

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MUHAMMED ALİ es-SÂBŪNÎ'NİN "KABESUN MİN NŪRİ'L-KUR'ÂNİ'L-KERÎM"
TEFSİRİNDE EHLİ KİTAB'A ELEŞTİRİLER

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Mehmet Emin ACAR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Merve SAÇLI

ŞIRNAK 2020

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN "KABESUN MİN NÛRİ'L-KUR'ÂNİ'L-KERÎM"
TEFSİRİNDE EHL-İ KİTAB'A ELEŞTİRİLER

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Mehmet Emin ACAR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Merve SAÇLI

ŞIRNAK 2020

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan
Mehmet Emin ACAR

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ’NİN “KABESUN MİN NÛRİ’L-KUR’ÂNİ’L-KERÎM” TEFSİRİNDE EHL-İ KİTABA ELEŞTİRİ” adlı Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Mehmet Emin ACAR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Merve SAÇLI

.....**ABD Başkanı**

Unvanı Adı SOYADI

ÖNSÖZ

Hamd âlemlerin Rabbine, Rahman ve Rahim olup din gününün yegâne sahibi olan, yalnızca kendisine ibadet edilip ve yalnızca kendisinden medet umulan Allah'a mahsustur. Salât ve selam âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan bütün peygamberlere ve bu peygamberler zincirinin son halkası Hz. Muhammed'in üzerine olsun.

Bilindiği üzere Hz. Âdem ile başlayan insanlık tarihinin her bir devresinde doğru yoldan şaşmamaları için insanlara peygamberler gönderilmiştir. Bu peygamberler sorumlu oldukları toplumlara yönelik elçilik vazifelerini yerine getirirken türlü sıkıntılara ve ithamlara maruz kalmışlardır. Bu peygamberlerin ve ümmetlerinin başından geçen olayların bilinmesi kendilerinden sonrakiler için hayati önem taşımaktadır. Zaman ilerledikçe bazı olaylar ve sonuçları hafızalardan silinmez. Bazıları ise ya unutuluyor ya da gerçeği tam olarak yansıtmıyordur. Dolayısıyla geçmiş ümmetlerin başından geçen bazı olayların hatırlanması, hem tecrübe edinme hem de ibret alma vesilesi olarak değerli bir kazanım olacaktır.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Ehl-i kitab'ın tarih sahnesinde kendilerine gönderilen peygamberlere karşı yaptıkları yanlışlık, inkâr ve inatlarını ele aldığımız bu çalışma son dönemde yaşayan değerli müfessir Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin *Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eseri esas alınarak hazırlanmıştır. Müminlerin aynı hatalara düşmemeleri ve kendilerini onlardan gelecek hilelere karşı korumaları noktasında uyarıcı bir üslup kullanılmıştır. Ehl-i kitabın söylemlerini benimsemedikleri için bazı yerlerde de müminler müjdelenmiştir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin hayatı, ilmi kişiliği ve te'lif ettiği eserleri detaylandırmaya çalıştık. İkinci bölümde Ehl-i kitabın tanımı, Ehl-i kitabın kapsamına kimlerin ve hangi grupların girdiği ile ilgili bilgiler verdik. Ayrıca bu bölümde Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin *Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eserinde İslam öncesi dönemin Ehl-i Kitabına, üçüncü bölümde ise İslam dönemi ve sonrasındaki Ehl-i kitaba yönelik eleştirileri ele aldık. Bu bağlamda Ehl-i kitabın bazı yerlerde beraber eleştirildiğini görmüş olduk. Bazı yerlerde ise Yahudilerin Hristiyanlardan daha çok eleştirildiğini- ki Yahudiler Allah'a fakirlik ve cimrilik isnadında bulunup Cebrail meleğine düşmanlık etmişler, yeryüzünde bozgunculuk

yaparak, dini emirleri yozlaştırdıkları gibi- onların müminlere karşı Hristiyanlardan daha şiddetli düşman olduklarını müşahede ettik. Tarihte yaşanan bu olayların bizler için birer ibret olması ve aynı yanlışların tekrar edilmemesi için bizlere sunulan bu bilgiler şüphesiz paha biçilemez niteliktedir.

Bu çalışmanın öncelikle, bu alandaki yolculuğuma önemli katkı sağlayan bir merhale olmasını temenni ediyorum. Hiçbir zaman desteğini esirgemeyen ve yoğun çalışmaları arasında bana rehberlik eden Dr. Öğr. Üyesi Merve SAÇLI'ya, ayrıca hem kapıları hem de gönülleri bizler için her daim açık olan Prof. Dr. Abdulaziz HATİP, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜL, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAĞIŞ ve bu çalışmanın savunma aşamasında, yoğun çalışmaları içerisinde değerli vakitlerini bizler için ayırarak jüri heyetine iştirak eden Doç. Dr. Maşallah TURAN hocalarımıza teşekkürlerimi sunuyorum.

Mehmet Emin ACAR

Şırnak – 2020

MUHAMMED ALİ es-SÂBÛNÎ'NİN KABESUN MİN NÛRÎ'L-KUR'ÂNÎ'L-KERÎM TEFSİRİNDE EHL-İ KİTABA ELEŞTİRİLER

Tez Yazarı: Mehmet Emin ACAR

Şırnak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi / 2020

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Merve Saçlı

ÖZET

Muhammed Ali es-Sâbûnî dini ilimlerde temayüz etmiş, son dönemin nadir âlimlerindedir. Muhammed Ali es-Sâbûnî yaşamı boyunca te'lif ettiği çalışmalarıyla çağımızın âlimleri arasında saygın bir konum kazanmıştır. Sâbûnî'nin *Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eseri müellifin daha çok dirayet yönünü gösteren bir eserdir. Kur'an-ı Kerim'i anlamaya ve yorumlamaya çalışan müfessirlerin onu gönderiliş amacına uygun biçimde, ilahi bir kitap olduğu bilinciyle incelemeye çalışmaları gerekmektedir. İşte Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin Kur'ân-ı Kerim'i yorumlarken benimsediği istikamet de budur. Ayetlerin incelikleri üzerinde durması ve ilahi hitabın edebi yönüne ve eşsizliğine sürekli dikkat çekmesi bunun işaretidir. Sâbûnî'nin bu eserinde Ehl-i Kitap olan Yahudiler ve Hristiyanların aynı olmadıkları anlaşılmaktadır. Yahudilerin Hristiyanlara nazaran müminlere karşı daha şiddetli oldukları belirtilmiştir. Ehl-i Kitap'ın hem daha önceki peygamberlere karşı sergiledikleri olumsuz davranışları ortaya serilmiş hem de Hz. Muhammed'e karşı geliştirdikleri komplo ve planlar tenkit edilerek onların bu inanç ve tutumları reddedilmiş, kendileri ortak bir söze, yani tevhide davet edilmiştir.

Bu çalışmamızda Ehl-i kitaptan Yahudiler ve Hristiyanların kendi peygamberlerine karşı sergiledikleri tavırlar hem inanç hem de fiil yönleri ile ele alınmış, Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayetleri esas alınarak Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin bu mesele hakkındaki eleştirilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sâbûnî, Ehl-i Kitap, Yahudi, Hristiyan, Eleştiri

**THE CRITICISM TO THE PEOPLE OF THE BOOK IN THE
COMMENTARY OF MUHAMMAD ALI es-SÂBŪNÎ'S KABESUN MİN
NURİ'L-QUR'ANI'L-KERİM**

Thesis Authour: Mehmet Emin ACAR

Şırnak University, Graduate Education Institute Basic İslamic Sciences

Department

Master Thesis / 2020

Supervisor: Dr. Lecturer Member: Merve SAÇLI

ABSTRACT

Muḥammad ‘Alī al-Sābūnī distinguished himself in religious sciences and is one of the rare scholars of the last period. He has gained a respectable position among the scholars of our age with his works written throughout his life. Sābūnī's work named Qabesun min Nūr al-Qur’ān al-Karīm is mostly a work that shows his skill of dirāyah. Commentators who try to understand and interpret the Qur’ān should try to examine it with the awareness that it is a divine book in accordance with the purpose it was sent to. This is the direction that Muḥammad ‘Alī al-Sābūnī took while interpreting the Qur’ān. His emphasis on the subtleties of the verses and his constant attention to the literary aspect and uniqueness of the divine address are signs of this. In this work of Sābūnī, it is understood that the Jews and Christians, who are Ahl al-Kitāb, are not the same. It has been stated that Jews are more violent towards believers than Christians. Both the negative attitudes of Ahl al-Kitāb towards the previous prophets were revealed, and their conspiracies and plans against The Prophet Muḥammad were criticized, and these beliefs and attitudes were rejected, and they were invited to a common word, namely, the oneness (Tawḥīd). In this study, the attitudes of Jews and Christians, who are Ahl al-Kitāb, towards their prophets were handled in terms of both belief and actual aspects, and the criticisms of Muḥammad ‘Alī al-Sābūnī on this issue were included based on the relevant verses of the Qur’ān.

Keywords: Sābūnī, Ahl al-Kitāb, Jew, Christian, Criticism

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	i
ÖNSÖZ	vii
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
A- ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
B- ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
C- ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	2
D- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	2
BİRİNCİ BÖLÜM	5
MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ	5
1. HAYATI	5
1.1. Doğumu, İsmi ve Nesebi	5
2. İLMİ KİŞİLİĞİ	5
2.1. Eğitim Hayatı ve İlmî Başarıları	5
2.2. Hocaları	6
2.3. Eserleri.....	7
2.3.1. Kur'an İlimleri ve Tefsir İlmine Dair Eserleri	7
2.3.2. Fıkıh İlmine Dair Eserleri	11
2.3.3. Hadis, Kelam İlmî, Reddiyeler ve diğer Konulara Dair Yazdığı Eserleri.....	12
2.3.4. Tahkikleri	13
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
EHL-İ KİTAP KAVRAMI VE İSLAM ÖNCESİ DÖNEM EHL-İ KİTAP'A ELEŞTİRİLER	14
1. Ehli Kitap Kavramı ve Kapsamı.....	14
1.1. Yahudiler.....	16
1.2. Hristiyanlar	20
2. İslam Öncesi Dönem ile İlgili Ehl-i Kitaba Yönelik Eleştiriler	23

2.1. İslam Öncesi Dönem Ehl-i Kitab'ın Geneline Eleştiri.....	23
2.1.1. Kendi Aralarında Sürekli İhtilaf İçerisinde Olmaları.....	23
2.1.2. Kendilerinin Allah'ın Evlatları ve Sevgili Kulları Olduğunu İddia etmeleri.....	25
2.1.3. Haram Ayların Yerlerini Değiştirmeleri.....	29
2.2. İslam Öncesi Yahudilere Yönelik Eleştiriler.....	30
2.2.1. Yahudilerin Buzağıya Tapmaları.....	31
2.2.2. Hz. Musa'ya Karşı Sergiledikleri Tutumları.....	33
2.2.3. Yeryüzünde Bozgunculuk Yapmaları.....	36
2.2.4. Yahudilerin Sözlerinde Durmamaları.....	39
2.2.5. Dini Emirleri Yozlaştırmaları.....	44
2.2.6. Yahudilerin İnkârcılıkları.....	45
2.2.7. Yahudilerin Bahane Uydurup İnatlaşmaları.....	47
2.2.8. Yahudilerin Allah'a İman Etmeleri İçin Şart Koşmaları.....	48
2.2.9. Emredilenin Aksine Hareket Etmeleri.....	48
2.2.10. Allah'ın Kelamını Tahrif Etmeleri.....	49
2.2.11. Cennet ve Cehennem Konusuna Dair İddiaları ve Temennileri.....	53
2.2.12. Yahudilerin İsa Peygamberi Sihirle İtham Etmeleri ve Onu Öldürmek İstemeleri.....	57
2.3. İslam Öncesi Dönem Hristiyanlara Eleştiriler.....	59
2.3.1. Hz. İsa'nın Doğumu ile İlgili Tartışmalar ve Eleştiriler.....	59
2.3.2. Hristiyanların Sözlerinde Durmamaları.....	60
2.4. Sabîiler.....	61
2.5. Mecusiler.....	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	62
İSLAM DÖNEMİ VE SONRASI EHL-İ KİTAB'A ELEŞTİRİLER.....	62
1. Hz. Muhammed'in Risaletine Muhatap Olanlara Yönelik Eleştiriler.....	62
1.1. İslam Dönemi ve Sonrası Ehl-i Kitab'ın Geneline Eleştiri.....	62
1.1.1. Hz. İbrahim ile İlgili İddiaları.....	62
1.1.2. Din Adamlarının Sözlerini Teşri Kabul Etmeleri.....	66
1.1.3. Âlimlerinin Dünya Malına Olan Sevgisi.....	67
1.1.4. Hz. Muhammed'in Onları İslam'a Davetleri.....	68
1.1.5. Yahudi ve Hristiyanların Kendi Kitaplarına Aykırı Davranmaları.....	70
1.1.6. İmanlarından Dolayı Müminlerle Alay Etmeleri.....	73
1.1.7. Kible'nin Değişmesi İle İlgili İddiaları.....	75

1.2. İslam Dönemi ve Sonrası Yahudilere Yönelik Eleştiriler	78
1.2.1. Allah Hakkında Kötü İsnadda bulunmaları.....	78
1.2.2. Peygamber İnanıcı Konusundaki Yanılgıları	80
1.2.3. Hz. Muhammed’i ve Vahyi İnkâr Etmeleri.....	82
1.2.4. Yahudilerin İnananlara Şiddetli Düşmanlık Etmeleri	83
1.2.5. Yahudilerin İnananlara Karşı Kıskaçlıkları	85
1.2.6. İslamiyet’e Gölge Düşürmek İstemeleri	87
1.2.7. Yahudilerin Münafıklar ile Özdeşlikleri	89
1.2.8. Yahudilerin Nesih Üzerinden Kur’an’a ve Hz. Peygamber’e Dil Uzatmaları	90
1.2.9. Yahudilerin Cebrail (a.s.)’e Düşmanlık Etmeleri	92
1.2.10. Emanete İhanet Edip Haram Yemeleri	95
1.3. İslam Dönemi ve Sonrası Hristiyanlara Yönelik Eleştiriler	96
1.3.1. Hristiyanların Hz. İsa ile İlgili İddiaları ve Onlara Yöneltilen Eleştiriler.....	96
1.3.2. Hz. İsa’ya İftira Etmeleri	107
SONUÇ	109
KAYNAKÇA.....	112
ÖZGEÇMİŞ	118

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: İbn
Bkz.	: Bakınız
by.	: Basım yeri yok
c.c.	: Celle Celâluhu
Çev.	: Çeviren
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
ö.	: Ölüm
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik eden
Ts.	: Tarih yok
vd.	: Ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

A- ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin hem ehl-i sünnet çizgisinde çağdaş bir müfessir hem de İslami ilimlerde yetkin bir âlim olması bize üzerinde çalışmalar yapılması gerektiğini düşündürmüştür.

Klasik dönemin müfessirlerinin bizler için ne denli önem arz ettiği aşikârdır. Bizler onların sayesinde bazı bilgilere ulaşma imkânına sahip olduk. Bütün bunları göz önünde bulundurarak yeni söylemlere, fikirlere ve yeni anlatım tarzlarına da dikkat çekmek gerekmektedir.

Çalışmamızın konusunu “*Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm Tefsirinde Ehl-i Kitaba Eleştiriler*” olarak belirledik. Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin üniversitede ders verirken öğrencileri ile işlediği derslerden derlediği bu eseri hem eğitim hem de başucu kitabı olması açısından hakkında çalışmalar yapılması gereken bir eser olduğu kanaatine vardık. Daha önce hakkında herhangi bir çalışmanın yapılmadığını tespit ettiğimiz bu eserin üzerinde çalışmanın, esere tanınma noktasında katkı sunacağını ve ilgili araştırmacılar için istifadeli olacağını ümit ediyoruz.

B- ARAŞTIRMANIN AMACI

Çalışmamızda *Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eserden yararlanarak Ehl-i Kitaba yöneltilen eleştirileri ele almayı amaçladık. Son dönemin meşhur müfessirlerinden biri olan Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin ve eserlerinin üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Fakat *Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eseri üzerinde herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması, yine bu minvalde Ehl-i kitabın bazı kesimleri ile ilgili genel çalışmalar olduğu halde kendilerine yöneltilen eleştiriler noktasında hazırlanan bir çalışma olmaması bizleri bu konuyu araştırmaya yönlendirmiştir.

Bu çalışmamızda Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin görüşleri çerçevesinde Ehl-i kitabın hem İslamiyet'ten önce hem de İslamiyet döneminde muhatap oldukları uyarıcılara verdikleri menfi cevaplar ve kendilerine yöneltilen eleştirileri ele alıp onlara dikkat çekilecektir. Mesela Yahudiler kendilerine mensup olmayanların

mallarına haksız yere el koyarken bunun kendilerine helal olduğunu söylemişlerdir. Oysa Yüce Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlerin üzerinde durdukları, insanların temel hakları sayılan ve korunması gereken beş esastan birisi de insanın malının dokunulmazlığıdır. Ayrıca Hristiyanların Hz İsa ile ilgili ortaya attıkları “Baba, Oğul ve Kutsal Ruh” meselesini Sâbûnî'nin değerlendirmelerini esas alarak tutarsızlıklarıyla beraber açıklamaya çalıştık. Dolayısıyla onların (Yahudi ve Hristiyanlar) bu ve benzeri iddialarının herhangi bir şer'i dayanaktan öte kendi heva ve isteklerinden kaynaklandığı görülecektir. Çalışmamızda hem bu meseleleri hem de onların buna benzer diğer iddialarını örnekleriyle ortaya koymayı hedefledik.

C- ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İsminden de anlaşılacağı gibi bu çalışmamızda Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin *Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eserinde Ehl-i Kitaba yönelik eleştirileri ele alınacaktır. Çalışmamızın teması Kur'an-ı Kerim'in tefsirinde belli bir konu olduğu için ana kaynağımız Kur'an-ı Kerim ve onun tefsiri olan *Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* olacaktır.

Çalışmamızda Ehl-i kitab'ın hem İslam öncesi hem de İslam dönemi ve sonrasında peygamberlerine ve inananlara yönelik sergiledikleri tutumların değerlendirmesi hem Kur'an-ı Kerim hem de Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin değerlendirmeleri esas alınarak yapılacağından eleştirel yöntem kullanılacaktır. Ehl-i Kitab'a yönelik Sabuni'nin eleştirilerine geçmeden önce meselenin daha iyi anlaşılması için gerekli ön bilgiler verilecek, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerden ilgili konu ile ilişkili genel kaide sunulduktan sonra Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin görüşlerine ve eleştirdiği noktalara yer verilecektir.

D- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Girişten sonra üç bölüme ayırdığımız çalışmamızda birinci bölümü Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin hayatı ve ilmi kişiliğine ayırdık. Bu bölümde Sâbûnî'nin hayatı ve ilmi kişiliği ile ilgili bilgiler verilirken kendisi hakkında daha önce hazırlanan çalışmalardan yararlanılacaktır. Kendisi ile bizzat görüşme imkânına sahip olan İbrahim Demir'in *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu* başta olmak üzere, Musa Demir'in *Safvetu't-Tefasir'de Belağat Uygulamaları* ve Yahya Solmaz'ın *Tefsirin Oluşumunda Ulumü'l-Kur'an'ın Yeri –Medarikü't-Tenzil ve*

Safvetü't-Tefasir Örneği- adlı çalışmaların yanı sıra Sâbûnî'nin hayatı ve eserlerini konu edinen diğer çalışmalardan istifade edilecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünün ilk yarısı Ehl-i Kitap ile ilgili bilgilere ayrılacaktır. Bu bölümde Ehl-i kitabın kavramsal anlamının yanında kimlerin Ehl-i kitap kapsamına girdiği ile ilgili genel bilgiler verilecektir. Bu bölüm hazırlanırken Ehl-i kitap ile ilgili yapılan çalışmalar incelenerek daha önce hazırlanan çalışmalardan TDV İslam Ansiklopedisi'nin ilgili maddelerinin yanı sıra Remzi Kaya'nın *Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap*, Ali Can'ın *Kur'an Ayetleri Işığında Ehl-i Kitap'a Karşı Bütüncül Bir Yaklaşım* ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan *Yaşayan Dünya Dinleri* adlı çalışmalar başta olmak üzere Dinler Tarihi alanı ile ilgili yapılan diğer çalışmalardan yararlanılacaktır.

Araştırmamızın ikinci bölümünün son yarısından başlamak üzere üçüncü bölümün sonuna kadar ise çalışmamızın esas kaynağı olan *Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* tefsiri baştan sona kadar taranacak, bu bilgiler ışığında Ehl-i Kitap ile ilgili kısımlar belli başlıklar altında toplanacaktır. Ehli kitabı konu edinen ayetler çerçevesinde tefsirlerden Mukatil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, Taberi'nin (ö. 310/923) *Camiu'l-Beyan an Te'vil-i Ayi'l-Kur'an* ile *Camiu'l-Beyan fi Te'vil'il-Kur'an* adlı eserinin iki tahkiki başta olmak üzere, Zemahşeri'nin (ö. 538/1144) *Tefsiru'l-Keşşaf an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil*, Fahreddin er-Razi'nin (ö. 606/1210) *et-Tefsiru'l-Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, Beydavi'nin (ö. 685/1286) *et-Tefsiru'l-Beydavi: Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Nesefi'nin (v. 710/1310) *Medariku't-Tenzil ve Hekaiku't-Te'vil*, İbn Kesir'in (ö. 774/1373) *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Vehbe Zuheyli'nin (ö. 2015) *et-Tefsiru'l-Veciz ala Hamişi'l-Kur'ani'l-Azim* ve Muhammed Ali Sâbûnî'nin *Safvetü't-Tefasir* adlı eserlerinden yararlanılacaktır.

Ayrıca Malik b. Enes'in (ö. 179/795); *Muvatta*, İmam Buhari'nin (ö. 256/870); *el-Camiu's-Sahih*, Müslim b. Haccac'ın (ö. 261/875); *Sahihi Müslim'i*, İbn-i Mace'nin (ö. 273/887) *Sünenü İbn Mace*, Ebu Davud'un (ö. 275/889) *Sünen-i Ebu Davud'u* ve İmam Tirmizi'nin (ö. 279/892); *Sünenü't-Tirmizi* gibi temel hadis kaynaklarının yanında literatür ile ilgili yazılmış diğer eserlerden yararlanılacaktır.

Ehl-i kitabın tarihsel olarak başlarından geçen olayların daha iyi anlaşılmasına katkı sunacak tarih kitaplarından İbn Hişam'ın (ö. 218/833) *es-Siretü'n-Nebeviyye*, İbn Kesir'in (ö. 774/1373) *el-Bidaye ve'n-Nihaye* eserleri ile

Türkçe kaynaklardan da Fatih Kesler'in *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, Mustafa Asım Köksal'ın *Peygamberler Tarihi*, İbrahim Sarıçam'ın *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Salih Suruç'un *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı ve Ehl-i kitabı* konu edinen diğer bazı çalışmalardan yararlanılacaktır.

Ehl-i Kitaba eleştirel olarak değinen kısımlar Yahudilere, Hristiyanlara veya her iki gruba dair olanlar birbirinden ayrılarak tasnif edilecektir. Her konunun girişinde konunun mahiyetinin daha iyi anlaşılması için Kur'an-ı Kerim'den ilgili konu hakkında genel bilgiler verilmeye çalışılacak, daha sonra çalışmamızın esasını oluşturan Sâbûnî'nin eleştirel yönden değerlendirmesine yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ

1. HAYATI

1.1. Doğumu, İsmi ve Nesebi

Asıl adı Muhammed Ali olan Şeyh Muhammed Ali es-Sâbûnî, h. 1348 (m.1930) yılında Suriye Cumhuriyeti'nin Halep şehrinde doğmuştur. Kendisinin de dediği gibi babasının sabun ticareti yapmasına istinaden Sâbûnî diye künye almışlardır.¹

Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin babası, Halep şehrinin büyük âlimlerinden biri olan şeyh Cemil'dir. Şeyh Cemil hem takvası hem de ilmi ile temayüz eden bir âlim olarak tanınmıştır. Babası Şeyh Cemil hem Kur'an-ı Kerim'e hem de İslami ilimlere olan vukufiyeti nedeniyle Emevi Camiinde büyük bir mevki edinmiş, maddi imkânsızlıklar içinde olmasına rağmen çocuklarının eğitimlerine elinden geldiğince önem vermiştir. Annesi de takva ve doğruluğu ile bilinen bir hanımefendi olup insanlarla münasebetleri açısından iyiliği ile meşhur olmuştur.²

2. İLMİ KİŞİLİĞİ

2.1. Eğitim Hayatı ve İلمي Başarıları

Muhammed Ali es-Sâbûnî çocukluğundan beri şer'i ilimleri tahsil yoluna girmiş, Kur'an-ı Kerim, hadis-i şerif ve fıkıh ile ilgili toplanan ilim meclislerine katılmış bu sayede de mevcut şer'i ilimlerin her birisi hakkında kendisini donanımlı hale getirmiştir. Halep şehrinde birincilik, Suriye genelinde de ikincilik ile diplomasını yüksek derece ile alması Sâbûnî'nin çalışkanlık ve gayretini göstermesi açısından yeterlidir. Bu başarıları sayesinde ailesi onun eğitimine daha da önem vermiş, akrabalarından bazıları onun mühendis veya doktor olmasını isterken o, şer'i ilimlere devam etmeyi tercih etmiştir. On altı yaşındayken cemaate hitap etmeye başlayan Sâbûnî, bir yıl sonra yani on yedi yaşındayken de evlenmiştir.³

Liseden mezun olduktan sonra Mısır'daki Ezher Üniversitesine gönderilen Sâbûnî, orada İslam Hukuku alanında yüksek lisans yaparak bu esnada en yüksek

¹ İbrâhîm Demir, *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 13.

² Demir, *Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, 13.

³ Demir, *Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, 13-14.

ilmi paye olan “âlimlik” diplomasına layık görülmüştür (1955). Sâbûnî 1955-62 yılları arasında Haleb’in değişik okullarında İslam Kültürü dersleri vermiştir. Mekke-i Mükerreme’de Şeriat ve İslami Araştırmalar Fakültesinin talebi üzerine Suriye Talim ve Terbiye bakanlığı tarafından ders verecek hocaların başında Suudi Arabistan’a gönderilmiştir.⁴ Sâbûnî daha sonra Suudi Arabistan Melik Abdullah Üniversitesine tayin edilerek orada ders vermeye başlar. Mekke’deki Ümm el-Kura Üniversitesine tayin olan Sâbûnî, burada çeyrek asrı aşkın bir süre müderrislik yapar. Sâbûnî, çalışkanlığı ve verimliliği neticesinde birçok öğrenci, doktor ve hocanın mezuniyetine şahit olur.⁵

Muhammed Ali es-Sâbûnî 19 Ekim 2007 tarihinde Dubai Uluslararası Kur’an-ı Kerim Komisyonu tarafından “Yılın İslami Şahsiyeti” olarak seçilir ve adı geçen komisyon tarafından kendisine bir ödül takdim edilir. Komisyon adına bir basın toplantısı düzenleyen İbrahim BûMilha şöyle bir açıklamada bulunur: “Muhammed Ali es-Sâbûnî’nin komisyon tarafından seçilmiş olması, komisyonun aradığı İslami şahsiyete uygun bütün şartları haiz olduğu içindir”.⁶

Sâbûnî’nin şahsiyetini tanımak için böylesi bir açıklama gerçektende dikkate değerdir. Sâbûnî ödüle layık görüldüğü yıl, komisyonun toplanıp ödül verdiği on birinci kişiydi. Bu ödül daha önce İslam âleminin meşhur âlimleri Şeyh eş-Şa’ravi, Dr. Zağlul en-Neccar, Dr. Yusuf el-Karadavi ve Dr. Aliya İzzetbegoviç gibi şahsiyetlere verilmişti.⁷ Zaten Sâbûnî daha gençlik yıllarında ilkokulu bitirdikten sonra Ticaret Okuluna yazılmış, okulda birinci olmasına rağmen okul işleyişinin faiz üzerine kurulu olduğunu fark edince bu okuldan ayrılmıştır.⁸ Dolayısıyla bu açıdan bile düşünüldüğünde; Sâbûnî’nin takvasının, Kur’an ve Sünnet’e bağlılığının daha gençlik yıllarında kararlı bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir.

2.2. Hocaları

Muhammed Ali es-Sâbûnî, başta babası olmak üzere, Halep’te bulunan şu meşhur âlimlerden almıştır.

Şeyh Muhammed Said İdlibi:

⁴ Mehmet Yolcu, *Muhammed Ali es-Sâbûnî; Eserler, Fikirler, Tenkitler*, (İstanbul: Erguvan Yayınevi, 2019), 21.

⁵ Demir, *Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, 14.

⁶ <https://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=5470> Erişim Tarihi: 08.07.2020.

⁷ <https://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=5470> Erişim Tarihi: 08.07.2020.

⁸ Musa Demir, *Safvetu’t-Tefasir’de Belağat Uygulamaları* (Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 3.

Şeyh Muhammed Necib Serrac: Tefsir ve Hadis hocası,

Şeyh Ahmed Şemra: Fıkıh hocası,

Şeyh Rağıb et-Tabbah: Tarih hocası,

Şeyhü'l-Kurra Muhammed Necib Hayyat: Muhammed Ali es-Sâbûnî hafızlığını kurra olan bu hocasının yanında tamamlamıştır.⁹

2.3. Eserleri

Muhammed Ali es-Sâbûnî son dönem âlimleri içerisinde oldukça geniş bir eser yelpazesi bırakmıştır. Yazdığı eserlerin tamamı Arapça olup, bazı eserleri daha sonra farklı dillere çevrilmiştir. Üslubunun rahat, anlaşılır olması ve gereksiz uzatmalardan uzak durması kendine has bir anlatım şekli kazandırmıştır. Bazı eserleri orijinal olarak tamamen kendisine ait iken bazıları ise kendinden önceki âlimlerin eserlerine yaptığı tahkik ve ihtisarlardan oluşmaktadır.

Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin eserlerini şöyle sıralayabiliriz.

2.3.1. Kur'an İlimleri ve Tefsir İlmine Dair Eserleri

a- Revâiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkâm

Kur'an-ı Kerim'i ahkâm ayetleri üzerinden tefsir ettiği bu eser iki cilt olarak basılmıştır. Mekke-i Mükerrreme İslam Hukuk Fakültesinde ders kitabı olarak okutulan bu eserin, aynı üniversitenin derslere yönelik çalışmalarından derlenerek meydana geldiği aktarılmıştır.¹⁰ Bu eser Kur'an-ı Kerim'in tertip sırası göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Ahkâm ayetleri sırasıyla işlenmiş, aynı konuya dair ayetler birleştirilmediğinden, daha önce işlenen bir konu aynı mevzudan bahseden başka bir ayet geçtiğinde yine işlenmiştir. Dolayısıyla bazı meseleler tekrar ele alınmıştır. İçeriğindeki mevzular derslere yönelik tertip edildiğinden özellikle ilahiyatçılar tarafından tercih edilen bir eser olarak literatürde yerini almıştır. Yetmiş dersten oluşan bu eserde Sâbûnî, her bir konuya başlarken öncelikle ilgili ayetlerin lafzi tahlilleri ve manaları üzerinde durmuş, ayetlerin siyak ve sibakını göz önünde bulundurarak mütevatir kıraatlerden irabına kadar değerlendirmeye çalışmış, fakihlerin ilgili mesele hakkındaki delillerini de aktarmıştır. Sâbûnî, ayetlerden çıkarılabilecek hükümler konusunda mezheplerin görüşlerini aktardıktan sonra tercihlerini kendisi yapmıştır.

⁹ Demir, *Safvetu't-Tefsir'de Belağat*, 3.

¹⁰ Demir, *Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, 20.

Sâbûnî bu eserinde hem klasik hem de çağdaş müfessirlerden yararlandığını aktararak konuyu uzatmamak adına bazı eserlerle sınırlı kalmaya çalıştığını aktarmıştır. Yararlandığı kaynakların başında Taberî'yi veren müellif ayrıca Suyutî, Zemahşerî, İbn-i Kesir, Kurtubî, Beydavî, Neseî ve Fahreddin er-Razî'nin isimlerini sayarak, Sıddık Han ve Seyyid Kutub ile listesini bitirir.¹¹

b- Safvetü't-Tefasir (3 cilt)

Üç cilt olarak te'lif edilen bu eserde Muhammed Ali es-Sâbûnî rivayet metodunu esas almış ve birçok tefsirden yararlanarak kaleme almıştır.

Muhammed Ali es-Sâbûnî bu eseri anlaşılır ve akıcı üslubuyla anlatırken klasik tefsirlerden yararlanmayı da ihmal etmemiştir.¹² Eserde her bir surenin başında, nerede nazil olduğu ve hangi konuları ihtiva ettiği belirtildikten sonra surenin içeriğine geçilir. Gerekli gördüğü yerlerde ayetler arasındaki münasebetleri açıklayan Sâbûnî, yoruma kapalı olan kelimelerin izahını yapmıştır. Bazen Arap şiirlerinden de yararlanan Sâbûnî, ayet-i kerimelerin nüzul sebeplerini açıkladıktan sonra ayetlerin tefsirine geçer. Mekke-i Mükerrreme'de yazımına başlanan eser, beş yıllık bir sürede yine Mekke'de tamamlanmıştır.¹³

Safvetü't-Tefasir'in birçok Arapça tefsire göre dilinin sade oluşu, çoğu tefsirin özetini vermesi ayrıca müellifinin alanında yetkin ve konuyu ele alışında maharetli olması cihetiyle söz konusu tefsir metodu açısından literatürde önemli bir yer edinmiştir.¹⁴

Bu eser Sadrettin Gümüş ve Nedim Yılmaz tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Ensar Neşriyat tarafından yedi cilt olarak okuyucuların istifadesine sunulmuştur.¹⁵

İslam dünyasınca kabul gören Sâbûnî'nin bu eseri, Türkçenin dışında ayrıca İngilizce, Rusça, Pakistan dili, Urduca ve Endonezya dillerine de çevrilmiştir.¹⁶

c- Kabesun Min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm

On altı cilt olarak te'lif edilen bu eser ciltlerin ikişer ikişer birleştirilmesi ile sekiz cilt olarak basılmıştır. Bazı eserlerinde rivayet yönü ağır basan müfessirin bu eserinde dirayet yönü daha baskın görülmektedir. Sureleri bölüm bölüm birbirinden

¹¹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Revaiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkâm*, (Dimeşk: Mektebetu Gazali, 1401/1981), 2/632.

¹² Maşallah Turan, "Gayb İlminin Yorumlanmasındaki Tutarsızlıklar; Muhammed Ali Sâbûnî Örneği", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8/15 (Nisan 2016), 132.

¹³ Demir, *Safvetü't-Tefasir'de Belağat Uygulamaları*, 6.

¹⁴ Yolcu, *Muhammed Ali es-Sâbûnî*, 40.

¹⁵ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, çev. Sadrettin Gümüş - Nedim Yılmaz, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010).

¹⁶ Yolcu, *Muhammed Ali es-Sâbûnî*, 40-41.

ayıran müfessir, Mushaf tertibine göre ayetleri değerlendirmeye almış ve aynı konuya değinen ayetleri birlikte tefsir etmiştir.

Eserini Mekke-i Mükerrreme’de 1405 yılının Muharrem ayında yazmaya başlayan Sâbûnî, sekiz sene sonra yani 1413 yılının Ramazan ayında kendi deyimiyle Amme cüzü ile bitirmiştir.

Muhammed Ali es-Sâbûnî bu eserinde dirayet metodunu çok iyi bir şekilde kullanmıştır. Daha önce yazılmış eserlerden yararlanmayı esas edinen müfessir başta Taberi olmak üzere Kurtubi, İbn Kesir, Fahreddin er-Razi, Alusi ve İbn Hayyan el-Endelusi olmak üzere birçok müfessirden de alıntı yapmayı ihmal etmemiştir. Hadis-i Şeriflerden yararlanırken ilk ciltlerde dipnotu pek kullanmayan Sâbûnî sonraki ciltlerde yararlandığı kaynakları daha detaylı vermiştir.

Arapça olarak te’lif edilen bu eserin dilinin anlaşılır ve sade olması, gereksiz uzatmalara girilmemesi, ayetlerden anlaşılması gerekeni farklı yorum ve görüşlerle bulandırmadan okuyucuya sunması esere güzel bir sunum kazandırmıştır. Eser üzerinde şu ana kadar herhangi bir çalışmanın yapılmamış olmasının yanı sıra eserin Türkçeye de çevrilmemiş olmasının bir eksiklik olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

d- Et-Tibyan fi Ulumi’l-Kur’an¹⁷

Kur’an ilimleri üzerine yazılan, Esbabı nüzul, Kur’anı Kerim’in cem edilmesi, İ’cazu’l-Kur’an, Kur’anın yedi harf üzere oluşu ve tefsirlerin kısımları gibi konulara değinen Sâbûnî’nin bu eseri iki yüz otuz beş sayfadır.

Sâbûnî bu eseri (h. 1390)’da Mekke-i Mükerrreme İslami İlimler Üniversitesinde okuyan öğrencilerinin derslerine katkı sunabilmek için hazırladığını belirtir.¹⁸

e- Muhtasar-ı İbn Kesir (3 cilt)

Hafız İbn Kesir’in *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim* adlı eserinin özeti ve kısaltılmış hali olan bu eser üç cilt olarak te’lif edilmiştir. Konu bütünlüğünü bozmadan kolay bir dille hazırlanan eser, görüşler arasında tercih yapılarak ve lüzumsuz senetlerden arındırılarak hazırlanmıştır.¹⁹

¹⁷ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *et-Tibyan fi Ulumi’l-Kur’an*, (Tahran: Daru Emsan, 1388).

¹⁸ Sâbûnî, *et-Tibyan*, 5.

¹⁹ Demir, *Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, 22.

f- Muhtasaru Tefsiri Taberi

Bu eser Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Salih Ahmed Rıza tarafından telif edilmiştir. Kitapta aslına uygun olarak ve büyük bir özveri ile Muhammed b. Cerir et-Taberi'nin *Camîu'l-Beyan an Te'vil-i Ayi'l-Kur'an* adlı eseri ihtisar edilmiştir.²⁰

g- Tenviru'l-Ezhan Min Tefsiri Ruhi'l-Beyan

Muhammed Ali es-Sâbûnî bu eserde İsmail Hakkı Bursevi (ö. 1137/1725)'nin *Ruhu'l-Beyan* adlı eserini ihtisar ederek okuyucuya sunmuştur. Bu eserde Sâbûnî, kendince sağlam delillere dayanan görüşleri tercih etmiş, eseri Farsça ibarelerden ve zayıf görüşlerden sadeleştirmiştir. Dört cilt olarak okuyucuya sunulan bu eser Abdullah Öz tarafından Türkçeye tercüme edilmiş, Damla Yayınları tarafından on cilt olarak basılmıştır.²¹

h- İcazu'l-Beyan fi Suveri'l-Kur'an

Tek ciltten oluşan bu eserinde Sâbûnî surelerin isimlendirilmesi, nerede indiği, ayet sayısı ve içerdiği konular hakkında bilgiler verilmiştir. Ayetlerin i'caz, belağat ve fesahat yönlerine örneklerle değinen bu eser surelerin içerdiği konuları ve surelerin amaç ve maksadını açıklamaya çalışmıştır.²²

i- Et-Tefsiru'l-Vadh el-Muyesser

Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin "Kolaylaştırılmış Açık-Sade Tefsir" anlamına gelen *et-Tefsiru'l-Vadh el-Müyesser* adlı bu eseri herkese hitap etmekle birlikte daha çok avama ve gençlere yönelik telif edilmiş bir eserdir. Basitleştirilmiş bir üslupla kaleme alınan bu eserde, ayet-i kerimelerden herkesin öncelikli olarak alması gereken hidayet dersleri ve irşad ile ilgili öğütler üzerinde durulmuş, fakat detaylara girilmemiştir.²³

j- Feth'ur-rahman bi keşfi ma yeltebisu fi'l-Kur'an (el-Ensari).

k- El-Muktetef min Uyuni't-Tefasir.

l- Durretu't-Tefasir (Ala hamişi'l-Mushaf)

²⁰ Yahya Solmaz, *Tefsir'in Oluşumunda Ulumu'l-Kur'an'ın Yeri –Medarikü't-Tenzil ve Safvetü't-Tefasir Örneği-* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 41

²¹ Solmaz, *Ulumu'l-Kur'an'ın Yeri*, 40.

²² Solmaz, *Ulumu'l-Kur'an'ın Yeri*, 40.

²³ Arslan Karaoğlan, *Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin "Ahkam-ı Kur'aniye" ve Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin "Revaiu'l-Beyan" adlı eserinin Mukayesesi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 160.

2.3.2. Fıkıh İlmine Dair Eserleri

a- El-Mevarisu fi's-Şeriatı'l-İslamiyye

Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin miras hukuku ile ilgili yazdığı bu eser on bölüme ayrılmış ve bu şekilde miras hukuku ele alınmıştır. Birinci bölümde, miras ayetleri ele alınarak ayetlerden elde edilen hükümler işlenmiştir. Ayrıca ayetlerin çerçevesinde miras ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Erkeğin payının kadının payından fazla olmasının sebepleri yanı sıra, kadının İslamiyet'ten önce miras ile ilgili durumu ele alınmıştır. Yine bu başlık altında anne-babanın, eş ve çocukların payları hakkında bilgiler verilmiştir. Diğer bölümlerde mirasın tarifi, terike ve asabe konuları anlaşılır bir şekilde anlatılmış ve Kur'an-ı Kerim'de farz kılınan paylar ve hacb işlenmiştir. Hem erkek hem de kız kardeşlerle beraber dedenin durumu ele alınarak onun mirastaki payı da ele alınmıştır. İki yüz yirmi sayfadan oluşan bu eseri Sâbûnî, Ümm al-Kura Üniversitesi'nde hocalık yaparken kaleme almıştır. Sâbûnî, bu te'lifini gereksiz uzatmalardan kaçınarak sade ve akıcı bir dille talebelerin istifadesine sunmak için hazırladığını söylemiştir.²⁴

b- el-Fıkhu's-Şer'i el-Muyesser

Namaz, oruç, zekât, muamelat, hac ve umre konularından müteşekkil olmak üzere beş cilt olarak telif edilmiştir.²⁵

c- el-Hedyu'n-Nebeviyyu's-Sahih fi Salati't-Teravih

Muhammed Ali es-Sâbûnî bu eseri ramazan ayında yatsı namazından sonra kılınan teravih namazı ile ilgili yazmıştır. Eserde teravih namazının teşrii ve tarihi seyir içerisinde müslümanlar arasındaki uygulama şekli ele alınmıştır. Müellif, teravih namazının müslümanlar arasındaki yaygın kılınış şekli olan yirmi rekât olarak cemaatle kılınması noktasında bazı iddialara cevap vermiştir. Ayrıca hem Hz. Peygamber hem de hulefa-i raşidin döneminde uygulanan ve özellikle Hz. Ömer'in cemaatle yirmi rekât olarak Ubey b. Ka'b'ı görevlendirmesini ele alan Sâbûnî, bu bilgiler ışığında teravih namazı konusunda gelen eleştirilere cevap olmak üzere bu eseri te'lif etmiştir. Eserin içeriğinde teravih namazının hükmü ve fazileti, isimlendirilmesi, rekât sayısı ve âlimlerin görüşleri ile bu namazın yirmi rekât olarak kılınmasının sünnet olduğunun ispatı gibi konular işlenmiştir. Eser yüz kırk dokuz

²⁴ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *el-Mevarisu fi's-Şeriatı'l-İslamiyye*, (Mekke-i Mükerrreme Ümm al-Kura Üniversitesi: Daru'l-Hadis, ts).

²⁵ Demir, *Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, 26.

sayfa olarak telif edilmiştir.²⁶ Bu eser *Teravîh Namazında Peygamber Ölçüsü* adıyla Yusuf Yılmaz tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

d- Cerimet'ür-riba ahtar'ul-ceraim'id-diniyyeti ve'l-ictimaiyyeti

Sâbûnî bu eserinde faizin haram oluşunu ayet ve hadisler çerçevesinde ele alarak bu fiilin hem dini hem de toplumsal yönden zararlarını işlemiştir.

e- Mevkifu's-Şeriatil-Garra' min Nikahil-Mut'ati

f- Risaletun fi hukmi't-Tesvir.

g- Risaletu's-Salât

2.3.3. Hadis, Kelam İlmi, Reddiyeler ve diğer Konulara Dair Yazdığı Eserleri

a- Min Kunuzi's-Sunneh

Bu eserde Hz. Peygamberden rivayet edilen bazı hadislerin lugat, belâgat ve edebi yönden incelemeleri yapılmıştır. Adem Dölek tarafından Türkçeye çevrilen eser, Siyer Yayınevi tarafından 2015 yılında üç yüz on yedi sayfa olarak okuyucularına sunulmuştur.

b- es-Sunnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mutahhara

Muhammed Ali es-Sâbûnî eserini sünnetin vahiy ürünü olduğunu ispat etmek için telif etmiştir. Asr-ı saadet ve sonraki dönemlerde sünnete atfedilen fonksiyon ve ona verilen önem izah edilmeye çalışılmıştır. Bu eserde Sâbûnî sünnetin Kur'an'ı açıklayıcılık rolünü ayrıntılı örneklerle ortaya koymaya çalışmıştır.²⁷

Bu eserde Sâbûnî'ye göre sünnet, Kur'an'da mücmel kalan hükümleri açıklar. Dolayısıyla sünnet Kur'anı açıklayıcı bir konumdadır. Ayrıca sünnet başlı başına bir hüccet olması hasebiyle Peygambere itaat etmeyi gerektirir.²⁸ Eser iki yüz sayfadan ibaret olup Arapça olarak telif edilmiştir.²⁹

c- En-Nubuvve'l-Enbiya

Bu eserde Muhammed Ali es-Sâbûnî peygamberlerin kıssalarını, Ülu'l-Azm peygamberleri, Hz. Muhammed ve genel olarak peygamberlerin sıfatlarını ele alır. İki defa Türkçeye tercüme edilmiştir.

²⁶ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *el-Hedyü'n-Nebeviyyu's-Sahih fi Salati't-Teravîh*, (Mekke-i Mükerrreme: Ümm al-Kura Üniversitesi, ts).

²⁷ Demir, *Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, 26-27.

²⁸ Yolcu, *Muhammed Ali es-Sâbûnî*, 48.

²⁹ Demir, *Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, 26-27.

1- *Kur'an ışığında peygamber ve peygamberler*, (trc. Suat Cebeci, Bilal Delice), Kültür Basım Yayınları, Dilek Matbaası, İstanbul 1984.

2- *en-Nübüvve ve'l-Enbiya*, (trc. Suat Cebeci), İstanbul 1988.³⁰

d- Kesfü'l-İftiraati fi Risaleti't-Tenbihat Havle Safvetu't-Tefasir

Muhammed Ali es-Sâbûnî bu eserini Dr. Muhammed Zeyno'nun *Safvetu't-Tefasir*'e eleştiri mahiyetinde yazdığı *Risaleti't-Tenbihat* isimli esere reddiye olarak kaleme almıştır.³¹

e- et-Tebzir bima fi Resaili Bekr Ebu Zeyd mine't-Tezvir

Bu eser Cidde İslam Fıkıh Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Bekir b. Abdullah Ebu Zeyd hakkında tenkit mahiyetinde telif edilmiştir. Dr. Ebu Zeyd de Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin *Safvetü't-Tefasir* adlı eserine yönelik olumsuz eleştirilerde bulunmuştur.³²

f- Akidetu Ehli's-Sünneti fi Mizani's-Şer'i

g- ez-Zevacu'l-İslami el-Mubekkir Seadetun ve Hisanetun

h- el-Munteka el-Muhtar min Kitab'il-Ezkar (Nevevi).

i- el-Mehdi ve Eşratu's-Saati

j- el-Muktetef min Uyuni's-Şi'r

k- Şubuhat ve Ebatil Havl'et-Teeddud'iz-Zevcat'ir-Resul

l- Şerhu Riyad'üs-salihin.

2.3.4. Tahkikleri

Meani'l-Kur'an (Li'n-Nehhas)

Muhammed Ali es-Sâbûnî Mekke'de Ümm el-Kura Üniversitesinde hocalık yaparken imam Cafer en-Nehhas'ın (ö.338) *Meani'l-Kur'an* adlı eserinin tahkikini yapmıştır.³³

³⁰ Solmaz, *Ulumu'l-Kur'an'ın Yeri*, 42.

³¹ Demir, *Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, 14.

³² Demir, *Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, 27.

³³ Karaoğlan, *Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin "Ahkam-ı Kur'aniye" ve Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin "Revaiu'l-Beyan" adlı eserinin Mukayesesi*, 152-153.

İKİNCİ BÖLÜM

EHL-İ KİTAP KAVRAMI VE İSLAM ÖNCESİ DÖNEM EHL-İ KİTAP'A ELEŞTİRİLER

1. Ehli Kitap Kavramı ve Kapsamı

Ehl-i Kitap kavramı “Ehl” ve “Kitap” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen bir isim tamlamasıdır. Bu tarife göre “Kitap Sahipleri”, “İlahi bir kitaba inananlar” ya da “İlahi bir kitap etrafında toplananlar” diye tanımlamışlardır.³⁴ Bir başka tanıma göre “Kitaplılar” anlamına gelen “Ehl-i Kitap” Allah’ın peygamberlere gönderdiği kitaplara inananlara verilen bir isimdir.³⁵ Her ne kadar Müslümanlar da Ehl-i Kitap kapsamı içerisinde değerlendirilmiş olsa da Kur’an-ı Kerim’de geçtiği üzere bu kavram İslamiyet’ten önceki toplumlar için kullanılmıştır. Dolayısıyla bu terkip Müslümanlar dışındaki kutsal kitap sahibi din mensuplarını tarif etmek için kullanılmıştır.³⁶

Kur’an-ı Kerim’de “Ehl-i kitap” kavramı, kendilerine Tevrat ve İncil gibi ilahi kaynaklı bir kitap indirilen Yahudi ve Hristiyanları kapsamına aldığı gibi, bu tanımla beraber önceki toplumları, inançları bakımından “vahye dayalı bir kitaba inananlar” ve “vahye dayalı hiçbir kitaba sahip olmayanlar” diye ayırmak mümkündür. Bununla beraber Ehl-i kitabın kimler olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktan ziyade Kur’an-ı Kerim’de kendilerinden bahsedilen bu toplumların hangileri olduklarını tespit etmeye çalışmak daha faydalı olacaktır. Çünkü kendilerine kitap verilenler olarak “Yahudiler ve Hristiyanlar” var olduğu gibi kendilerine suhuf verilen peygamberler ve onların gönderildikleri toplumların olduğunu da biliyoruz. Dolayısıyla Kitap ehli tanımı içerisine dâhil olup olmayacağı ile ilgili bahsedebileceğimiz toplumlar Yahudiler ve Hristiyanlarla sınırlı kalmayabilir. Çünkü Hz. Peygamber bir hadis-i şeriflerinde “Mecusilere Ehl-i kitap muamelesi yapınız” buyurmuştur.³⁷ Ayrıca Kur’an-ı Kerim’de üç defa adı geçen fakat inançları ve kitapları hakkında detaylı bir bilginin olmadığı Sabiiler’in yine

³⁴ Ali Can, “Kur’an Ayetleri Işığında Ehl-i Kitap’a Karşı Bütüncül Bir Yaklaşım”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/39 (2014), 302.

³⁵ İsmail Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: DİB Yayınları, 2015), 138.

³⁶ Remzi Kaya, “Ehl-i Kitap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/516.

³⁷ Ebû Abdillâh Malik b. Enes el-Asbahi İmam Malik, *el-Muvatta’*, nşr. Muhammed Mustafa ‘Azami, (b.y.: Muessesetü Zayid b. Sultan, 1425/2004), “Zekat”, 24 (No. 968).

bazı dönemlerde Ehl-i kitap muamelesi gördüklerini müşahede etmekteyiz.³⁸ Dolayısıyla Ehl-i kitap kavramının kapsamı konusunda geniş bir alanın mevcudiyeti söz konusudur. Bu minvalde Hanefiler Ehli kitabın kapsamının sadece Yahudiler ve Hristiyanlar ile sınırlandırılmayacağını, dolayısıyla indirilmiş suhurlara sahip olan İbrahim ve Şis peygamberin yanı sıra Davud peygambere gönderilen Zebur'a inananların da Ehl-i kitap kapsamına girdiklerini belirtmişlerdir. Bunların haricinde Hanbelîler ve Şafii'ler ise “*Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa (Yahudilere ve Hristiyanlara) indirildi*”³⁹ ayetine dayanarak Ehl-i kitap kapsamına sadece Yahudiler ve Hristiyanların girdiğini söylemişlerdir.⁴⁰ Yine bu meyanda Kur'an-ı Kerim bazen Yahudiler ve Hristiyanları isim olarak muhatap almakta, bazen de “Kendilerine kitap verdiklerimiz”,⁴¹ “Kendilerine kitap verilenler”,⁴² “Kendilerine kitaptan bir pay verilenler”,⁴³ “Yanında kitap bilgisi olanlar”,⁴⁴ “Kitaba varis olanlar”,⁴⁵ “Kitabı okuyanlar”⁴⁶ ve “Ehl-i zikir”⁴⁷ gibi ifadeler kullanarak yine Yahudi ve Hristiyanlara dikkat çekmiştir.⁴⁸

Kur'an-ı Kerim Ehl-i kitaptan bahsederken bazen onlara yönelik eleştirilerde bulunmuş, hatta bazen onları müşriklerle beraber zikrederek akidelerindeki sapmalara dikkat çekmiştir. Bazı yerlerde ise onlara yönelik müspet bir yaklaşım içerisine girmiş, onların bazı yönlerinin müşriklerden farklı olduğunu vurgulamıştır. Bu açıdan bakıldığında Kur'an-ı Kerim'in Ehl-i kitaba bakışı diğer inanç gruplarından farklı olmuştur. Bu noktalar; Ehl-i kitabın hem ulûhiyet hem de nübüvvet müessesine yönelik bilgi sahibi olmaları, son peygamberin geleceğinden

³⁸ Sabiilerin zikredildiği ilgili ayetler için bkz. el-Bakara 2/62; el-Mâide 5/69; el-Hac 22/17. Bahsedilen dönemden maksat: Ebu Hanife'nin Sabiiler hakkında Ehl-i kitap değerlendirmesi yaparak hem yemeklerinin yenilebileceği hem de kadınları ile evlenilebileceği görüşündedir. Ayrıca Halife Me'mun döneminde (833 yılında) putperest diye nitelendirilen Harranlıların kendilerini bundan sonra Sabiiler diye adlandırmaları neticesinde devlet nezdinde kitabi din mensubu statüsü kazanmışlardır. Geniş bilgi için bkz: Şinasi Gündüz, “Sabiilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/341-344.

³⁹ el-En'âm 6/156; Halil Altuntaş vd. *Kur'an-ı Kerim Meali*. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010). Çalışmamızda Kur'an-ı Kerim ayetlerinin mealleri verilirken bu eserden yararlanılmıştır.

⁴⁰ Abdülkerim Zeydan, *Ahkamü'z-Zimmiyyin ve'l-Muste'menin fi Dari'l-İslam* (Beyrut: Mektebetü'l-Kuds, 1402/1982), 11-12.

⁴¹ el-el-Bakara 2/121; er-Ra'd 13/36; el-Ankebût 29/47.

⁴² el-Bakara 2/144; en-Nisâ 4/47.

⁴³ Âl-i İmrân 3/23; en-Nisâ 4/44.

⁴⁴ er-Ra'd 13/43.

⁴⁵ eş-Şûrâ 42/14.

⁴⁶ Yûnus 10/94.

⁴⁷ en-Nahl 16/43; Razi, Fahreddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer, *et-Tefsiru'l-Kebir; Mefatihü'l-Ğayb*, (Beyrut: Daru İhya-i Tûras el-Arabi, 1420), 20/211.

⁴⁸ Can, “Kur'an Ayetleri Işığında”, 303.

haberdar olmaları ve geçmiş peygamberlerin hallerine ilişkin bazı malumatlara sahip olmaları şeklinde değerlendirilmiştir.⁴⁹

Ehl-i kitaba mensup olanlara yönelik Müslümanların yaklaşımının nasıl olması gerektiği ile ilgili belli prensipler çizen İslam dini, Ehl-i kitap olan hanımlarla evliliğin iffetli olması kaydıyla yapılabileceğine, Ehl-i kitabın yemeklerinin bazı şartlar yerine getirilmiş ise yenilebileceğine dair cevaz verir.⁵⁰ Ayrıca Ehl-i kitap mensuplarının aksi bir durum (meşru gerekçe) olmadıkça dokunulmaz olan hayat hakkının elinden alınamayacağını, inancını yaşama konusunda hürriyetinin olduğunu ve İslam'da yargı önünde herkesin eşit olması nedeniyle kendisine adaletle muamele edileceğini teminat altına almıştır.⁵¹

Netice olarak bu çalışmamızda Ehl-i kitap olarak Kur'an-ı Kerim'de kimlerden bahsedildiyse biz de onlarla sınırlı kalmaya çalışacağız. Araştırmamızın konusu onlara yönelik eleştiriler olunca bizlerde kendilerinden eleştirel yönden bahsedilen mevzuları ele alacağız. Zaten Kur'an-ı Kerim'in indiği dönemde kendisine muhatap olan Ehl-i kitab'ın Yahudiler ve Hristiyanlar olduğu tarihi gerçeklerle sabittir. Dolayısıyla biz bu bölümde Ehl-i kitap olan Yahudiler, Hristiyanlar hakkında genel bilgiler vermeye çalışacağız.

1.1. Yahudiler

Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap kavramı içerisinde zikredilen Yahudiler hakkında tarih kitaplarının İbrani, İsrailoğulları ve Yahudi isimlerini sıkça kullandığı görülmektedir. Aslında bu terimlerin her birinin tarih içerisinde belli dönemlerde kullanıldığı görülmektedir. Nûh (a.s.)'ın oğlu Sam'ın soyundan gelen Eber, Hz. İbrahim'in büyük atasıydı. Bu nedenle de Hz. İbrahim'e "Eber'in soyundan" anlamına gelen İbrani (İvri) ve onun konuştuğu dile de İbranice (İvrit) denmiştir. Bu terim ilk atalar olarak kabul edilen Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakub ile onların çocuklarını tanımlamak için kullanılmıştır. Fakat bu terim Hz. İbrahim'in diğer oğlu Hz. İsmail hakkında kullanılmamıştır.⁵² Dolayısıyla **M.Ö. XXI-XX** yüzyıllarda

⁴⁹ Can, "Kur'an Ayetleri Işığında", 311.

⁵⁰ Remzi Kaya, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitap (Ehlü'l-Kitap)", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (Bahar 2005), 45-46.

⁵¹ Kaya, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitap", 42-43.

⁵² Baki Adam, "Yahudilik", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 205-206.

Mezopotamya’da yaşadığı ve Tanrı’nın vahyi gereği Kenan (Filistin) topraklarına göç ettiği kabul edilen Hz. İbrahim ilk İbrani atası olarak kabul edilmektedir.⁵³

Yahudiler İbrani ismi yerine ikinci bir lakap olarak, başından geçen bir olay sonrasında İsrail adını verdikleri Hz. Yakub’a nisbeten İsrailoğulları (Beni İsrail) ismini kullanmışlardır. Hz. Yakub (a.s.)’dan Babil sürgününe (M.Ö. 587) tarihine kadar İsrail (İsrailoğulları) ismi kullanılmaya devam edilmiştir. Babil sürgününden sonra “Yahudi” ismi ön plana çıkarılmış fakat İsrail ismi de kullanılmaya devam edilmiştir. Görüldüğü gibi “İsrail” ismini genel tarihi anlamda, “Yahudi” ismini ise özel ve yaşayan bir kavmi tanımlamak için kullanmışlardır. Bu kavramlar tarihi seyir içerisinde karakteristik bir muhtevaya bürünmüştür. İsrail ismi olumlu karakter, Yahudi ismi ise olumsuz bir karakter kazanmıştır. Bu sebeple Yahudiler; Hristiyan topraklarında “İsraeli” (İsraelite) ismini, Müslüman topraklarında ise “Musevi” ismini kullanmayı tercih etmişlerdir.⁵⁴

1.1.1. Yahudiliğin Tarihsel Gelişimi

Tarihini Hz. İbrahim’den alan Yahudilik’e göre Hz. İbrahim ilk Yahudi’dir.⁵⁵ Keldanilerin Ur şehrinde dünyaya gelen İbrahim (a.s.) ilk önce babası Terah (Azer) ile Harran’a, daha sonrasında ise Rabbinin emri gereği Kenan bölgesine göç etmiştir. Kenan’da kuraklığın baş göstermesi nedeniyle Mısır’a göç eder. Bir süre Mısır’da yaşayan İbrahim peygamber tekrar Kenan’a eşi Sare ve onun cariyesi Hacer ile beraber döner.⁵⁶ Genel olarak Yahudi tarihi hakkında benimsenen sınıflandırmada onların tarihlerinin belli dönemlere tasnif edildiği görülür. Benimsenen bu dönemler şu şekildedir.

BİRİNCİ DÖNEM: Hz. İbrahim ile başlayan Yahudiliğin birinci dönemi M.Ö. 1996-1645 yıllarını kapsayacak şekilde Mısır’a geldikleri döneme kadar olarak tarif edilmiştir. Hz. İbrahim’in peygamberliği ve tebliğ ettiği dinin gerekleri kendilerine uymadığından içerisinde yaşadığı toplum ve Hz. İbrahim birbirleriyle geçinemiyorlardı. Putlara tapan bu toplum, bir fırsatını bularak putlarını kıran Hz. İbrahim’i ateşe atarlar. Allah’ın emri gereği ateşte yanmayan İbrahim (a.s.)⁵⁷ bir müddet sonra ailesi ile beraber Kenan topraklarına (Filistin) göç eder. Hz. İbrahim’in

⁵³ Salime Leyla Gürkan, “Yahudilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/188.

⁵⁴ Baki Adam, “Yahudilik”, 206.

⁵⁵ Bu konu hakkında bkz. el-Bakara 2/140; Âl-i İmrân 3/65-67.

⁵⁶ Baki Adam, “Yahudilik”, 207.

⁵⁷ el-Enbiyâ 21/68-70.

oğlu olan İşhak peygamber Yakup peygamberin babasıdır.⁵⁸ Yakub (a.s.)'ın oğlu olan Yusuf peygamberin kardeşleri tarafından kendisine karşı beslenen kıskançlık duygusunun eseri olarak kuyuya atılması ve sonrasında gelişen olaylar, Yusuf'u Mısır'a hükümdar yapacak bir sürü serüvenin içerisine sokar.⁵⁹ Bir müddet sonra diğer kardeşlerin de Mısır'a Yusuf peygamberin yanına yerleşmesiyle İsrailoğullarının Mısır'daki yeni yaşamları başlar.⁶⁰

İKİNCİ DÖNEM: M.Ö. 1645-1080 yılları arasında kalan bu dönem İsrailoğullarının Mısır'dan Hz. Musa ile beraber çıkışı ile başlamış ve kendi krallıklarını kuracakları döneme kadar sürmüştür. Hz. Musa ile beraber Mısır'dan çıkan İsrailoğulları daha Hz. Musa aralarında iken birçok defa verilen emrin dışına çıkmışlardır. Bu sebeple İsrailoğulları lde kırk yıl başıboş dolařarak⁶¹ Kenan topraklarına bu süre içerisinde girememişlerdir. Kırk yıl çölde geçirilen süre Yahudi geleneğinde, İsrailoğullarının kutsal topluluk olma yolunda eğitilme ve dini-etnik bir toplum haline gelme süreci olarak yorumlanmıştır.⁶² Kırk yıllık müddetin sonunda Hz. Yuşa b. Nun peygamberin önderliğinde ilk olarak Yeriha (Eriha) şehrinin fethedilmesiyle İsrailoğulları Filistin'in bütününü ele geçirmiştir.⁶³ İsrailoğullarının on iki kabilesini on iki eşit bölgeye ayıran Yuşa b. Nun'un bu taksimi, dört asır sürecek hkimler devrinin başlamasına zemin hazırlamıştır. Dört asırlık dönemin sonunda halk ayaklanarak hkim Samuel'in egemenliğine son verir. Böylelikle ikinci dönem yani hkimler devri sona erer.⁶⁴

ÜÇÜNCÜ DÖNEM: M.Ö. 1080-568 yılları arasını kapsayan bu dönem krallar devri olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemin kralları Talut, Davud ve Süleyman (a.s.)'dır. Kur'an-ı Kerim'de kendisinden bahsedilen Talut'tan sonra Hz. Davud döneminde İsrailoğulları bolluk içinde yaşamış, kendisinden sonra kral olarak kabul edilen Süleyman (a.s.) devrinde ise istikrar ve refahın zirvesi yaşanmıştır. Komşu ülkelerle iyi geçinen Süleyman (a.s.)'ın gayretleri sonucu ihtiyaamlı bir dönem geçiren İsrailoğulları, içinde buldukları iyi koşulların kıymetini bilmeyerek ayaklanıp fesat

⁵⁸ el-Enbiy 21/72.

⁵⁹ Bkz. Ysuf 12/1-111.

⁶⁰ M. Fatih Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar; Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 19-20.

⁶¹ Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap*, 20.

⁶² Gürkan, "Yahudilik", 43/189.

⁶³ Ebu'l Ala el-Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, ev. Ahmet Asrar, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2010), 410.

⁶⁴ Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap*, 20-21.

çıkarmışlardır. Çıkan olayların sonucunda krallık ikiye bölünmüş, nihayetinde ise peygamberlerine karşı gösterdikleri samimiyetsizlik ve itaatsizliğin cezası olarak Buhtunnasr⁶⁵ tarafından Babil'e sürgün edilmişlerdir.⁶⁶

DÖRDÜNCÜ DÖNEM: Bu dönem M.Ö. 586-135 arasında yani Babil esaretinden Kudüs'ün tahrip edilmesine kadar geçen zamanı kapsar. Babil kralı Buhtunnasr Filistin topraklarını ele geçirince Kudüs'ü tahrip eder ve Yahudileri oradan Babil'e sürgün eder. Yahudilerin bir kısmı Mısır, Suriye ve diğer Asya ülkelerine göç etmişlerdir. Fars kralı Kurus Babil ülkesini işgal edince Yahudilerin tekrar Kudüs'e dönmelerine ve Mabel'di inşa etmelerine izin verir. Makedonyalı İskender, Farslılar ile girdiği savaşta Farslıları yenince Yahudilere baskılar yine artar. Bu sefer Yahudiler dünyanın birçok bölgesine sürgün edilirler.⁶⁷

BEŞİNCİ DÖNEM: M.Ö. 135'ten başlayıp günümüze kadar ki süreyi içerisine alan Yahudilerin bu son döneminde, ikinci defa Mabel'in yıkılması, sürgünler ve soykırımlarla başka krallık ve yönetimlerin himayesinde uzun süre kalmışlardır. 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasıyla bazı Yahudiler tekrar eski yerlerine dönmüş bazıları ise dünyanın farklı bölgelerinde yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

1.1.1.1. Yahudiliğin İnanç Sistemi

Kutsal metinlerinde kalıplaşmış bir inanç sistemi bulunmayan Yahudilikte bu konu hakkında birçok girişim olmuştur. İnanç sistemlerinde kalıplaşmış bir metin oluşturma girişimi Musa b. Meymun tarafından oluşturulmuştur. M.S. 12. yüzyılda Hristiyanların ve Müslümanların Yahudiliğe yönelik eleştirilerine karşı sağlam bir kale oluşturmak amacıyla Hristiyanlık ve İslamiyet inanç sisteminden yararlanılarak Yahudiler için bir inanç sistemi belirlenmiştir. Bu sistem içeriğinde şu maddeleri barındırmaktadır:

- 1- Tanrı var olan her şeyi yarattı ve onlara hükmetmektedir.
- 2- Tanrı birdir ve ondan başka tanrı yoktur.

⁶⁵ Buhtunnasr; M.Ö. 605-562 yılları arasında hüküm süren, Yahuda Devletini ortadan kaldırarak Kudüs'ü ve Süleyman Mabeli'ni yakıp yıkan Babil Kralıdır. İbranice'de Nebukadrezzar (Nebukadretsar) ve Nebukadnezar (Nebukadnetsar) şeklinde nakledilmektedir. Bu ismin Akkadca aslı, "Tanrı Nabu sınırlarımı korusun" anlamına gelen Nabu-kudduri-usurdur. Ahd-i Atik'in Yunanca ve Latince tercümelerinde Nabukodonosor şeklinde geçer. İslami kaynaklarda Araplar'ın ona Buhtnassar İranlılar'ın ise Buht-i Nassar dedikleri nakledilmektedir. Türkçede ise Buhtnassar'dan muharref olarak Buhtunnasr denilmektedir. Bkz. Ömer Faruk Harman, "Buhtunnasr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/380-381.

⁶⁶ Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap*, 21-22.

⁶⁷ Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap*, 22-23.

- 3- Tanrı bir cisim değildir ve hiçbir şekilde tasvir edilemez.
- 4- Tanrı, ezeli ve ebedidir.
- 5- İbadet, sadece Tanrıya mahsustur; O'na ortak koşulamaz.
- 6- Peygamberlerin bütün sözleri haklıdır.
- 7- Efendimiz Musa'nın peygamberliği gerçektir. O, kendisinden önce ve sonra gelen bütün peygamberlerin en büyüğüdür.
- 8- Elimizde olan Tevrat, tamamıyla Tanrı tarafından Musa'ya verilenin aynısıdır.
- 9- Tevrat değiştirilmeyecektir ve gelecekte Tanrı başka Tevrat da göndermeyecektir.
- 10- Tanrı, insanın bütün işlerini ve düşüncelerini bilir.
- 11- Tanrı, emirlerini yerine getirenleri mükâfatlandırır, ihlal edenleri cezalandırır.
- 12- Mesih gelecektir, geciktiği halde her gün onun gelmesini bekleyeceğiz.
- 13- Tanrı'nın bildiği bir zamanda, ölümden sonra dirilme gerçekleşecektir.⁶⁸

1.2. Hristiyanlar

Günümüzde iki milyarı aşkın mensubuyla dünyada en çok mensubu bulunan din konumunda olan Hristiyanlık M.S. 1. yüzyılda Roma İmparatorluğunun gölgesinde ortaya çıkmıştır. Hristiyanlığın bünyesinde gelişip kurumsallaştığı Roma İmparatorluğu özellikle dinsel açıdan çoğulcu bir yapıya sahipti. O dönemde Orta Doğu kökenli olan “sır dinleri” oldukça yaygındı. Dinler arası etkileşimin sonucu olarak imparatorluk bünyesindeki dinler birbirlerini de etkiliyorlardı. Hem Orta Doğu kökenli dinlerde bir kurtarıcı beklentisi hem de Yahudilikte özellikle Davud peygamberden sonra İsrailoğullarının baskı ve zulümlere uğraması, sonrasında Davud gibi ideal bir kralın gelip onları kurtaracağı beklentisi bu inançlar arasında da bir Mesih beklentisi oluşturmuştu. Hz. İsa böyle bir dönemde ortaya çıktığı için taraftarlarınca Mesih olarak görülmüştür.⁶⁹

İslami literatüre göre Hristiyanlar için Nasrani (çoğulu: nasara), Mesih (ç. Mesihyyun) ve İsevi, Hristiyanlık için ise Nasraniyye ve Mesihyye isimleri kullanılmıştır. Hristiyanları ifade eden Nasara kelimesi Kur'an-ı Kerim de on dört yerde geçer. Bu isimlendirmenin menşei ile ilgili olarak farklı yorumlarda

⁶⁸ Adam, “Yahudilik”, 235-236.

⁶⁹ Mahmut Aydın, “Hristiyanlık”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 77-78.

bulunulmuştur. Bu kelimenin anlamı hakkında, Hz. İsa'nın yardım talebine havarilerin olumlu cevap vermeleri nedeniyle "yardım etmek" anlamına gelen nasr kökünden geldiği veya Hz. İsa'nın memleketi Nasıra (Nazareth) şehrine nisbet edildiği ile ilgili farklı yorumlar mevcuttur. Hz. İsa'nın Mesih oluşu nedeniyle Hristiyanlardan "ona tabi olanlara" Mesihi, bizzat Hz. İsa'ya nispetle de İsevi denilmiştir. Bu dinin mensupları batı dillerinde Cristian, Türkçede Hristiyan olarak adlandırılmıştır.⁷⁰ Fakat Hz. İsa kendisine tabi olanlara hiçbir zaman "Mesihî" veya "Hristiyan" adını vermemiştir. Çünkü Hz. İsa kendi adına yeni bir din oluşturmak için gelmemiştir. Zaten amacı kendisinden önce gelen Musa ve diğer peygamberlerin davet ve mesajlarını tekrarlamaktır. Hz. İsa'nın tebliğ ettiği dinin ilahi kaynaklı olması hasebiyle daha önceki semavi dinler ile kaynak olarak aynıydı. Bundan dolayı Hz. İsa ve havariler kendilerini yaşamları boyunca farklı bir cemaat veya ümmet olarak görmediler. Kendilerini bu açıdan İsrailoğullarından ayrı görmüyorlardı.⁷¹

M.Ö. 4 yılında Galile bölgesinin Nasıra kasabasında bakire Meryem'den dünyaya gelen İsa peygamber aslen İsrailoğullarına mensuptur. M.S. 28 yılında Ürdün nehrinde Hz. Yahya tarafından vaftiz edilen Hz. İsa, Hz. Yahya'nın şehid edilmesinin ardından otuzlu yaşlarda tebliğe başlamıştır. Hz. İsa, M.S. 30'lu yıllarda Kudüs'te Kutsal Mabet'te bazı olaylara karıştığı gerekçesiyle dönemin valisi tarafından anarşi ve isyan çıkarmakla suçlanmış ve çarmıh cezasına çarptırılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği üzere mahiyetini bilmediğimiz bir şekilde Yüce Allah tarafından onların elinden kurtulmuştur.⁷²

Kur'an-ı Kerim'de Hristiyanlar hakkında "Nasranî veya Nasara"⁷³ ve "Ehlü'l-İncil"⁷⁴ tabirleri kullanılmış, aynı zamanda Ehl-i kitap tanımının içerisinde değerlendirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Hristiyanlıktan bahsedilirken daha çok Hz. İsa,⁷⁵ İncil⁷⁶ ve daha sonraları benimsenen ruhbanlık⁷⁷ konuları ele alınmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Hz.

⁷⁰Kürşat Demirci, "Hristiyanlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/328.

⁷¹Mevdudi, *Tarih boyunca Tevhid Mücadelesi*, 425.

⁷²Aydın, "Hristiyanlık", 85.

⁷³Âl-i İmrân 3/67; el-Mâide 5/14-18.

⁷⁴el-Mâide 5/47.

⁷⁵Bkz. el-Bakara 2/87,136,253; Âl-i İmrân 3/45,52,55,59,84; en-Nisâ 4/157,163,171; el-Mâide 5/46,78,110,112,114,116; el-En'âm 6/85; Meryem 19/34; el-Ahzâb 33/7; eş-Şûrâ 42/13; ez-Zuhuruf 43/63; el-Hadid 57/27; es-Saf 61/6,14.

⁷⁶Âl-i İmrân 3/3,48,65; el-Mâide 5/46,47,66,68,110; el-A'râf 7/157; et-Tevbe 9/111; el-Fetih 48/29; el-Hadid 57/27.

İsa'nın Meryem oğlu olarak zikredilmesiyle onun beşer oluşuna vurgu yapılırken, onun Allah'ın resulü⁷⁸ ve nebisi⁷⁹ olduğu da ifade edilmiştir. Ayrıca kendisine verilen kitabın Tevrat'ı tasdik edici olan; içeriğinde hidayet, öğüt ve nur bulunan İncil olduğu belirtilmiştir.⁸⁰

Yine Kur'an-ı Kerim'de Hristiyanlardan bahsedilirken ahlaki tutumları açısından onlar, Yahudiler kadar eleştirilmemişlerdir. İnananlara karşı Hristiyanların Yahudilere nazaran daha yakın oldukları, içlerinde rahip ve keşişlerin olduğu ve bu vesileyle insanlara karşı kibirli olmadıkları vurgulanmıştır.⁸¹ Fakat ahlak konusu değil de inanç konusu ile ilgili kendilerine yönelik değerlendirmelere bakıldığında onların birçok konuda eleştirildikleri görülür.⁸² Eleştirildikleri konuların içeriğini ayrıca detaylandıracağımız bu çalışmamızda Hristiyanların daha çok Hz. İsa'ya attettikleri konum ve Hz. Muhammed'e karşı takındıkları tavır görülecektir.

⁷⁷ el-Mâide 5/82; et-Tevbe 9/31,34; el-Hadid 57/27.

⁷⁸ en-Nisâ 4/157,171.

⁷⁹ Meryem 19/30.

⁸⁰ Mustafa Sinanoğlu, "Hristiyanlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/364.

⁸¹ el-Mâide 5/82.

⁸² Muammer Esen, "Kur'an'ın Ehl-i Kitab'a Bakışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/1 (2010), 106-107.

2. İslam Öncesi Dönem ile İlgili Ehl-i Kitaba Yönelik Eleştiriler

Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin Ehl-i kitaba yönelik eleştirilerini ele alırken Ehl-i kitab'ın İslam'dan önce yaşamış olan mensuplarına yönelik dile getirilen eleştirileri bu bölümün ilk kısmında ele almaya çalışacağız. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki Ehl-i kitab'ın hem İslam öncesi hem de İslam dönemi ve sonrasında sergiledikleri bütün menfi hareketler onların karakteristik özelliği haline gelmiş ve bütün dönemlerde aynı fiillerle temayüz etmişlerdir.

2.1. İslam Öncesi Dönem Ehl-i Kitab'ın Geneline Eleştiri

Çalışmamızın bu kısmında Yahudi ve Hristiyanların aynı kategoride değerlendirilerek eleştirildiği yönleri İslam öncesi dönemi baz alarak tespit etmeye çalışacağız.

2.1.1. Kendi Aralarında Sürekli İhtilaf İçerisinde Olmaları

Ehl-i Kitap tanımının içerisinde yer alan ve çalışmamızın ana eksenini teşkil eden Yahudiler ve Hristiyanlar çalışmamızın ileriki bölümlerinde de görüleceği gibi sürekli kendi içlerinde, hem peygamberleriyle hem de muhatap oldukları diğer toplumlarla ihtilaf ve çekişme içerisinde olmuşlardır.

Muhammed Ali es-Sâbûnî Kitap ehlinin çekişme ve firkalara ayrılışı ile ilgili olarak şöyle bir değerlendirmede bulunur:

Ehl-i Kitap'ın kendi aralarında çekişme ve firkalara ayrılışı bilgisizliklerinden ve cehaletlerinden kaynaklanmıyordu. Aksine onlar egemen olma hayali ve büyüklük taslamaları uğruna bilerek ve isteyerek bunu yapmışlardı. Tüm bunlara rağmen onlar kendilerini aynı çatı altında toplaması için ahir zamanda gelecek peygamberin beklentisi içerisindeydiler. Bekledikleri peygamber (Muhammed) gelince onun nübüvvetini inkâr ettiler ve bu onların inkâr ve sapkınlıklarını, ihtilaf ve ayrılıklarını daha da arttırdı.⁸³

Sâbûnî, Ehl-i kitab arasındaki ilk ihtilafın Yahudiler arasında olduğunu söyler. Hz. Musa'ya Tevrat verildiği halde onun kavminin bir kısmının iman etmeleri, geri kalanlarının ise inkârı tercih etmeleri, aralarındaki ihtilafların başlamasına neden oldu.⁸⁴ Sâbûnî, Hz. Musa'ya ve Tevrat'a iman ettiklerini

⁸³ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Kabesun Min Nûri'l-Kur'ani'l-Kerim*, (Beyrut: Daru'l-Kur'ani'l-Kerim, 1419/1998), 16/308.

⁸⁴ Sâbûnî, *Kabes*, 11/254.

söyleyenlerin ise beş fırkaya ayrıldıklarını söyler. Bunları; Sadukilik, Ferisilik, Essenilik, Ğulat ve Samirilik fırkaları diye ayırır.⁸⁵

Sâbûnî, “İsrailoğullarının o zamanki döneminde yaşayan ve kendi ırklarına mensup olan son peygamber İsa (a.s.) hayatta iken, Yahudiler ve Hristiyanlar kendi aralarında yeni bir ayrışmaya girerler” der. “Hâlbuki İsa peygamber onların elindeki Tevrat’ı tasdik edici olarak gelmişti. Lakin onların arasına öyle düşmanlıklar ve ayrışmalar girdi ki artık birbirlerinin kanlarını dökmeye başladılar,” der.⁸⁶ Sâbûnî, İsrailoğulları arasında vuku bulan ihtilafların sebebi olarak dini meseleler ve inanç konuları olduğuna dikkat çeker. “Din bütünleştiricidir, ayrıştırıcı değildir; fakat onlar ayrışmayı tercih etmişlerdir” diyen Sâbûnî, “Onlar nimete karşılık inkârı, ittifak yerine ihtilafı, sevgi ve muhabbet yerine kin ve çekişmeyi tercih etmişlerdir” der. Hz. Peygamber, “Yahudiler yetmiş bir fırkaya, Hristiyanlar yetmiş iki fırkaya ayrılmışlardır. Bu ümmet yetmiş üç fırkaya ayrılacak ve biri cennete geri kalan diğer yetmiş iki fırka ise cehenneme girecektir” buyurunca, Sahabe, “Cennete girecek olanlar kimlerdir ya Resulallah?” diye sorarlar. Hz. Peygamber, “Benim ve ashabımın üzerinde bulunduğu yolu takip eden kimselerdir” der.⁸⁷ Bu Hadis-i şerifi nakleden Sâbûnî, Hz. Peygamberin bu sözlerinin bizlere Yahudi ve Hristiyanlar gibi ayrılığa düşmememiz konusunda bir uyarı olduğunu söyler.⁸⁸

Hristiyanların da kendi aralarında fırkalara ayrıldığını belirten Sâbûnî, aynı peygambere ve kitaba inandıkları halde onlar, ilk önce akidelerinde ihtilafa düştüler, daha sonra kendi aralarında çekişmeye başladılar ve birbirlerini tekfir eder duruma geldiler. Kilise olarak da birbirlerinden ayrılan Hristiyanların her bir fırkası ancak kendi kilisesinde ibadet ediyordu. Birbirlerinin mabetlerinde ibadet etmiyorlardı. Aralarındaki ihtilaf öyle bir merhaleye geldi ki artık onlar Hz. İsa’nın tabiatı üzerine tartışmalara giriştiler. “İsa İlahtır”, “İsa İlah’ın oğludur”, “İsa için üçüncüsüdür” gibi iddialar ortaya atmaya başladılar ve bu söylemler üzerinden tartışmalarını devam ettirdiler.⁸⁹ Oysa Yüce Allah; *Andolsun, لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ* “Allah, Meryem oğlu Mesih’tir” diyenler kesinlikle kâfir oldu.⁹⁰ *لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ*

⁸⁵ Sâbûnî, *Kabes*, 11/254

⁸⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 11/254.

⁸⁷ Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi*, nşr. Ahmed Muhammed Şakir- Muhammed Fuad Abdülbaki- İbrâhîm Utva (Mısır: Mektebetü ve Matbaatu Mustafa el-Babi, 1395/1975), “İman”, 18.

⁸⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 4/183.

⁸⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 16/308.

⁹⁰ el-Mâide 5/17, 72.

ثَلَاثَةٌ ثَلَاثَةٌ Andolsun, “Allah, için üçüncüsüdür” diyenler kafir oldu⁹¹ ayetleri onların bu akideleri ve iddiaları sebebiyle küfür ehli olduklarını belirtir. Öyle ki, “Hristiyanların arasındaki bu ihtilaflar, aynı dine mensup insanlar arasında değil de sanki birbirinden farklı iki dinin çatışması halini aldı” diyen Sâbûnî, son peygamber Hz. Muhammed geldikten sonra onlardan bazılarının iman ettiğini bazılarının ise küfür ve dalaleti tercih ettiklerini söyler. Sâbûnî, “*Ey Kitap ehli! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor. İşte size Allah’tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur’an) gelmiştir. Allah, onunla rızası peşinde olanları selamet yollarına iletir ve onları izniyle, karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir*”⁹² ayetleri onları dinlerinde çıkardıkları bozgunculuk ve firkalaşmadan dolayı azarlayıp kınayarak kendilerine nur ve hidayet dolu bir kitabın gönderildiğini haber vermiştir,” der.⁹³

2.1.2. Kendilerinin Allah’ın Evlatları ve Sevgili Kulları Olduğunu İddia etmeleri

Ehl-i Kitap’tan Yahudi ve Hristiyanlar kendilerini Allah’ın evlatları ve sevgili kulları diye tarif etmişlerdir. Onlar kendilerini uyarmaya çalışan Hz. Peygamber’e, Allah nezdindeki makamlarının bu şekilde olduğunu, bu nedenle de kendilerinin azap ile korkutulamayacağını söylemişlerdir.⁹⁴

Kendilerini Allah’ın evlatları olarak tanıtmaları meselesinin ayetler nezdinde ilk baştan reddedildiğini ve Allah’ın çocuk edinmekten münezzeh olduğunu, dolayısıyla bunun yersiz bir iddia olduğunu söylemek yeterli olacaktır.⁹⁵ Ancak kendilerini Allah’ın sevgili kulları diye tarif etmeleri hususunu detaylı bir şekilde ele almaya ve bu konu hakkında Müfessir Sâbûnî’nin görüşlerini aktarmaya çalışacağız.

Yüce Allah’ın kanunları gereği bir kişinin veya bir toplumun seçilmesini gerektirecek bir durum ortaya çıksa bile, bu onların ebediyete kadar ne yaparsa yapsınlar aynı seçilmişlik üzere kalacakları anlamına gelmez. Kendilerine seçilmişlik veya üstünlük gibi bir ayrıcalık verilmiş olsa dahi bu durum, karşılığında onlarında

⁹¹ el-Mâide 5/73.

⁹² el-Mâide 5/15-16.

⁹³ Sâbûnî, *Kabes*, 16/309-310.

⁹⁴ Ebu’l-fida İsmail b. Ömer ibn-i Kesir el-Kureşi ed-Dimeşki, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, thk. Salim b. Muhammed es-Selame (b.y.: Daru’t-Tayyibe, 1420/1999), 3/69.

⁹⁵ el-Bakara 2/116; el-En’âm /100; Yûnus 10/68; en-Nahl 16/57; el-İsrâ 17/111; el-Kehf 18/4-5; Meryem 19/35,88-93; el-Enbiyâ 21/26; el-Mu’minûn 23/91; el-Furkân 25/2; Zümer 39/4; ez-Zuhruf 43/15; el-Cin 72/3.

kendilerinden istenilen şekliyle kulluk görevlerine sadık olmaları şartına bağlıdır. Eğer bunun aksini düşünecek olursak o zaman şunu dememiz gerekir: Bir şahıs veya bir topluma Allah tarafından bir ayrıcalık verilmişse hayatının/hayatlarının geri kalanında ne yaparlarsa yapsınlar, ya da daha açık bir şekilde söylemek gerekirse Allah'a verdikleri sözden cayarak dalalet yoluna girseler bile onlar için bir sorumluluk yoktur. Böyle bir iddiayı düşünmek bile abes ve dünyadaki imtihan ruhuna aykırı olur. Kısacası dünyaya imtihan için gönderilen insanoğlu için belki de adaletsizlik olur. Oysa Yüce Allah'ın önemle üzerinde durduğu konulardan biri adaletin tesis edilmesidir.⁹⁶ Yüce Allah kullarına kıyamette adaletle hükmedileceğini bildirmiştir.⁹⁷ Allah Teâlâ kullarına adaletsizlik yapmayacağına göre bunu şöyle izah etmek gerekir: Allah Teâlâ kullarından seçtiklerine belli bir söz üzere kaldıkları müddetçe, vaat ettiği iyilikleri ikram eder. Hz. Muhammed'in bir isminin de Mustafa (seçilmiş, seçkin) olduğu hatırlanırsa durum daha iyi anlaşılır. Hz. Muhammed (s.a.v.) zaman zaman geceleri kalkar ve ibadet ederdi. Uzunca bir süre huşu içerisinde kıyamda dururdu. Gözyaşları eşliğinde secdeye kapanırdı. Gönülden Allah'a yakarıştı bulunurdu. Onun bu haline gıptayla şahit olan Hz. Aişe validemiz, “Yâ Resulallah! Rabbin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışladığı halde niçin bu kadar ibadet ediyorsun? diye sordu. Allah Resûlü (s.a.v), değerli eşinin bu sorusuna nice anlam ve ibretlerle dolu şu cevabı verir: “Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı ey Aişe?”⁹⁸ Görüldüğü gibi Hz Muhammed hem seçkin bir kul olması hem de bütün günahlarının bağışlanmış olmasına rağmen Allah'a olan bağlılığının gerekliliğine işaret etmiştir. Tüm bunlara rağmen Hz. Muhammed bile kendisine Allah tarafından verilen emirleri dosdoğru bir şekilde yerine getirmek ve insanlara aktarmakla sorumludur. Eğer bunu istenilen şekli ile yerine getirmez ise kendisine verilen bu ayrıcalığın devam etmeyeceğini yine ayetlerden anlamaktayız.⁹⁹

Yahudi ve Hristiyanların mevzu bahis iddialarına dönecek olursak, Yahudiler Üzeyir (a.s.)'a, Hristiyanlar ise İsa (a.s.)'a nispetle kendilerine Allah'ın evladı yakıştırmasında bulunmuşlardır. Eğer onların dedikleri gibi –hâşâ- Allah'ın evladı

⁹⁶ en-Nisâ 4/58; en-Nahl 16/90.

⁹⁷ Zümer 39/75.

⁹⁸ Müslim, “Sıfatü'l-Münafikîn”, 81.

⁹⁹ el-Mâide 5/67; el-Hâkka 69/44-47; Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Camîu'l-Beyan an Te'vil-i Ayi'l-Kur'an*, thk. Beşşar Avvad Maruf – İsam Faris el-Horistani (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1415/1994), 7/365. Çalışmamızda Taberi'nin iki tane tahkikinden yararlanıldığı için bu kitaba Taberi-1 olarak dipnot verilecektir.

veya Allah'ın sevgili kulları gibi bir durumları olsaydı ne dünyada ne de ahirette herhangi bir cezaya maruz kalmamaları gerekecekti. Çünkü bir babanın evlatlarını cezalandırması düşünülemez. Aksine onlara şefkatle muamele etmesi beklenir. Doğal olan da budur. Ayrıca onlar bir babanın oğlunu sevmeyebileceğini düşünerek gelebilecek eleştirilere cevap olacak nitelikte “Allah'ın sevgili kulları” ifadesini de eklemişlerdir. Fakat kendi iddialarını çürütecek verileri yine kendileri vermektedirler. Yahudiler, (yeri geldiğinde bahsedeceğimiz gibi) “Bizlere sayılı birkaç gün dışında cehennem ateşi dokunmayacaktır”¹⁰⁰ derken, Hristiyanlar ise insanın dünyaya gelirken babaları Âdem'den kendilerine sirayet eden asli günah sebebiyle ahirette cezaya maruz kalacaklarını söylemişlerdir. Eğer durum dedikleri gibi olsaydı. Kendilerinin cezaya maruz kalmamaları gerekecekti.¹⁰¹

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden hareketle doğuştan imtiyazlı bir millet seçkinciliği hiçbir millete verilmemiştir. Çünkü böyle iddialar üstün ırk iddiasının ortaya çıkmasına neden olur. Tabi böyle bir iddiayı ancak Yahudiler gibi ırklarıyla övünenler yapar. Oysa doğuştan kurtuluşu hak ediş diye bir şey yoktur. Bu dünya imtihan yeri olduğuna göre, cennete girmenin yegâne şartı iman, amel-i salih ve takva ile bu imtihandan başarılı bir şekilde geçmektir.¹⁰²

Aslında Kitap Ehli olan Yahudi ve Hristiyanlardan Yüce Allah tarafından alınan sözler vardı. Allah'a verdikleri bu sözlerde, ondan başkasına kulluk etmeyeceklerine, anne-babaya, yakınlara, yetimlere ve düşkünlere iyilik yapacaklarına, insanlarla güzel sözlerle konuşacaklarına, namazlarını kılıp zekâtlarını vereceklerine dair söz vermişlerdi. Ayrıca birbirlerinin kanlarını dökmeyeceklerine ve kimseyi yurtlarından etmeyeceklerine, kendilerine gönderilen peygamberlere iman edip onlara yardım edeceklerine dair kendilerinden söz (misak) alınmıştı. Sözlerinde durdukları müddetçe Yüce Allah da kendilerini dünyada yardımsız bırakmayacak, ahirette de altından ırmaklar akan cennetlere vardıracaktı.¹⁰³

Muhammed Ali es-Sâbûnî Ehl-i Kitabın kendilerini Allah'a olan yakınlıklarından dolayı bu şekilde tavsif etmelerini şöyle değerlendirir: Yahudi ve Hristiyanlar Allah adına iftira ve yalan uydurmuş, ayrıca ona ortak koşmuşlardır.

¹⁰⁰ el-Bakara 2/80; Âl-i İmrân 3/24.

¹⁰¹ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 2/240-241

¹⁰² Veli Ulutürk, “Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitabın Konumu”, *Üsküdar Belediyesi Altunzade Kültür Merkezi, Tartışmalı İlmi Toplantı*, (2007), 28.

¹⁰³ el-Bakara 2/83-84; el-Mâide 5/12.

Onlar Allah tarafından gönderilen peygamberleri yalanlayıp sonrasında da kendilerinin Allah'ın evlatları ve sevgili kulları olduklarını iddia etmişlerdir diyen Sâbûnî, bu sebeple işledikleri günahlardan dolayı azaba maruz kalmayacaklarını iddia etmişlerdir. Çünkü onların nezdinde Allah'ın evlatları ve sevgili kulları olmak cezadan muaf kılınmayı gerektirir. Fakat Allah Teâlâ, وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ “(Bir de) Yahudiler ve Hristiyanlar, ‘Biz Allah’ın oğulları ve sevgili kullarıyız’ dediler. De ki: ‘Öyleyse (Allah) size neden günahlarınız sebebiyle azap ediyor? Hayır, siz de O’nun yarattıklarından bir beşersiniz.’ (Allah) dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Göklerin, yerin ve bunların arasında bulunanların da hükümranlığı Allah’ındır. Dönüş de ancak O’nadır”¹⁰⁴ ayetlerinde onların iğrenç ve utanılası iddialarının yersizliğine dikkat çekerken, daha sonra onları son peygamberin getirdiği hak dine yönelmeye davet eder. Sâbûnî ayrıca, يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ “Ey kitap ehli! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada, ‘Bize ne müjdeleyici bir peygamber geldi, ne de bir uyarıcı’ demeyesiniz diye, işte size (hakikati) açıklayan elçimiz (Muhammed) geldi. (Evet,) size bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir”¹⁰⁵ ayetlerinin her şeye rağmen yine de kitap ehlini İslam’a davet ettiğini söyler.¹⁰⁶

Sâbûnî ayrıca Kitap ehli’nin kendilerinden istenildiği zaman, Allah’ın kitabını bile hüküm konusunda kabul etmediklerini söyler. Buna rağmen kendilerini Allah’ın evlatları ve sevgili kulları diye tarif ettiklerini, bu nedenle de kendilerine ancak sayılı birkaç gün cehennem ateşinin dokunacağını söylediklerini haber verir.¹⁰⁷

Sâbûnî özellikle Yahudilerin kendilerini Allah’ın sevgili kulları diye vasıflandırmalarına cevap olarak Kur’an-ı Kerim’de, “De ki: ‘Ey Yahudi akidesini benimseyenler! Bütün insanlar değil de, yalnız kendinizin Allah’ın dostları olduğunu iddia ediyorsanız, (bunda da) samimi iseniz haydi ölümü isteyin!’ Ama onlar, daha evvel yaptıklarından dolayı asla ölümü istemezler. Allah, zalimleri hakkıyla bilir”¹⁰⁸ ayetinin onları yalanlandığını belirtir. Eğer onlar gerçekten kendilerinin böyle bir meziyete sahip olduklarını iddia ediyorsa bela ve musibetlerden kurtulup ikram ve

¹⁰⁴ el-Mâide 5/18.

¹⁰⁵ el-Mâide 5/19.

¹⁰⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 2/87.

¹⁰⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 1/114.

¹⁰⁸ el-Cuma 62/6-7.

nimetlerin olduğu yere varmak için ölümü temenni etmeleri gerekirdi, der. Fakat daha önce inkâr ve sapkınlıklarının gereği olarak yaptıkları zulüm, iftira ve suçlarından dolayı ölümü temenni edemediklerini, dolayısıyla onların bu iddialarının kendilerine yapılan bu teklifle boşa çıktığını haber verir.¹⁰⁹

2.1.3. Haram Ayların Yerlerini Değiştirmeleri

Ehl-i kitab'ın eleştirilen yönlerinden birisi de onların ay isimleri ile oynamaları ve özellikle haram aylar diye bilinen (Eşhûru'l-hurum) bazı aylara gösterilen hürmeti kendilerince kaldırmalarıdır. Aslında bu uygulamanın Cahiliye dönemi müşrikleri arasında yaygın olduğu bilinen bir gerçektir. Tevbe suresindeki ilgili ayetin tefsirinde müfessirler bu konuyu geniş biçimde ele alarak bu uygulamanın İslam öncesi Arap toplumunda var olduğunu dile getirmişlerdir.¹¹⁰ Muhammed Ali Sâbûnî bu meseleyi ele alırken Ehl-i kitab ve müşrikleri bu uygulama konusunda birlikte eleştirmiştir.¹¹¹ Kaynaklarda her ne kadar İslam öncesi Arap toplumunun uygulaması olarak görünse de aslında cahiliye araplarının bu uygulamayı İslam'dan yaklaşık iki asır önce Yahudilerden aldıkları tespit edilmiştir.¹¹² Dolayısıyla bu kötü fiilin faili olarak yine Ehl-i kitab'ın ortaya çıktığı görülmektedir.

Müfessir Sâbûnî'nin bu konudaki değerlendirmesine gelecek olursak o, Ehl-i Kitaptan Yahudiler ve Hristiyanların İslamiyet'ten önce ay isimlerini değiştirdiklerini söyler. Onları böyle yapmalarına sevk eden maksadın kendilerince devam eden bir savaşı haram aylara girildi diye bitirmek istememeleri olduğunu söyleyen Sâbûnî, Ehl-i kitab nezdinde de müslümanlar gibi haram aylar olarak bilinen Zilkade Zilhicce Muharrem ve Recep aylarında savaşmak haramdı, der. Sâbûnî bu konu hakkındaki değerlendirmesine şöyle devam eder: “Fakat onlar bu inanışlarının gereğini yapmamışlardı. Onlar Allah'ın haram olarak belirlediğini helal sayarak, yıl içerisinde ay sıralamalarını değiştirip bu suretle istedikleri gibi savaşlarına devam ediyorlardı. Onlar bazen içinde buldukları savaşı devam edebilmek için Muharrem ayı ile Safer ayının yerlerini birbirleriyle değiştiriyorlardı. Onların yaptıkları bu çirkin uygulamaya “Nesi” yani bir ay'ın yerinin başka bir ay ile

¹⁰⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 14/98-99.

¹¹⁰ Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 4/107-108; İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, 4/150-152.

¹¹¹ Sâbûnî, *Kabes*, 4/33-34.

¹¹² Muhammed b. Ahmed el-Birûni, *el-Âsâru'l-Bâkiye ani'l-Kurûni'l-Haliye*, thk. C. Eduard Sachau (Leipzig, 1878), 12.

sırasının değiştirilmesi veya te'hir edilmesi denir. *إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحْلُونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِّئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيَحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زَيْنَ لَهُمْ سُوءَ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ* “Haram ayları ertelemek, ancak inkârda daha da ileri gitmektir ki bununla inkâr edenler saptırılır. Allah’ın haram kıldığı ayların sayısına uygun getirip böylece Allah’ın haram kıldığını helal kılmak için haram ayı bir yıl helal, bir yıl haram sayıyorlar. Onların bu çirkin işleri, kendilerine süslenip güzel gösterildi. Allah inkârcı topluluğunu doğru yola iletmez”¹¹³ ayetinde işaret edildiği gibi onlar savaş halinde oldukları zaman haram aylara girildi diye savaşı bırakmak yerine, o ayın yerini değiştirme ya da o ayın hürmetini başka bir aya yüklediklerini iddia ederek buldukları ayda savaşlarını devam etme cihetine gidiyorlardı. Hz. Peygamber Veda Haccı’nda arefe günü ashabına hutbe irad ederken onlara, “Zaman, Allah’ın yerleri ve gökleri yarattığı şekline döndü. Bir sene on iki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır. Üçü ard arda olmak üzere zilkade, zilhicce ve muharrem’dir. Dördüncüsü de cumadi ve şaban ayının arasında kalan Recep ayıdır” buyurdu. *إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ، ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَطْلُمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ* “Şüphesiz Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu, Allah’ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. Fakat Allah’a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınanlarla birlikte”¹¹⁴ ayetinde belirtildiği üzere onların yaptığı bu uygulamanın hiçbir geçerliliği yoktu, Hz. Peygamberin buyurduğu gibi dünya yaratıldığı zamandan beri var olan düzen bir sene on iki aydır, onlardan dördü haram aylardır ve bu ayların sıralaması da değişmemiştir,” der.¹¹⁵ Dolayısıyla onların kendilerince yaptıkları bu uygulamanın dini hiçbir dayanağı yoktur.

2.2. İslam Öncesi Yahudilere Yönelik Eleştiriler

Çalışmamızın bu kısmında İslam öncesi dönemde yaşayan Yahudilerin inanç ve karakterlerine yönelik eleştirileri değerlendireceğiz.

¹¹³ et-Tevbe 9/37.

¹¹⁴ et-Tevbe 9/ 36.

¹¹⁵ Sâbûnî, *Kabes*, 4/33-34.

2.2.1. Yahudilerin Buzağıya Tapmaları

Yahudilerin tarih sahnesinde en çok eleştirilen ve Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen olaylarından birisi de gözleriyle gördükleri onca mucizeye rağmen Allah'ı unutup buzağıya tapmalarıdır.¹¹⁶

Yahudiler Mısır'da Firavun'un zulmünden Allah'ın yardım ve inayeti ile Hz. Musa'nın önderliğinde kurtulmuşlardır.¹¹⁷ Kendilerine yıllarca kölelik muamelesinde bulunan Firavun, onların kendi mahiyetinden çıkıp başka bir yerde yaşamalarına ve rahata kavuşmalarına bile rıza göstermiyordu. Firavun için İsrailoğulları ancak köle olarak kendi maiyeti altında olmalıydılar. Erkek çocukları öldürüyor, kız çocuklarını da kendilerine hizmet etsinler diye sağ bırakıyordu. Tam da böyle bir zaman diliminde Yüce Allah Hz. Musa'yı peygamber olarak gönderir.¹¹⁸

Hz. Musa Firavun ile yaptığı onca görüşme ve davete olumlu bir yanıt alamayınca¹¹⁹ Yüce Allah'ın emri gereği İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmaya karar verir.¹²⁰ Kendilerini takip eden Firavun ve ordusu, Yüce Allah tarafından mucize olarak açılıp müminlerin geçişi için yol olan, fakat kendileri içerisindeyken daha sonra eski haline dönüp birleşen denizde boğularak ibretlik bir durumla saltanatı son bulur.¹²¹

Yahudiler, Firavun ve askerlerinin denizde boğulmasının ardından Hz. Musa ile yolculuklarına devam ederler.¹²² Hz. Musa Rabbi ile münacat etmek ve Tevrat ayetlerini vahiy olarak almak için kırk gece gibi bir süre zarfında Tûr dağında kalır.¹²³ Geri döndüğünde arkasında bıraktığı kavminin Samiri adında bir kişiye uyduklarını görür. Samiri, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkarken beraberlerinde getirdikleri ziynet eşyalarını ateşe atıp erittikten sonra buzağı şeklini vermişti. Onlara Musa'nın Tûr dağında Rabbini aramaya gittiğini, bu sebeple geciktiğini, onların ve Musa'nın Rabbinin bu olduğunu söylemişti. Onun söylediklerine aklı uyan

¹¹⁶ el-Bakara 2/51,54,92-93; en-Nisâ 4/153; el-A'râf 7/148,152; Tâhâ 20/88-90.

¹¹⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 4/177-178.

¹¹⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 1/29, 3/75.

¹¹⁹ Tâhâ 20/56-58.

¹²⁰ Tâhâ 20/77.

¹²¹ el-Bakara 2/50; Tâhâ 20/78; eş-Şuarâ 26/63-67; ed-Duhân 44/23-24; ez-Zâriyât 51/40; en-Nâziât 79/16-26; Sâbûnî, *Kabes*, 7/148, 9/134-136.

¹²² Sâbûnî, *Kabes*, 6/177.

¹²³ Vehbe ez-Zuheyli, *et-Tefsiru'l-Veciz ala Hamişi'l-Kur'ani'l-Azim* (Dimeşk. Daru'l-Fikr, 1416/1996), 13.

İsrailoğulları ilah olduğuna inanarak Hz. Musa'nın yokluğunda buzağıya ibadet etmişlerdi.¹²⁴

İsrailoğulları bundan bir süre önce Firavun'dan kurtulup denizi geçince yanlarından geçtikleri bir kavmin puta taptıklarını görmüşlerdi. Ta o zaman Musa (a.s.)'dan kendileri içinde böyle bir tanrı yapması talebinde bulunmuşlardı.¹²⁵ Yanlarından geçtikleri o kavmin taptıkları şey bir inek heykeliydi.¹²⁶ Dolayısıyla onların kalpleri daha önce de putperestliğe meyilliydi.

Muhammed Ali es-Sâbûnî Yahudilerin bu tutumlarını değerlendirirken şöyle bir izahatta bulunur: “Yahudilerin fesat ve isyanlarına, inkâr ve inatlarına rastladığımız gibi, bu sefer zinet eşyalarından kendi elleriyle yaptıkları bir buzağı heykeline tapmışlardır. Bu akılsızların haline şaşılır. Peygamberleri Musa onların yanında değilken nasıl oldu da bir buzağıya ibadet edip ilah edinir oldular. Hâlbuki buzağıda ilah olmasını gerektirecek herhangi bir sıfat yoktu. Oysa ibadet edilmeye layık olan ilah, her şeye gücü yeten, yaratan ve rızık veren olmalıydı. Kaldı ki bu tapındıkları şeyin ne onları hidayet yoluna getirmeye ne de kendileriyle konuşmaya gücü yetiyordu. Allah'ı bırakıp da buzağıyı nasıl ilah edindiler? Lakin biri bize Yahudilerin tabiatında maddecilik olduğunu ve bu tabiatlarının da kalplerine ve isteklerine galebe çaldığını söyleseydi o zaman bizim bu şaşkınlığımız bir nebze olsun dinerdi. Onlar öyle insanlardır ki dünya malına olan sevgileri ve altınlara olan tapınmaları onları hayvani derecelere düşürmüştür. Nefisleri zelil olmaya alışmış, manevi pislik ve çirkin davranışlardan kurtulamamışlardır. İşte bu nedenle onların böğüren bir buzağıya tapınmalarını duyduğumuzda bizdeki o şaşkınlık bir nebze olsun zail oluyor” diyor Sâbûnî, وَأَتَّخَذَ قَوْمٌ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُورٌ أَلْمُ يَرَوْنَ أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ “Musa'nın kavmi onun (Tûr'a gitmesinin) ardından, zinet eşyalarından, böğürmesi olan bir buzağı heykeli (yaparak ilah) edindiler. Onun kendileriyle konuşmadığını ve onlara hiçbir yol göstermediğini görmediler mi? (Böyle iken) onu (ilah) edindiler de zalim kimseler oldular”¹²⁷ ayetini delil olarak gösterdikten sonra, bu ayetteki أَلْمُ يَرَوْنَ “Görmediler mi?” lafzının azarlama ve kınamayı ifade ettiğini söyler. Sâbûnî, Yüce Allah'ın sanki bu ayette, “onlar kendilerine hiçbir fayda ve zarar sağlamayan, konuşmaya bile gücü ve kuvveti

¹²⁴ Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 5/213-214; Sâbûnî, *Kabes*, 7/149-151.

¹²⁵ el-A'râf 7/138-141; Sâbûnî, *Kabes*, 3/84.

¹²⁶ Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara: TDV Yayınları, 2016), 2/69.

¹²⁷ el-A'râf 7/148.

olmayan buzağıdan ilah edinmelerinin rezillik ve kepezelik olduğunu akıllarıyla idrak etmediler mi? Nasıl oluyor da Allah'ı bırakıp başkasına ibadet edebiliyorlar?" dediğini söyler.¹²⁸

Sâbûnî Yahudilerin yaptıkları bu cürümlerinden sonra bir de mazeret yoluna gittiklerini söyler. Müfessir sözlerine şöyle devam eder: "Onlar Mısır'dan beraberlerinde getirdikleri ziynet eşyalarının kendilerine haram olduğunu, bu sebeple ondan kurtulmak için ateşe attıklarını söylerler." Öne sürdükleri mazeretlerinin kabahatlerinden büyük olduğunu söyleyen Sâbûnî, "Yahudiler bir taraftan, 'bize ait olmayan ve haram olan bir şeyden kurtulmak istedik' diyerek kendilerini temize çıkarmaya çalışırken öbür taraftan da Allah'ı bırakıp insan eliyle şekillendirilen bir buzağıya ibadet etmeyi sakıncalı görmemişlerdir," der.¹²⁹

Ayrıca İsrailoğullarının kendilerine gönderilen peygamberleri (Musa ve Harun) hayatta ve aralarında iken nefislerinin putperestliğe alıştığını, bu nedenle de buzağıya ve cansız varlıklara ibadet ettiklerini söyleyen Sâbûnî, kendilerini akılsızlıklarıyla Rableri nezdinde küçük düşürdüklerini; bu durumun, "*Buzağıyı ilah edinene mutlaka (ahrette) Rablerinden bir gazab, dünya hayatında ise bir zillet erişecektir. İşte iftiracıları böyle cezalandırırız*¹³⁰ ayetinde kendilerine verilecek ceza ile birlikte bahsedildiğini haber verir.¹³¹

2.2.2. Hz. Musa'ya Karşı Sergiledikleri Tutumları

Muhammed Ali es-Sâbûnî tefsirinde Yahudiler ile ilgili bilgileri aktarırken özellikle onların Hz. Musa döneminde sergiledikleri tavırlara epey dikkat çeker. Çünkü Yahudilerin İslam döneminde sergiledikleri inkârcı tutumlarının benzer örneklerinin kendi tarihlerinde de mevcut olduğu görülür. Bu açıdan bakıldığında Kur'an-ı Kerim onları bize tarif ederken tarihi tecrübelerden örnekler vermiş, adeta bir tecrübe paylaşımı yaparak tarihte sergiledikleri tutumlarının bugün de farklı şekillerini gösterebileceklerini haber vermiştir. Çünkü Yahudilerle özdeşleşmiş bulunan bazı karakterler (sıfatlar) var ki kendilerinden sonra gelen nesillere bile sirayet etmiştir.

Yahudilerin Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa ile diyaloglarına baktığımızda Yüce Allah tarafından kendilerine sunulan birçok mucize ve ikramı gözleriyle gördükleri

¹²⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 3/79-80.

¹²⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 7/153.

¹³⁰ el-A'râf 7/152.

¹³¹ Sâbûnî, *Kabes*, 3/82.

halde¹³² onları kabullenmek yerine, yeri geldiğinde onlara karşı çıkmaya, onları inkâr etme ve verilen emre uymama yolunu seçmişlerdir.¹³³ Kendilerine verilen sayısız nimetlere rağmen Allah'a şükretmemişler ve muhatap oldukları peygamberlerinin hidayet çağrılarında faydalanmamışlardır.¹³⁴ Öyle ki israiloğulları (Yahudiler) pek çok ibretlik hadisenin sonrasında bile, yine anlayışsızlık konusunda ısrarcı olmaya devam etmiş, taşlar bile Allah'ın yasaları gereği faydalı olabiliyorken onlar kalplerinin katılığı nedeniyle hiçbir şeyden ders almamışlardır.¹³⁵

Muhammed Ali es-Sâbûnî bu konuyu değerlendirirken şöyle bir izahatta bulunur: “Yüce Allah onları peygamberlik ve hükümdarlıkla şereflendirmişken -ki başka bir millete bu kadar çok peygamber gönderilmemiştir- Allah onlara düşmanları karşısında yardım ve ihsanı konusunda söz vermişken, kendilerinden dinin emirlerine sınıksız sarılmaları istenmişti. Eğer onlar Allah yolunda cihat eder, Ad kavminden arta kalan Amalika'luların zalim zorbalarına karşı savaşılırsa Allah da onlara yardımını gönderecek ve va'd ettiği Mukaddes topraklara (Filistin toprakları) girmelerine izin verecekti.”¹³⁶

Yahudilerin kendilerine bahşedilen bu nimetlere nasıl bir karşılık verdiklerini de açıklayan Sâbûnî, “Onlar acaba kabul edip itaat mi ettiler yoksa inkâr edip inat mı ettiler?” diye bir soru sorarak verdikleri cevabı şöyle aktarır: “Bize Yahudilerin ihanet kıssalarını anlatan Kur'an-ı Kerim'in, *'Hani Musa, kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani sizin peygamberler çıkarmıştı. Sizi hükümdarlar kılmıştı ve (diğer) toplumlardan hiçbirine vermediğini size vermişti. Ey kavmim! Allah'ın size yazdığı kutsal toprağa girin. Sakın ardınıza dönmeyin. Yoksa ziyana uğrayanlar olursunuz*¹³⁷ ayetlerine kulak verelim. Daha sonra yoldan çıkmış ve günahkâr olan bu topluluğun inat ve zorbalıklarını açığa çıkaran söylemlerini, Allah'ın ve peygamberinin emrine karşı itaatsizliklerini, *'Dediler ki: "Ey Musa! O (dediğin) topraklarda gayet güçlü, zorba bir millet var. Onlar oradan çıkmadıkça, biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa, biz de gireriz*¹³⁸ ayetlerinden öğreniyoruz.”¹³⁹

¹³² el-Bakara 2/49-50; İbrâhîm 14/6.

¹³³ el-Bakara 2/51,55,59,83,85,88,91.

¹³⁴ Sâbûnî, *Kabes*, 12/107.

¹³⁵ Merve Saçlı, “Bakara Suresi 74. Ayet Bağlamında Taşlar ve Allah Korkusu”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/24 (Haziran 2020), 333.

¹³⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 2/87-88.

¹³⁷ el-Mâide 5/20-21.

¹³⁸ el-Mâide 5/22.

Yahudilerin verdikleri bu cevapla aslında karakterlerini ortaya çıkardıklarını söyleyen Sâbûnî, “onların karakterlerinde korkaklık, endişe ve Allah’ın emirlerini hafife alma vardır. Onların verdikleri cevabı ve buldukları durumu, ‘*Dediler ki: “Ey Musa! Onlar orada buldukça, biz oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidin, onlarla savaşın. Biz burada oturacağız*’¹⁴⁰ ayetinde karakterleri ile birlikte verildiğini görüyoruz.”¹⁴¹ Yahudilerin kendi peygamberlerine karşı inat ve inkârı tercih ettiklerini söyleyen Sâbûnî, Hz. Musa’nın kendilerine, “Ey kavmim! Rabbinden gerçekleri getiren ve kurtuluşunuza vesile olacak yolu göstermek üzere gönderilmiş bir peygamber olduğum halde, bile bile nasıl oluyor da bana bu kadar eziyet ediyorsunuz. Hâlbuki peygamberlere saygı duyulur. Onlar yalanlanmaz ve onlara eziyet edilmez, demişti” der.¹⁴²

Daha sonra müminlerle Yahudileri kıyaslayarak müminlerin Hz. Peygambere verdikleri cevabı hatırlatan Sâbûnî, müminlerin Bedir gazvesinden önce kendilerini çağıran Hz. Peygambere, “Biz kavminin Musa’ya dediğini sana demeyeceğiz. Vallahi eğer bize denize doğru yürüyün dersin hiçbirimiz senin verdiğin emre muhalefet etmeyeceğiz ve geri dönmeyeceğiz” dediklerini hatırlatır. Son olarak Hz. Musa’nın bu olaylar karşısında Rabbine “*Ey Rabbim! Ben ancak kendime ve kardeşime söz geçirebilirim. Artık bizimle, o yoldan çıkmışların arasını ayır*” diye duada bulunduğunu aktarır.¹⁴³

Sâbûnî, oysa onlardan iyi meziyet sahibi olanlar: “*Onların üzerine kapıdan girin. Oraya girdiniz mi artık siz kuşkusuz galiplersiniz. Eğer mü’minler iseniz, yalnızca Allah’a tevekkül edin*”¹⁴⁴ demişlerdi, der.¹⁴⁵

Yüce Allah onların bu başkaldırılarına ve verilen emirlere muhalefet etmelerine karşılık onların mukaddes topraklara (Filistin) girmelerini yasaklar. Onlar çölde kırk yıl gibi bir süre başıboş dolaşmaya mahkûm kaldılar. Hz. Musa’ya karşı takındıkları münasebetsizliklerinden dolayı, Yuşa’ b. Nun ve Kalib b. Yufenna (a.s) hariç onların tamamı çölde öldükten sonra kendilerinden sonra gelen çocukları şehre girebilmişlerdir.¹⁴⁶

¹³⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 2/88.

¹⁴⁰ el-Mâide 5/24.

¹⁴¹ Sâbûnî, *Kabes*, 2/88-89.

¹⁴² Sâbûnî, *Kabes*, 14/82.

¹⁴³ Sâbûnî, *Kabes*, 2/89.

¹⁴⁴ el-Mâide 5/23.

¹⁴⁵ Sâbûnî, *Kabes*, 2/89.

¹⁴⁶ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi*, 410.

Bütün bu olayların neticesinde, Hz. Musa ile yapılan bunca yolculuk ve gayretin sonucu olarak İsrailoğulları, kendilerine verilen emre uymamakla bir nevi mukaddes topraklara (Filistin) girmekten yüz çevirmişlerdir.¹⁴⁷

2.2.3. Yeryüzünde Bozgunculuk Yapmaları

Yahudiler bozgunculuk yapan ve insanlar arasında ifsat edici rol oynayanlar olarak tanınmışlardır.¹⁴⁸ Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de onlardan bahsederken onların ahlaki çöküntülerinden biri olan ifsat edici yanlarına dikkat etmiştir.¹⁴⁹ Onlar kendilerine gönderilen ve toplumu ıslah edici görevler yüklenen peygamberlerini öldürmekten bile geri durmamışlardır.¹⁵⁰ Ayrıca Medine'deki Arapların iki kolu olan Evs ve Hazreç kabilelerinin arasındaki yüzyılı aşkın süren anlaşmazlıklarında taraf tutucu olarak rol almışlardır.¹⁵¹

Yahudiler, kitaplarında ahiret ile ilgili caydırıcı yaptırımların olmaması,¹⁵² kendilerini Allah'ın evlatları ve sevgili kulları olarak görmeleri¹⁵³ ve eğer cezalandırılacaklarsa bile cehennemde sayılı birkaç gün kalacakları iddiaları¹⁵⁴ onları yaptırımı olmayan bir inanca sürüklemiştir. Aynı zamanda kendilerine karşı olanların mallarını yeme ve mallarına el koyma gibi haklarının olduğu ile ilgili bilgileri de kendi kitaplarında gördüklerini iddia etmişlerdir.¹⁵⁵

Yahudilerin; sapkınlıkları ve hakikatten yüz çevirmeleri, kendi dinleri ile alay edip Allah'ın kelamını tahrif etmeleri nedeniyle bazı bela ve musibetlere ek olarak Yüce Allah tarafından bazı yiyecekler de onların üzerine haram kılınmıştır.¹⁵⁶

Muhammed Ali es-Sâbûnî İsrailoğullarının (Yahudiler) haddi aşma, sapkınlık, bozgunculuk ve kabahatlerinde çok ileriye gittiklerini söyler. Allah'ın kendilerine verdiği ve onlara öncelik olarak bahsettiği nimetlerin kıymetlerini bilmediklerini ve ona şükretmediklerini belirten Sâbûnî, aksine onların küfür ve

¹⁴⁷ Afif Abdü'l-Fettah Tabbara, *Kur'an Açısından Yahudi Menşe'i ve Karakteri*, çev. Mehmet Aydın (İstanbul: Rabita Yayınevi, 1978), 271. Bu eser, 1966 yılında Beyrut'ta Arapça olarak basılan *el-Yehud fi'l-Kur'an* adlı eserin birinci baskısından terceme edilmiştir.

¹⁴⁸ el-İsrâ 17/4.

¹⁴⁹ el-Mâide 5/64.

¹⁵⁰ el-Bakara 2/61, 91; Âl-i İmrân 3/112,181.

¹⁵¹ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), 131.

¹⁵² Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap*, 204.

¹⁵³ el-Mâide 5/18.

¹⁵⁴ el-Bakara 2/80; Âl-i İmrân 3/24.

¹⁵⁵ Âl-i İmrân, 3/75; Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer el-Beydâvi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşli (Beyrut: Daru İhyai't-Türas el-Arabî, 1418/1998), 2/23.

¹⁵⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 2/174.

isyana sürüklendiklerini belirtir. Bu sebeple de onlar Allah tarafından büyük bir intikama ve kötü bir akıbeta maruz bırakıldılar, der. وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا “Biz, Kitap’ta (Tevrat’ta) İsrailoğullarına, “Yeryüzünde muhakkak iki defa bozgunculuk yapacaksınız ve büyük bir kibre kapılarak böbürleneceksiniz” diye hükmettik”¹⁵⁷ ayetinde kendilerine Tevrat’ta bozgunculuk ve cürüm işleyecekleri haber verilmiş, onların bu kötü fiile bulaşmalarını engellemek ve onları vazgeçirmek adına bunun kötü bir sonuç getireceği kendilerine önceden bildirilmişti. “Onlara ne hatırlatma ne de uyarılar fayda verebildi” diyen Sâbûnî, Yüce Allah’ın “biz hükmettik” sözünü ezeli ilminin gereği olarak ileride olacak şeylerin bildirilmesi diye açıklar.¹⁵⁸

Yahudilerin yeryüzünde iki defa fesat çıkaracakları ile ilgili görüşlerini belirten Sâbûnî, birinci fesatlarını bazı müfessirlerin dediği gibi, sadece bir peygamberin öldürülmesine (Zekeriya peygamber) bağlamadığını söyler. Aksine birinci fesatlarını zulüm ve haksızlıkta hadlerini aşmaları ve günaha dalmaları olarak tarif eder. Bunu da peygamberlerini haksız yere öldürmeleri, kan dökmeleri, kibirlenmeleri ve Allah’ın haram kıldığını kendilerine helal saymaları olarak zikreder. Birinci ifsatlarından sonra Allah’ın vaat ettiği azabın kendilerine geldiğini belirten Sâbûnî, فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا وَمَفْعُولًا “Nihayet bu iki bozgunculuktan ilkinin zamanı gelince (sizi cezalandırmak için) üzerinize, pek güçlü olan bir takım kullarımızı gönderdik. Onlar evlerinizin arasına kadar sokuldular. Bu, herhalde yerine gelmesi gereken bir va’d idi”¹⁵⁹ ayetinin bu hususa işaret ettiğini belirtir.¹⁶⁰ Birinci fesatlarından sonra zorba, güç ve kuvvet sahibi, acı veren bir ceza ile cezalandırmak üzere kullarımızdan bazılarını onların üzerlerine gönderdik. “Onlar evlerinizin arasına kadar sokuldular” ifadesiyle, onların üzerlerine gelen Babil Meliki Buhtun-Nasr’ın yetmiş bin kişiyi öldürdüğünü, onların evlerini yağmalayıp yıktığını, evlerinin arasında dolaşırken de hiç kimseden korkmadıklarını söyler. Sâbûnî, burada tezat oluşturacak herhangi bir durumun olmadığını, Yüce Allah’ın böyle durumlarda mümin kullarından günaha dalanları, kâfir ve zorba olan kullarının eliyle cezalandırabileceğini söyler. Bu söylediklerine delil olarak Said b. Cübeyr’den bir rivayeti ele alan Sâbûnî, Hz. Ömer’in hilafeti

¹⁵⁷ el-İsrâ 17/4.

¹⁵⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 6/181.

¹⁵⁹ el-İsrâ 17/5

¹⁶⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 6/182.

zamanında Şam diyarında Rumlarla savaşılan askerlerine bir mektup gönderdiğini, mektubun içeriğinde Hz. Ömer'in şu ifadelerinin yer aldığını söyler: “Allah’ın emrine karşı gelmekten sakının ve günah işlemekten uzak durun. Sizler Allah yolunda cihat ediyorsunuz. Ben şunu demenizden korkuyorum: “Bizim düşmanımız bizden daha kötüdür. Allah onları bizim üzerimize musallat etmez ve bize galip getirmez.” Nice kavim vardır ki kendilerinden daha şerli olanlar onların üzerine musallat edildi. Ne zaman ki İsrailoğulları Mecusilere karşı Allah’ın belirlediği sınırları aştılar işte o zaman Babil hükümdarı Buhtun-Nasr onların üzerine musallat edildi. Onların evleri arasına kadar sokulmuşlardı. Bu Allah’ın zalimler üzerine bir vaadi idi.¹⁶¹

Muhammed Ali es-Sâbûnî, birinci ifsattan sonra başlarına gelen felaket üzüntü ve rezaletin ardından İsrailoğulları Rablerine yönelmiş ve kötü hallerini düzeltme yoluna gitmişlerdi, der. Allah Teâlâ onları düşmanlarına karşı galip getirdi. Mazlum olanları büyüklük taslayıp kibre kapılanlara karşı sağlamaştırdı. Bunu da “*Sonra onlara karşı size tekrar egemenlik verdik. Mallar ve çocuklarla sizi güçlendirdik; sayınızı daha da çoğalttık*”¹⁶² ayetinde belirtildiği gibi tövbe edip hallerini düzelttikten sonra Yüce Allah onlara devletlerini ve egemenliklerini geri verdi, der.¹⁶³

Yahudilerin bozgunculuklarının ikincisine değinen Sâbûnî, onların eski bozgunculuklarına tekrar döndüklerini haber verir. Sâbûnî değerlendirmesine şöyle devam eder: İkinci bozgunculuğun zamanı gelince Yüce Allah onlara azabını ve intikamını gönderir. *فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا* “*İkinci bozgunculuğun zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine mescide (Beyt-i Makdis’e) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi yerle bir etsinler diye (üzerinize yine düşmanlarınızı gönderdik)*”¹⁶⁴ ayeti onların ikinci fesat ve bozgunculuklarına işaret eder. Ayetin, yaptıkları kepezelik alçaklık ve kötülüğün cezası olarak onlara intikam mahiyetinde yüzlerine vururcasına yine Beyt-i Makdis’e girmelerini ve daha önce yıktıkları gibi yine orayı yerle bir etmelerini sağladık, dediğini vurgular. Fakat bu ikinci ifsattan sonra Yüce Allah onlara ayrıca sürgün yani memleketlerinden sürülme

¹⁶¹ Sâbûnî, *Kabes*, 6/183.

¹⁶² el-İsrâ 17/6.

¹⁶³ Sâbûnî, *Kabes*, 6/183-184.

¹⁶⁴ el-İsrâ 17/7.

cezası verdi. Kendilerine verilen bu ağır cezadan beklenen “*Umulur ki Rabbiniz size merhamet eder. Eğer yine eski duruma dönerseniz, biz de (cezaya) döneriz. Biz Cehennemi kâfirlere bir zindan yapmışızdır*”¹⁶⁵ ayetinin işaret ettiği gibi onların Yüce Allah’a tekrar yönelmelerini sağlamaktı. Onlar ne zaman ifsata dönerlerse Yüce Allah da onlara azabını döndürecektir, diyen Sâbûnî, Yahudilerin Hz. Peygamber zamanında tekrar fesatlarına başladıklarını nakleder. “Bu sefer Allah (c.c.) onlara müminlerin eliyle ceza gönderdi ve onların Arap yarımadasından sürülmelerine sebep oldu. Son olarak yakın geçmişte Yahudiler tekrar bozguncu karakterlerine geri dönünce bu sefer Allah Teâlâ onlara ceza olarak Hitler’i musallat etti” diyen Sâbûnî, “Yahudilere türlü işkenceler veren Hitler’in bu son olaylarda çoğunu öldürdüğünü veya sürgün ettiğini söyler. Sâbûnî, “Tüm bunlar bizlere Allah’ın hükmünün hak olduğunu, bozgunculuk yapıldığında verilecek cezadan kurtuluşun olmadığını haber verir,” diyerek sözlerini bitirir.¹⁶⁶

2.2.4. Yahudilerin Sözlerinde Durmamaları

Yahudilerin Kur’an-ı Kerim’de eleştirilen fiillerinden biri de sözlerinde durmamalarıdır. Yani Allah’a karşı verdikleri sözleri yerine getirmemeleridir.¹⁶⁷

Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de birçok ayette bir kısım insanlardan birtakım ahitler aldığını haber verir.¹⁶⁸ Kendilerinden söz alınanların verdikleri sözün gereği olarak sorumluluklarının bilincinde olmaları ve sözlerine sadık olmaları lazım gelir.¹⁶⁹ Sözlerinde duranlar hakkında birçok ayet-i kerime övgüyle bahsederken,¹⁷⁰ sözlerinde durmayıp farklı mecrada yol seyredenler ise kötü vasıflarla anılmışlardır.¹⁷¹ Oysa insanlardan beklenen ahitlerine bağlılık konusunda emredileni yerine getirmeleridir.¹⁷²

Kur’anı Kerimde Yahudilerin Allah’a verdikleri sözleri çiğnediklerinden ve ahitlerini yerine getirmediklerinden bahsedilir.¹⁷³

Muhammed Ali es-Sâbûnî Yahudilerin sözlerinde durmamaları ile ilgili meseleyi ele alırken değerlendirmesini şöyle yapar: “Allah Teâlâ onları mukaddes

¹⁶⁵ el-İsrâ 17/8.

¹⁶⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 6/184.

¹⁶⁷ el-Bakara 2/63-64,83-85; Âl-i İmrân 3/187; en-Nisâ 4/154-155; el-Mâide 5/13.

¹⁶⁸ el-Mâide 5/12,14; el-Ahzâb 33/7; el-Hadid 57/8.

¹⁶⁹ el-İsrâ 17/34.

¹⁷⁰ Âl-i İmrân 3/76; er-Ra’d 13/20; el-Mu’minûn 23/8; el-Meâric 70/32.

¹⁷¹ el-Bakara 2/27; Âl-i İmrân 3/77; el-Enfâl 8/56; er-Ra’d 13/25.

¹⁷² el-Bakara 2/40; el-Mâide 5/1.

¹⁷³ el-Bakara 2/100; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetu’t-Tefasir*, (Beyrut: Daru’l-Kur’ani’l-Kerim, 1402/1981), 1/83.

topraklara cömertliğiyle yerleştirmişken onlardan bir söz almıştı. Bu sözleşmede Allah'ın şeriatına bağlı kalacaklarına dair taahhütte bulunmuşlardı. Fakat onlar sözlerinde durmadılar ve emanete (verdikleri söze) ihanet ettiler” der. Sâbûnî, buna delil olarak şu ayetleri getirir: *Andolsun, Allah İsrailoğullarından sağlam bir söz almıştı. Onlardan on iki temsilci (başkan) seçmiştik. Allah, şöyle demişti: “Sizinle beraberim. Andolsun eğer namazı kılar, zekâtı verir ve elçilerime inanır, onları desteklerseniz, (fakirlere gönülden yardımda bulunarak) Allah'a güzel bir borç verirsiniz, elbette sizin kötülüklerinizi örterimce Andolsun sizi, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarım. Ama bundan sonra sizden kim inkâr ederse, mutlaka o dümdüz yoldan sapmıştır”*¹⁷⁴ bundan sonra da Yüce Allah mümin kullarına, onların kötü fiillerine karşı dikkatli olmaları için: *فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلُعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ* “İşte, verdikleri sözlerini bozmaları sebebiyledir ki onları lanetledik, kalplerini de kaskatı kıldık. Kelimeleri yerlerinden ve anlamlarından uzaklaştırır (tahrife uğratar)lar. Akıllarından çıkarmamaları istenen şeylerden önemli bir kısmını da unuttular. (Ey Muhammed!) İçlerinden pek azı hariç, onların daima bir hainliğini görüyorsun. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Çünkü Allah, iyilik yapanları sever”¹⁷⁵ ayetleri ile uyarıda bulunmuştur.¹⁷⁶

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız Yahudilerin sözlerinde durmamaları ile ilgili verdiğimiz bilgiler İslam öncesi dönemde sergiledikleri tavırlarından birkaç örnekti. Bundan da bir nebze olsun bahsetmeye çalıştık. İslamın çıkışından sonra Yahudilerin yaptıkları anlaşma ve verdikleri sözleri bozmayı nasıl adet haline getirdiklerini bundan sonra işlemeye çalışacağız.

Yahudiler veya kendi dönemlerindeki adlarıyla İsrailoğulları kendi peygamberlerine karşı sergiledikleri tavırlarını belki de daha şiddetli bir şekilde Hz. Muhammed'e karşı göstermişlerdir. Tabi ki tarihte edindikleri kötü karakterlerden biri olan sözünde durmama/ahdini bozma alışkanlıklarını bu dönemde de kesintisiz bir şekilde devam ettirmişlerdir. Belki de Yüce Allah'ın onların bu kötü huylarını Kur'an-ı Kerim'de anlatmasının sebebi müminlerin onlara karşı dikkatli olmalarını temin etmektir. Çünkü bu yaptıkları şey kendilerine olan güven duygusunun kaybolmasına neden olmuştur.

¹⁷⁴ el-Mâide 5/12.

¹⁷⁵ el-Mâide 5/13.

¹⁷⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 2/84-85.

Hz. Muhammed dönemine baktığımızda Yahudilerin yine aynı karakteristik özelliklerinden olan sözünde durmama/ahdini bozma huylarına şahit olmaktadır. Muhammed Ali es-Sâbûnî Yahudiler ile özdeşleşmiş olan bu kötü sıfatın Hz. Muhammed dönemindeki yansımalarını değerlendirirken, “Beni Kureyza Yahudilerinin Hz. Muhammed ile bir anlaşma yaptıklarını ve bu anlaşmada Müslümanlarla hiçbir şekilde savaşmayacaklarına, ayrıca Müslümanlarla düşmanlık halinde olan müşriklere müslümanlar aleyhine olabilecek herhangi bir yardımda bulunmayacaklarına dair anlaşma yapmışlardı” der. Sâbûnî değerlendirmesini şöyle sürdürür: “Fakat onlar yaptıkları anlaşmaya uymadılar ve verdikleri sözden caydılar. Zaten verdikleri sözden cayma artık onların en bariz özelliklerinden biri haline gelmişti. Bedir savaşında Müslümanların aleyhinde Mekke müşriklerine silah yardımında bulundular. Daha sonra da Hz. Muhammed’in yanına gelip “unutmuştuk, hata ettik” diyerek mazeret beyanında bulundular. Hz. Muhammed onların bu mazeretlerini belki de doğru söylüyorlardır düşüncesiyle kabul ederek ikinci defa onlarla aynı anlaşma üzerinde devam etmeyi karar kılar. Ahzab savaşı olarak da bilinen Hendek savaşına gelindiğinde Yahudiler, Müslümanlar aleyhine müşriklere yaptıkları yardımla yine gerçek yüzlerini gösterdiler. Yüce Allah ahdi bozmaları/sözünde durmamalarına karşılık olarak, onların kurdukları bu tuzak ve komplolara cevaben açık bir ders niteliğinde olan *‘Şüphesiz Allah katında, Yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, inkâr edenlerdir. Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın, sonra da her defasında antlaşmalarını hiç çekinmeden bozan kimselerdir. Eğer onları savaşta yakalarsan, bunlar(a vereceğin ceza) ile arkalarındakileri de dağıt ki ibret alsınlar*¹⁷⁷ ayetlerinin nazil olduğunu” söyler. Sâbûnî, bu ayetlerin nüzul sebebi olarak Yahudilerin sözlerinde durmamaları ve yaptıkları anlaşmaları bozmaları nedeniyle Yüce Allah tarafından Hz. Muhammed’in böylelerine karşı uygulamasının nasıl olması gerektiğinin bildirildiğini haber verir. Onlara verilecek cezanın hem kendi dönemlerinde hem de kendilerinden sonra gelecek olanlar içerisinde böyle bir yola tevessül edecekler için caydırıcılık özelliğinin olması önem arz eder. Sanki bu ayet şöyle bir uyarıyı vermek istiyor diyen Sâbûnî, “Onlara öyle bir ders ver ki ibret alabilecekler onlardan ibretlensinler

¹⁷⁷ el-Enfâl 8/55-57.

ve hiç kimse bir daha yaptığı anlaşmayı bozmaya yeltenmesin ve bir daha onlar seninle mücadele edecek kuvveti de kendilerinde görmesinler,” der.¹⁷⁸

Hz. Muhammed döneminin sonraki aşamalarına da baktığımızda Yahudilerin müslümanlar ile olan ilişkilerinde yine aynı entrika ve senaryolara girdiklerini, ahitlerini yine bozduklarını ve sözlerine yine sadık olmadıklarını görüyoruz. Zaten bu sıfat daha önce de değindiğimiz üzere onlarla özdeşleşen bir karakter halini almıştı. Görünen o ki onlar hiçbir zaman bu huylarından vazgeçmeyecekler ve kendilerinden emin olunan güvenilir bir toplum olarak kayıtlara geçmeyeceklerdi.

Hz. Peygamberin hicretten sonra Medine’de kendileriyle anlaşma yaptığı bir diğer Yahudi grubu ise Beni Nadir Yahudileri olmuştur. Onlarla da aynı şekilde birbirlerinin düşmanlarına yardım etmeyeceklerine dair sözleşme yapılmıştı. Muhammed Ali es-Sâbûnî bu olay hakkındaki eleştirisini şöyle anlatır: “Hz. Muhammed ve ashabı Bedir gazvesini kazanıp geri dönünce Beni Nadir Yahudileri: ‘Bu kişi Tevrat’ta sıfatları yazılı olan ve sancağı ulaştığı yerden geri çevrilmez diye nitelenen nebidir’ dediler. Ne zamanki Uhud Gazvesi meydana geldi ve müslümanlar burada birtakım darbeler aldılar, bu sefer onlar şüphe ve tereddütlere sarılıp daha önce Hz. Muhammed’e verdikleri sözlerini bozdular. Ka’b b. Eşref öndeliğindeki kırk kişilik bir grup Mekke’ye giderek Hz. Muhammed’e bir komplo kurup onu öldüreceklerine dair Kureyş ile anlaşma yoluna gittiler. Medine’ye döndüklerinde ise planlarını uygulamak için fırsat kollamaya başladılar. Ta ki onlar yapacakları hainliğin fırsatını kollarken, Hz. Muhammed onlardan birinin evinin gölgesinde oturur. Onlar tam da o esnada planlarını hayata geçirmek için harekete geçerler. Tasarladıkları plana göre Hz. Muhammed orada otururken evin damına birisi çıkacak ve yukarıdan bir taşı Hz. Muhammed’in üzerine yuvarlayarak o şekilde Hz. Muhammed’i öldürecekti. Fakat yaptıkları plan tutmadı. Çünkü Cebrail (a.s) Hz. Muhammed’e gelip durumu bildirince Allah’ın peygamberi ve beraberindeki sahabe oradan kalkar ve Yahudilerin yaptıkları plan suya düşer. Bu olayın tabii bir sonucu olarak Hz. Muhammed onlara karşı harekete geçer. Çünkü bu yaptıkları düşmanlık onların yanına kar kalmamalıydı. Onların daha önce verdikleri bir söz vardı. O sözün gereği olarak ne onlar Müslümanların düşmanlarına yardım edeceklerdi nede Müslümanlar onların karşısında böyle bir yola tevessül edeceklerdi. Hz. Muhammed bu olayın akabinde Muhammed b. Mesleme’yi onların üzerine gönderir. Kendilerine

¹⁷⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 3/155-156, 10/130-132.

üç gün mühlet verildiğini, bu üç gün içerisinde Medine'yi terk etmelerini isteyen Allah Resulü, kendisini buna yönlendiren şeyin ahitlerine sadık kalmayıp sözlerini bozmaları olduğunu bildirir. İlk başta münafıkların telkinleri ve kendilerine yardım edeceklerine dair yaptıkları tekliflerin etkisiyle Medine'yi terk etmemeye niyetlenen Yahudiler, daha sonra işin ciddiyetini anlayınca başka çıkar yollarının olmadığını anlayıp şehri terk etmeye karar verdiler.”¹⁷⁹

Daha önce Medine'deki Yahudilerin başlarına böyle bir rezilliğin gelmediğini belirten Sâbûnî, Arap yarımadasından çıkarılıp Şam'a giden ilk Yahudi grubun bunlar olduğunu haber verir. Başlarına böyle bir şeyin geleceğini daha önce akıllarından bile geçirmeyen Beni Nadir Yahudileri cesaretlerine, ellerindeki imkânlarla ve yaptıkları sağlam yapılara o kadar güveniyorlardı ki Allah'ın intikamından ve vereceği cezalardan kendilerini koruyabileceklerini zannediyorlardı. Fakat Allah'ın azabı ve cezası onlara hesap etmedikleri bir yerden gelince kalplerini korku, panik ve endişe sardı.¹⁸⁰ Öyle ki onlar evlerini kendi elleriyle yıkıp Medine'yi terk etmek durumunda kaldılar. Başlarına gelen bu olayların müsebbibi olarak onların Allah'a ve Peygamberine muhalefet etmeleri olduğunu bildiren Sâbûnî, Allah'ın emrine muhalefet edip onun dinine savaş açanlara Allah'ın göndereceği azap elbette çetin bir ceza olacaktır, der.¹⁸¹

Kur'an'ı Kerim'de Yahudilerden bahseden ayetlere baktığımızda Yahudilerin sözlerinde durmadıklarını bildiren birden çok ayete rastlamaktayız. Kendilerinden sonra gelecek peygambere iman edip ona yardımcı olacaklarına dair Yüce Allah onlardan söz almıştı.¹⁸² Ayrıca cumartesi yasağına uyacaklarına, Kudüs kapısından secde ederek içeri girmeleri hakkında da yine kendilerinden söz alınmıştı.¹⁸³

Onlar sözlerine sadık kalsalardı Hz. Muhammed'e iman etmeleri gerekirdi. Karşılarında sağlam delillerle donatılmış bir peygamber olan Hz. Muhammed'i tarif eden ayetleri kendi kitaplarında gören Yahudilerin iman etmeyip muhalif tarafta, hatta karşısında durmaları gerçekten de anlaşılması zor bir meseledir.

¹⁷⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 14/32.

¹⁸⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 14/33.

¹⁸¹ Sâbûnî, *Kabes*, 14/34.

¹⁸² el-Bakara 100-101; Taberi-1, *Camîu'l-Beyan*, 1/312-314; Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Ebu Muhammed b. Aşur (Beyrut: Daru İhyai't-Türas el-Arabî, 1422/2002), 1/242.

¹⁸³ en-Nisâ 4/154.

2.2.5. Dini Emirleri Yozlaştırmaları

Yahudilerin Kur'an-ı Kerim'de tenkit edilen ve hatta ağır sözlerle eleştirilen fiillerinden biri de dini konuları yozlaştırmaları ya da dini meseleleri kendi heva ve hevesleri doğrultusunda uygulamalarıdır.¹⁸⁴

Yüce Allah'ın insanlara verdiği bazı nimetler var ki o nimetlerin diğer insanlarla paylaşılması lazım gelir. Bu nimetlerin başında ilim gelir. İlimden de gayemiz öncelikli olarak dini ilimlerin ya da bilgilerin insanlara doğru bir şekilde anlatılmasıdır. Bu görevi üstlenenler de âlimlerdir. Bu sorumluluklarının gereği olarak âlimler peygamberlerin varisleri olarak vasıflandırılmıştır.¹⁸⁵ Bu minvalde âlimlerin kendilerine verilen ilmi doğru bir şekilde aktarmaları gerekir ki insanlarında Allah'a karşı sorumluluklarının bilincinde olmaları temin edilebilsin.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim de Müslümanlardan bahsederken onların en hayırlı ümmet olduklarını, bu vasfı da iyi ve hayırlı olanı emredip kötülükten nehyetmeleri sebebiyle kazandıklarını bildirir.¹⁸⁶ İncasına sadık bir kişinin hem kendisi hem de karşısındaki insanların dünya ve ahiret mutluluğu için faydalı olabilmesi, onun hayırlı bir kişi olarak anılması ve Allah nezdinde sevilen bir amele sahip olması için yeterlidir.¹⁸⁷

İşte bu noktada Kitap Ehli ile ilgili olarak anlatmak istediğimiz meselenin özünde de bu yatıyor. İyiliği emredip kötülükten nehyetmeleri gerekirken maalesef bu sorumluluğu üstlenmemişler, aksine onlar iyiliği emredip kötülükten nehy edenleri öldürmüşlerdir.¹⁸⁸

Muhammed Ali es-Sâbûnî Ehl-i Kitap'tan Yahudiler ve Hristiyanlar ile ilgili bu konunun değerlendirmesini yaparken onların nefislerine tabi olduklarını, kendilerinden öncekilere, atalarına ve de ellerindeki kitabı tahrif ederek yanlış inançlara sahip olanlara tabi olduklarını söyler. Sâbûnî, *فَأَن يَأْهَلَ الْكِتَابِ لَا تَعْلُوا فِي دِينِكُمْ*, *De ki: " Ey Kitap ehli! Hakkın dışına çıkararak dininizde aşırı gitmeyin. Daha önce sapmış, birçoklarını da saptırmış ve dümdüz yoldan da şaşmış bir milletin arzu ve keyiflerine*

¹⁸⁴ Çalışmamızdaki başlıkların çoğu bu meseleler hakkındadır.

¹⁸⁵ Tirmizi, "İlim", 19 (No. 2682).

¹⁸⁶ Âl-i İmrân 3/110; Sâbûnî, *Safvetu't-Tefasir*, 1/222.

¹⁸⁷ Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub et-Taberani, *Mu'cemu'l-Kebir*, nşr. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, (Kahire: Mektebetü İbn-i Teymiyye, 1415/1994), 12/453 (No. 13646).

¹⁸⁸ Sâbûnî, *Safvetu't-Tefasir*, 1/192.

uymayın”¹⁸⁹ ayetinde açık bir şekilde Yüce Allah’ın rahmetine değil, onun öfkesine ve lanetine müstahak olduklarını, bu nedenle de cezayı hak ettiklerini söyler. Ehl-i Kitab’ın buradaki suçlarının Allah’a karşı itaatsizlik, inatçılık, isyan ve kötülükten alıkoymama olduğunu kaydeden Sâbûnî, ayrıca onların müminlerle değil, Allah’a düşmanlık edenlerle dostluk kurup yardımlaşıklarını söyler.¹⁹⁰

Muhammed Ali es-Sâbûnî bizim buradan almamız gereken bir nasihatın var olduğunu aktarır. Müminler olarak bizlerin de onlar gibi bela ve azaba maruz kalmaması için onların yaptığı yanlışlara düşmememiz gerektiğini söyleyen müfessir, *“İsrailoğullarından inkâr edenler, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lanetlendi. Bu, onların isyan etmeleri ve hadlerini aşıyor olmalarındandı. İşledikleri herhangi bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yapmakta oldukları ne kötüydü! Onlardan birçoğunun inkâr edenleri dost edindiğini görürsün. Andolsun ki kendileri için önceden (ahirete) gönderdikleri şey; Allah’ın onlara gazap etmesi ne kötüdür! Onlar azap içinde ebedi kalıcıdırlar. Eğer Allah’a, Peygamber’e ve ona indirilene (Kur’an’a) inanıyor olsalardı, onları (müşrikleri) dost edinmezlerdi. Fakat onlardan birçoğu fasık kimselerdir”*¹⁹¹ ayetlerinin bu konuya açıklık getirdiğini söyler. Ayrıca Hz. Peygamberin İsrailoğulları arasındaki kötü davranışların başlangıcı hakkındaki: *“İsrailoğullarından bir kimse günah işleyen birine rastladığında ona “Allah’tan kork! Bu işi yapma, sana helal değildir” der, sonraki gün onu aynı halde görünce de onunla birlikte oturmak, yiyip içebilmek için artık onu ikaz etmezdi. Onlar böyle yapınca Allah, onların kalplerini birbirine uygun hale getirdi”*¹⁹² hadisini nakleden Sâbûnî, Hz. Peygamber’in daha sonra yukarıdaki ayeti okuduğunu haber verir.¹⁹³

2.2.6. Yahudilerin İnkârcılıkları

Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de Yahudilerden bahsederken onlardan bir kısmının inkâr ehli olduklarını ve hidayet yoluna karşı inkârı seçtiklerini söyler.¹⁹⁴ Aslında bu durum her dönemde meydana gelmiş ve her peygamberin başına gelmiştir.¹⁹⁵ Fakat Allah Teâlâ Hz. Muhammed’e, özellikle Yahudilerin Musa (a.s.)’a karşı sergiledikleri tutumdan örnek vererek kavminin inkârına karşı sabırlı olmasını

¹⁸⁹ el-Mâide 5/77.

¹⁹⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 2/109-110.

¹⁹¹ el-Mâide 5/78-81.

¹⁹² Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş’as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani, *Sünen-i Ebû Davûd*, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdi’l-Hamid, (Beyrut: el-Mektebetu’l-Asriyye, Ts.) IV, 121. “Melahim”, 17 (No. 4336).

¹⁹³ Sâbûnî, *Kabes*, 2/110-111.

¹⁹⁴ Hüd 11/110.

¹⁹⁵ Sebe’ 34/34.

istemiştir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: *وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَآخْتَلَفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ* “Gerçek şu ki biz Musa’ya da kitabı vermiştik; onda da ihtilafa düşüldü. Eğer rabbin tarafından daha önce verilmiş bir söz olmasaydı işleri bitirilirdi. Onlar kitap hakkında derin bir şüphe içindedirler.”¹⁹⁶

Tarihin her döneminde insanların iyilik yolundan Allah’ın belirlemiş olduğu çizgiden (sırat-i müstakim)¹⁹⁷ şaşmamaları için nice kitaplar ve peygamberler gönderilmiştir. Yüce Allah’ın bu peygamberleri ve kitapları göndermesindeki amaç, elbette ki onların hem dünyada hem de ahiretteki saadete nail olmalarını istemesidir. Tabii ki Yüce Allah, insana inanıp inanmama konusunda bir irade vermiştir. İnsan bu hür iradesini istediği şekilde kullanabilmektedir.¹⁹⁸ Bu durumun tabii bir sonucu olarak bazı insanlar imana, bazı insanlarda inkâra yönelebilmektedir. İşte Yüce Allah’ın bu ayet-i kerimede Hz. Muhammed’e ve dolayısıyla bizlere anlatmak istediği de budur. Tarihin bütün devirlerinde bir kısım insanlar iman ehli, diğer bir kısım ise inkâr ehli olmuşlardır.

Muhammed Ali es-Sâbûnî bu mesele hakkında, Hz. Muhammed’in kendisine iman etmeyenlerden dolayı büyük bir sıkıntı içerisinde olduğunu söyler. Kavminden bazıları kendisini yalancılıkla itham ederken Hz. Peygamber bir yandan onların iman etmesi için çabılıyor, onlar ise en yaralayıcı sözlerle karşılık veriyorlardı.¹⁹⁹

Müfessir burada Yüce Allah’ın Hz. Musa’dan misal getirerek onun kavmi olan İsrailoğulları’nın bir kısmının kendisine iman ettiklerini diğer bir kısmının ise inkâr yolunu seçtiklerini söyler. Onlara peygamber olarak Musa (a.s.) gönderilmiş, onlar için nur ve hidayet kaynağı olan Tevrat indirilmiş, buna rağmen içlerinden bazıları inkârcı olmuşlardır. Zaten Yüce Allah ezeli kanunu gereği mü’min ile münafık olanları, iyi ile kötüyü birbirinden ayırmak için her zaman imtihan eder.²⁰⁰

Muhammed Ali es-Sâbûnî Ehl-i Kitab’a eleştirisini yaparken, Kureyş’ten iman etmeyenlerden dolayı Hz. Muhammed’in çok üzüldüğünü söyler. Ayrıca Kureyş ehlinin kendisini yalancılıkla itham edip inkârda ısrar etmeleri, Hz. Muhammed’i daha da ağır bir şekilde etkilediğini belirttikten sonra şöyle demektedir: Yüce Allah, Ehl-i kitabın kendi dönemlerindeki inkârcılıklarını o günün şartlarında Kureyş üzerinde mesellendirerek Hz. Muhammed’e bir nevi teselli

¹⁹⁶ Hûd 11/110.

¹⁹⁷ Fatıha 1/6; Al-i İmran 3/51; el-En’âm 6/126,153.

¹⁹⁸ el-Kehf 18/29.

¹⁹⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 5/86.

²⁰⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 5/86.

vermiştir. Burada Yüce Allah, Hz. Musa'nın da başına aynı eziyetlerin geldiğini, hatta onun kavmi inkârcılıklarında o kadar ileri gitmişler ki, onlara azabı göndermemesinin sebebi olarak daha önce verdiği söz olduğunu söyler.²⁰¹ Yüce Allah'ın daha önce verdiği sözden maksat ise bazı hesap ve cezaların vaat edilen güne (mahşer) bırakmasını onların kaderlerine yazmış olmasındandır.²⁰² İşte bundan dolayı olmalı ki Hz. Muhammed (s.a.v.)Huneyn günü yaptığı ganimet taksimine sahabeden bazılarının adaletsizlik yapılmış diye söylendiklerini duyunca “*Allah'ın rahmeti Musa'nın üzerine olsun. Ona, bundan daha fazla eziyet edilmişti de o sabretmişti,*²⁰³ demiştir.

2.2.7. Yahudilerin Bahane Uydurup İnatlaşmaları

Yahudiler uzun yıllar Mısır'da Firavun ve ona tabi olanların zulmü altında yaşamışlardır. Yahudiler köleleştirilmiş, zillet dolu bir hayata mahkûm edilmişlerdi. En ağır işlerde çalıştırılıyorlardı. Kur'an ın ifadesiyle oğulları öldürülüyor, kadınları ise çalıştırılmak için sağ bırakılıyordu.²⁰⁴ İnanma konusunda özgür bir iradeleri yoktu.²⁰⁵ Onlardan istenen Firavun'a tabi olmak, onun istekleri doğrultusunda hareket etmek ve ona inanmak idi. İşte böyle bir dönemde yüce Allah Hz. Musa (a.s.)'ı onlara peygamber olarak gönderdi. Allah'ın yardımıyla onlar Firavunun zulmünden kurtuldu.²⁰⁶

Muhammed Ali es-Sâbûnî Yahudilerin Hz. Musa'ya ve onu peygamber olarak gönderen Allah'a verdikleri cevapları değerlendirirken eleştirisini şöyle dile getirir: “Acaba Allah'ın onlara bahşettiği bu nimetlere, bu cömertlik ve iyiliğe nasıl karşılık verdiler? Tabii ki inatlaşarak, Allah'ın ayetlerini küçümseyerek, kan dökerek, peygamberlerini öldürerek cevap verdiler. Bunun üzerine de Yüce Allah onları lanet ve gazabına müstahak kıldı.”²⁰⁷ Sâbûnî, onların kendilerine verilen nimetlere mukabil inkârı, iyiliklere mukabil itaatsizliği, Firavun'dan kurtulmaları neticesinde şükür yerine buzağıya tapınmayı ve peygamberlerinin kanını dökmeyi tercih etmişlerdir, der.²⁰⁸ Zaten daha Hz. Musa hayattayken ve kendilerine gösterilen

²⁰¹ Hûd 11/110.

²⁰² Sâbûnî, *Kabes*, 5/87.

²⁰³ Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nasr, (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Megazi”, 58 (No, 4335).

²⁰⁴ el-Bakara 2/49; İbrâhîm 14/6; Sâbûnî, *Kabes*, 6/12.

²⁰⁵ el-A'râf 7/123; Tâhâ 20/71; eş-Şuarâ 26/49.

²⁰⁶ el-Bakara 2/50.

²⁰⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 1/29-30.

²⁰⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 9/229-230.

sayısız mucizeler gözlerinin önündeyken onlar; buzağıya tapınmaktan, iman etmek için Allah'ı görmeyi şart koştuktan ve sonraları ise Allah'a fakirlik ve cimrilik isnad edip kendi kitaplarını tahrif etmekten geri durmamışlardır, der.²⁰⁹

2.2.8. Yahudilerin Allah'a İman Etmeleri İçin Şart Koşmaları

Bilindiği üzere İsrailoğulları Firavun'un zulmünden kurtulduktan sonra kendilerine Allah tarafından verilen onca nimete rağmen -ki onlara Musa gibi bir peygamber gönderilmiş ve Firavunun zulmünden kurtarılmışlardı- ne yazık ki onlar Allah'a iman etmeyip azgınlık gösterdiler ve isyan ettiler.²¹⁰ Hz. Musa'ya karşı gelerek yine eski inançlarına yönelmeye başladılar. İlgili ayet-i kerime şöyle buyuruyor: *“Bir zamanlar, ‘‘Ey Musa! Allah'ı açıkça görmedikçe sana asla inanmayız’’ demiştiniz de bakıp durur olduğunuz halde sizi yıldırım çarpmıştı.’’*²¹¹

Müfessir bu konu ile ilgili görüşlerini açıklarken kendilerini büyük bela ve sıkıntılardan Allah'ın izni ile kurtaran Musa (a.s) gibi bir peygamber karşılarında dururken onlar yine nefislerinin, heva ve heveslerinin esiri olmuşlardır, der. Sâbûnî, Yahudilerin Allah'ın emrine karşı gelmekte ısrar etmeleri ve gözleriyle görmedikçe Allah'a iman etmeyeceklerini söylemeleri küfür ve azgınlığın nihai noktasıdır, der. Sâbûnî, “Onların böyle bir talepte bulunmaları bile tüylerin ürpermesine, bedenlerin titremesine yeter. Bunlardan daha kötü ve daha iğrenç bir topluluk olabilir mi?” diyerek, eleştirisini dile getirir.²¹²

2.2.9. Emredilenin Aksine Hareket Etmeleri

Yahudilerin inanç konusundaki sapkınlıklarından bir diğeri de kendilerine emredilenin aksine davranmalarıdır. Onlar Mısır'dan çıktıktan sonra bile gördükleri onca mucizeye rağmen Allah'ın emrini dinlemeyip farklı bir şekilde hareket ettiler. İlgili ayetlerinde belirttiği gibi; *“İzdi qulna adxulwa hdeh alqariye fklwa minha haytun shntum r'ada w adxulwa albab”* *“Hani şu memlekete girin. Orada dilediğiniz gibi, bol bol yiyin. Kapısından eğilerek tevazu ile girin ve ‘‘hutta!’’ (Ya Rabbi, bizi affet) deyin ki, biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere ise daha fazlasını vereceğiz’’ demiştik.*²¹³ İsrailoğullarının Beyt-i Makdis'e girmeleri

²⁰⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 4/181.

²¹⁰ Tabbara, *Kur'an Açısından Yahudi Menşe'i ve Karakteri*, 267.

²¹¹ el-Bakara 2/55.

²¹² Sâbûnî, *Kabes*, 1/30, 6/181.

²¹³ el-Bakara 2/58; el-A'râf 7/161.

konusunda kendilerine bazı kuralların tarif edildiği ve ancak bu şekilde girmeleri halinde kendilerinin affedileceği belirtiliyor. Fakat daha sonrasında bu emre muhalif davrandıklarını şu ayetlerden öğreniyoruz. *فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ* “*Derken, onların içindeki zalimler, sözü kendilerine söylenenden başka şekle soktular. Biz de haktan ayrılmaları sebebiyle, o zalimlere gökten bir azap indirdik.*”²¹⁴

Muhammed Ali es-Sâbûnî bu konu ile ilgili İsrailoğullarına eleştirisini şöyle dile getiriyor: “Biz burada Yahudilerin bir azgınlığına daha şahid oluyoruz. Allah’tan kendilerine gelen emirleri nasıl değiştirdiklerini görüyoruz. Hâlbuki onlara Beyt-i Makdis’e huşu içerisinde eğilerek ve “Ey Rabbimiz! Günahlarımızı affet, hatalarımızı bağışla” diyerek kapısından girmeleri hususunda Rableri tarafından emir gelmişti. Fakat zalimler kendilerine gelen Allah’ın emirlerini değiştirerek yere oturma şekliyle sürünerek içeri girdiler. Bunu yaparken Allah’ın emirleriyle kendilerince alay edip onları küçümsüyorlardı. Acaba bunlardan daha bedbahtı, daha kötüsü olabilir mi?”²¹⁵ Allah bu taşkınlıklarından dolayı onlara gökten bir azap indirdi. Onların arasında taun hastalığı ortaya çıktı. Günün sadece belli bir kısmında binlerle ifade edilecek sayıda bu topluluktan insanlar öldü. Allah’ın emirleri ile alay etmelerine karşılık olarak bu ceza verildi, der.²¹⁶

2.2.10. Allah’ın Kelamını Tahrif Etmeleri

Yahudilerin Kur’an’da zikredilen ve son derece çirkin olan fiillerinden bir diğeri de Allah’ın kelamını tahrif etmeleridir. Allah’ın kelamını tahrif etmekten maksat kelimelerin bağlamından koparılması ya da bir kelimenin çıkarılarak yerine başka bir kelimenin yerleştirilmesi olarak da yorumlandığı gibi,²¹⁷ “Allah’ın kelamını O’nun maksadından başka bir manaya te’vil etmek suretiyle tahrif etmek” diye nitelendirenler de olmuştur.²¹⁸ “Tahrif”, yazılı bir metnin doğrudan doğruya değiştirilmesi, aslında doğru olan metinlerin okunurken keyfi olarak değiştirilmesi, metinden bazı kısımların çıkarılması veya metne ilaveler yapılması yahut da aslı metni yanlış tefsir etme gibi muhtelif şekillerde olabilir.²¹⁹ Burada ilginç olan ise her

²¹⁴ el-Bakara 2/59; el-A’râf 7/163.

²¹⁵ Sâbûnî, *Kabes*, 1/30-31.

²¹⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 3/86-87.

²¹⁷ Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, 10/93.

²¹⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, 1/212.

²¹⁹ Muhammet Tarakçı, “Tahrif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/423.

halükarda Allah'ın kelamını, kendi heva ve heveslerine uygun bir şekilde yorumlamaları, değiştirmeleri ve bunu da isteyerek yapmalarıdır.²²⁰ İlgili ayet-i kerimelerden²²¹ de anlaşılacağı gibi Yahudiler Tevrat'ın hükümlerini değiştirme ya da bağlamından koparıp yorumlama konusunda hiç çekinmemişlerdir. Bununla ilgili hadis kitaplarından gelen bir rivayete de baktığımızda meselenin daha anlaşılır hale geleceğini umuyoruz. Buhari'de geçen bir rivayete göre, İbn Ömer şöyle anlatmıştır: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’e birbiriyle zina etmiş olan bir Yahudi erkekle kadın getirildi. Resulullah(s.a.v) onlara; “Sizin kitabınız Tevrat’ta zina edenler için ne cezası buluyorsunuz?” diye sordu. Yahudiler, “Bizim âlimlerimiz, zina edenin yüzünü kömürle karartma ve bir eşek üzerine (yüzleri birbirine gelecek şekilde) ters bindirme bid’atını çıkardılar” diye cevap verdiler. Abdullah b. Selam “Ya Resulallah! Onlara Tevrat’ı getirmelerini emret!” dedi. Tevrat getirildi. Yahudilerden biri elini recm ayetinin üzerine koyup onun öncesini ve sonrasını okumaya başladı. Abdullah b. Selam ona “Kaldır elini” dedi. Bir de baktılar ki recm ayeti elinin altındadır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) zina eden o iki kimsenin recmedilmesini emretti ve onlar recm edildiler.²²²

Bunun gibi rivayetler değerlendirildiğinde Ehl-i Kitab'ın kendilerine gönderilen kutsal Kitab'a karşı müdahalelerinin var olduğu anlaşılmaktadır. Zaten Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayetlere baktığımızda söz konusu fiilin nasıl işlendiğinden öte bunu yapanların eleştirildiği görülmektedir.

İlahi kitapların tahrifi konusunda tenkit edilen kitaplar değil, Ehl-i kitap'tır. Dolayısıyla metinde değişiklik var mı, yok mu? tartışmasından öte, eleştirilen taraf Ehl-i Kitab'ın ilahi vahye karşı olan cür'eti ve tavrıdır.²²³

Muhammed Ali es-Sâbûnî tahrif konusunda Ebussuud'a²²⁴ (ö. 982/1574) dayandırdığı görüşü kendi tefsir kitabında şöyle açıklar: “Yahudi bilginleri Hz.

²²⁰ el-Bakara 2/75.

²²¹ el-Bakara 2/75; Âl-i İmrân 3/78; en-Nisâ 4/46; el-Mâide 5/13,41.

²²² Buhârî, “Hudud”,25 (No. 6819).

²²³ Necmettin Gökkır, “Kur'an-ı Kerim Açısından İlahi Kitapların Tahrifi Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/19 (2000), 215,220; Şevket Kotan, *Kur'an'a göre Yahudi ve Hristiyanlığın Geçerliliği Sorunu*(Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 105.

²²⁴ Ebussuud: “Müftüenam, Şeyhülislam, sultanu'l-müfessirin, muallim-i sani, allame-i kül, Hoca Çelebi ve Ebu Hanife-i Sani” ünvanlarıyla tanınan Ebussuud, kendisinin gerçek isminin Muhammed olduğunu söyler. Tefsir, Hukuk, Dil ve Edebiyat alanlarında güzel eserler bırakan Ebussuud yirmi sekiz seneyi aşkın bir zaman diliminde Şeyhülislamlık görevinde kalmıştır. Tefsir alanında yazdığı “İrşadü'l-'Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kitabi'l-Kerim” adlı tefsiri Osmanlı döneminde Kur'an-ı Kerim'in bütününi tefsir ederek yazılan ilk tefsirlerden olma özelliğini taşımaktadır. Kanuni Sultan

Peygamberin Tevrat'ta şemailine dair geçen güzel yüzlü, kara gözlü, orta boylu özelliklerini ifade eden ayetleri değiştirip ahir zaman peygamberinin uzun boylu, düz saçlı, mavi gözlü olduğunu yazmışlardı. Hz. Peygamberin şemailine benzemeyen ifadeler yerleştirmişlerdi. Kendilerine son peygamberin Tevrat'ta nasıl tarif edildiği sorulduğunda da elleri ile yazdıklarını okuyup insanlara şu cevabı veriyorlardı: "Biz Muhammed'in Tevrat'ta bildirilen sıfatlara benzemediğini görüyoruz" deyip O'nu yalanlıyorlardı. Bunu yapan bir kısım Yahudiler hakkında Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: *فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَسْتَرْوُوا بِهِ نَمَّا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ* "Vay o kimselere ki, elleriyle Kitab'ı yazarlar, sonra da onu az bir karşılığa değiştirmek için, "Bu, Allah'ın katındandır" derler. Vay ellerinin yazdıklarından ötürü onların haline! Vay kazandıklarından dolayı onların haline!"²²⁵ ayeti açık bir şekilde buyurur."²²⁶

Muhammed Ali es-Sâbûnî tefsirinde Yahudilerin Tevrat karşısındaki tutumlarını *وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُؤُونَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْتُمُونَ* "Onlardan bir grup var ki, Kitab'dan sanasınız diye okudukları Kitab'tanmış gibi dillerini eğip bükerek ve "Bu, Allah katındandır" derler. Hâlbuki o, Allah katından değildir. Bile bile Allah'a karşı yalan söylerler"²²⁷ ayetini tefsir ederken şöyle ele alır: "Yüce Allah Yahudilerin dine yönelik ihanetlerini bizlere Kur'an-ı Kerim'de bildirmiştir. Onlar Allah'ın kelamını tahrif ettiler. Tevrat'ta Hz. Peygamber ile ilgili belirtilen vasıflarını değiştirdiler ve bunu sırf geçici olan dünya malını elde etmek için yaptılar. Bundan dolayı onlar Allah'ın lanetini ve gazabını hak ettiler. Bu fiili yapanlar onlardan pis bir topluluktur. Tevrat'ı okurken dillerini eğip bükerek manasını tahrif ediyorlardı. Allah'ın kelamını murad edilenden farklı bir şekilde değiştirip okuyorlardı. Dinleyenlerin okunan metni Allah'ın kelamı olduğunu sansınlar diye onu Rahim olan Allah'a nisbet ediyorlardı. Allah hakkında yalan uydurdular. Fakat kendilerinin yalancı ve tahrifkâr olduklarını da biliyorlardı. Ka'b b. Eşref'in de bir kitap yazdığı ve bunun içerisinde de Hz.

Süleyman'a sunulan bu eser ehl-i sünnet akidesine bağlı olarak arapça yazılmış bir eserdir. Bkz. Ahmet Akgündüz, "Ebüssuud Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/365-371.

²²⁵ el-Bakara 2/79.

²²⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 1/32-33.

²²⁷ Al-i İmran 3/78.

Muhammed ile ilgili bilgilerin değiştirilmiş olduğu söylenir. Bu Yahudiler Allah'ın yarattıklarının en şerhileridirler.”²²⁸

Müfessir es-Sâbûnî Yahudilerin bu çirkin yönünü açıklarken Sahih-i Müslim'de geçen bir hadis-i şerif-i naklederek Allah'ın kelimasını tahrif etme konusunda nasıl da cüretkâr olduklarını açıklamaya çalışır. Bera b.Azib'den gelen ilgili rivayet şöyledir: “Bir gün Nebi (s.a.v.)'in yanından yüzü karartılmış ve dövülmüş bir Yahudi geçirildi. Nebi (s.a.v.) onları çağırdı ve: “Zina haddini kitabınızda böyle yazılır diye mi buluyorsunuz?” buyurdu. Onlar: “Evet”, dediler. Hz. Peygamber onların âlimlerinden bir adamı çağırdı ve: “Musa'ya Tevrat'ı veren Allah hakkı için yemin veriyorum, Kitabınızda zina edenin haddini böyle mi buluyorsunuz?” buyurdu. Yahudi âlim şöyle cevap verdi: “Hayır, böyle yemin vermeseydin bunu ben sana haber vermezdim. Biz zinanın haddini recm olarak buluyoruz. Fakat eşrafımız arasında zina çoğaldı. Biz de eşraftan birini zina ederken yakaladığımızda onu bırakıyor, zayıf birini zina ederken yakaladığımızda ona had cezası uyguluyorduk. Eşraftan olanlara da zayıf olanlara da ortak tatbik edeceğimiz bir had üzerinde gelin beraber icma edelim dedik, yüzlerini karartmayı ve değnekle dövmeyi recm cezası yerine zina haddi yaptık.” Bunun üzerine Resulullah (s.a.v); ”Ey Allah'ım! Ben recm emrini diriltlenlerin ilkiyim. Çünkü onlar bu emri öldürmüşlerdi” buyurdu.²²⁹

Sâbûnî bu rivayetin genel olarak Yahudilerin kötü tabiatlarını ortaya çıkardığını, özellikle de Tevrat'ın nassı olan böyle bir hükmü nasıl da kendi nefislerinin isteği doğrultusunda değiştirdiklerini açıklar. Aslında onlar her zaman ve her mekânda haddi aşma konusunda hep aynı davranmışlardır, der.²³⁰

Muhammed Ali es-Sâbûnî, tüm bunlar Kur'an-ı Kerim'de bizlere açıklanmış iken Yüce Allah Yahudilere karşı müminlerin dikkatli olması gerektiğini söyler. Sâbûnî, Yahudilerin tabiatında ifsat olduğu ve kendi kitaplarını bile isteye tahrif ettikleri ortada iken, müminlerin onlardan (bu kötü fiili işleyen grup) müslüman olmaları konusunda beklentilerinin olmaması gerekir, der. Sâbûnî bu söylediklerinin delili olarak أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ “Şimdi, bunların sizlere inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa içlerinden

²²⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 1/138-139.

²²⁹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac Müslim, *Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar*, nşr. Muhammed Fuad Abdulkaki, (Beyrut: Daru İhya-i Türas el-Arabî, Ts), “Hudud”, 6 (No. 1700).

²³⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 2/96.

birtakımı, Allah'ın kelamını dinler, iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif ederlerdi”²³¹ ayetini zikreder.²³²

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız Yahudilerin Tevrat'a müdahaleleri ve Tevrat'ın lafzında tahrif “var mı, yok mu?” tartışması konusunda âlimlerin farklı görüşlerinin olduğunu söylemiştik. Fakat görüldüğü üzere Muhammed Ali es-Sâbûnî tahrif konusunda lafzında değişiklik yapıldığı kanısındadır. Bu nedenle Hz. Muhammed'in anlatıldığı bölümlerin Tevrat'ta değiştirildiğini ısrarla dile getirmiştir.²³³

2.2.11. Cennet ve Cehennem Konusuna Dair İddiaları ve Temennileri

Kitap ehlinin ahiret hayatı ile ilgili inançlarına baktığımızda birçok konuda olduğu gibi yine vahim iddialarla karşılaşırız. Bu vahim iddialarından birincisi, cennete yalnız kendilerinin gireceği ile ilgilidir. Yahudiler cennete ancak Yahudi olanların gireceğini iddia ederken, aynı şekilde Hristiyanlar da cennete yalnızca Hristiyan olanların gireceğini iddia etmiştir.²³⁴

Vahiy geleneğine göre İslam hem ilk hem de son dindir. Son peygamberin tebliğ ettiği dinin özel ismi olmakla birlikte,²³⁵ tebliğlerinin esası Allah'ın varlık ve birliğini tanıyıp O'nun iradesine teslim olmak olan daha önceki peygamberlerin tebliğ ettikleri dinin de adıdır.²³⁶

İşte bu sebepten dolayı cennete girmenin şartı olarak Yahudi veya Hristiyan olmayı gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Herkes yaşadığı zamandaki geçerli olan şeraite uymakla yükümlüdür. Örnek verecek olursak, Hz. Musa döneminde yaşayan birisi Hz. Musa'ya inanmakla mükellef olduğu gibi, kendisinden sonra gelen peygamberlere de kendi dönemlerindeki insanların iman etmesi icab eder. Bu durum daha önce gönderilen peygamberler ve milletler için de aynen geçerlidir. Müfessir Sâbûnî'nin dediği gibi peygamberlerin davası ve tebliğ ettikleri din birdir. Her ne kadar helal-haram noktasında aralarında bazı farklar olsa da her

²³¹ el-Bakara 2/75.

²³² Sâbûnî, *Kabes*, 1/32.

²³³ Sâbûnî, *Kabes*, 1/137, 2/152.

²³⁴ Taberi-1, *Camii'l-Beyan*, 1/345; Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed es-Semerkandi, *Tefsiri's-Semerkandi Bahru'l-Ulum*, thk. Ali Muhammed Muavviz - Adil Ahmed Abdulmevcud – Zekeriyya Abdulmecid en-Nevti (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1993), 1/150; Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-Beyan*, 1/159.

²³⁵ el-Mâide 5/3.

²³⁶ Ömer Faruk Harman, “İslam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/3; Sâbûnî, *Kabes*, 8/70, 177.

peygamberin getirdiği dinin adı İslam'dır.²³⁷ Sâbûnî son peygambere muhatap olan insanların ona inanması gerektiğini, çünkü Yahudilik, Hristiyanlık ve diğer inançların artık hem geçerliliklerini yitirdiğini hem de tahrif ve tebdile uğradıklarını, dolayısıyla yegâne sağlam seçeneğin İslam'a ve Muhammed'e tabi olmaktan geçtiğini söyler.²³⁸

Yahudilerin ahiret konusundaki diğer bir iddiaları cehennem azabının süresi ve kimlerin cehenneme gireceği, kimlerin ise cehenneme girmeyeceği meselesidir.

Yüce Allah tarafından gönderilen ve Âdem (a.s.) ile başlayan peygamberler zincirinin her bir halkası insanlar için birer müjdeleyici ve uyarıcı olmuştur.²³⁹ Müjdelemekten maksat iman edip Allah'a ve peygamberine itaat edenlerin²⁴⁰ ve iman edip salih amel işleyenlerin cennetle müjdelenmesi,²⁴¹ aksini yapanların ise Allah'ın kıyamet gününde vereceği ceza ile korkutulmasıdır.²⁴² Çünkü Allah'ın terazisi güzel yüzlü olmaya ya da iyi bir servete sahip olmaya bakmaz. Kimin kalbinde Allah'a karşı samimiyet ve ihlâs varsa ve bunu fiili olarak uyguluyorsa kıyamet günü mükâfatını cennet olarak kazanacaktır.²⁴³ Allah, insanlardan hangilerinin dünyada iyilik yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır.²⁴⁴ Bununla birlikte aslanan insanın Rabbine ibadet etmek için gönderildiğinin farkında olmasıdır.²⁴⁵ Tabi bu imtihanın sonucunda insanlardan bazıları cennet yurdunu kazanırken maalesef bazıları da ilahi adaletin gereği olarak cehennem ile cezalandırılacaktır.²⁴⁶

Kur'an-ı Kerim'de inkâr ehli için belirlenen cezanın sürekliliği ile ilgili bilgiler olmakla birlikte²⁴⁷ bazı âlimler tarafından bu mesele tartışma konusu olmuştur.²⁴⁸ Fakat Yüce Allah insanlara hangi suçların cehennem azabına sebep

²³⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 12/14-15.

²³⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 10/34-35.

²³⁹ el-En'âm 6/46; el-Kehf 18/56.

²⁴⁰ en-Nisâ 4/13,69; el-Ahzâb 33/71; el-Fetih 48/17.

²⁴¹ el-Bakara 2/82.

²⁴² Âl-i İmrân 3/177; Ğaşiye 88/24.

²⁴³ Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmam Ahmed*, nşr. Şuayb el-Arvavuti, Adil Mürşid vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1421/2001), 13/227 (No. 7827).

²⁴⁴ el-Mülk 67/2.

²⁴⁵ ez-Zâriyât 51/56.

²⁴⁶ Yûnus 10/4, 54; Sebe' 34/26; ez-Zümer 39/75.

²⁴⁷ en-Nisâ 4/168-169; et-Tevbe 9/68; es-Secde 32/14.

²⁴⁸ Muhsin Demirci, *Günümüz Tefsir Problemleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, 2018), 289-294.

olacağını ayetlerde bildirmiştir.²⁴⁹ Nitekim Yahudiler Allah'ın belirlemiş olduğu bu genel kaideleri görmezden gelerek cehennem ateşinin kendilerine ancak sayılı günler miktarınca dokunacağı iddiasını ortaya atmışlardır. Böylece hem Allah'ın kelamını tahrif etme suçunu işlemişler hem de Allah'a karşı yalan ve iftira atmışlardır.²⁵⁰ وَقَالُوا لَنْ نَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ أَنْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ “Bir de dediler ki: “ Bize ateş, sayılı birkaç günden başka asla dokunmayacaktır.” Sen onlara de ki: “Siz bunun için Allah'tan söz mü aldınız? Eğer böyle ise, Allah verdiği sözden dönmez. Yoksa siz Allah'a karşı bilmeyeceğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”²⁵¹ ayeti Kitap ehlinin böyle bir iddialarının var olduğunu bize haber vermektedir. Bu ayette geçen “sayılı birkaç gün”den maksadın ne olduğu konusu Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Fakat müfessirler bu sayı hakkında “buzağıya tapındıkları gün sayısı” (bunun kırk gün olduğu rivayet edilir), dünyanın yaratılışından kıyamete kadarki her bin sene için bir gün sayısı (dünyanın ömrünün yedi bin sene olduğu ve her bin seneye mukabil bir gün cehennemde kalacakları)²⁵² diye yorumlayanlar olmuştur. Ancak burada bilinmesi gereken nokta bu ayette bahsedilen iddia sahibi Kitap ehlinin birkaç gün sayısı hakkında bilgi sahibi olmasıdır.²⁵³ Yani Yüce Allah her ne kadar ayette bu sayının kesin rakamını zikretmemişse bile, aynı şekilde müfessirler bu konu hakkında farklı yorumlar getirmiş olsa bile, bu iddia sahiplerinin üzerinde durdukları “gün sayısının” var olduğu kesindir.²⁵⁴

Muhammed Ali es-Sâbûnî Yahudilerin “Birkaç sayılı gün haricinde bize ateş dokunmayacak” iddiaları ile ilgili eleştirilerini dile getirirken şöyle der: “Biz burada da onların Allah'a karşı iftirada bulduklarını görüyoruz. Onlar günahları sebebiyle cezalandırılmayacaklarını iddia ettiler. Kendilerini Allah'ın dostu ve sevdiği olarak iddia ettiklerinden dolayı cehennemde birkaç gün haricinde kalmayacaklarını, bunun

²⁴⁹ el-Bakara 2/39.81.217.257.275; en-Nisâ 4/14,93,115,140,145; el-Hac 22/51; en-Nebe 78/21; en-Nâziât 79/37-39

²⁵⁰ Sâbûnî, *Safvetu't-Tefasir*, 1/72.

²⁵¹ el-Bakara 2/80.

²⁵² Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. Muhammed Carullah ez-Zemahşeri, *Tefsiru'l-Keşşaf an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil*, haş. İbnü'l-Müneyyir el-İskenderi, *el-İntisaf fi Ma Tezammenehu'l-Keşşaf*, (Beyrut: Daru'l-Kitab el-Arabî, 1407), 1/158; Ebu'l-Berekat Hafızuddin Abdullah b. Ahmed. B. Mahmud en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, thk. Yusuf Ali Bedyuy (Beyrut: Dar'ul-Kelimu't-Tayyib, 1419/1988), 1/104; Şihabuddin Mahmud b. Abdullah el-Hüseynî el-Alûsi, *Ruhu'l-Meanî fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Sebi'l-Mesani*, thk. Ali Abdi'l-Bari Atiyye (Beyrut: Dar'ul-Kutubi'l-İlmiyye, 1415), 1/304.

²⁵³ Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 1/266

²⁵⁴ Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 1/266; Mekki b. Ebi Talib el-Kaysi, *el-Hidâye ilâ Buluği'n-Nihâye*, (b.y.: Camietu'ş-Şarika, 1429/2008), 1/326.

da dünyanın yaratılışı hakkında zikredilen yedi gün sayısı kadar olacağını söylüyorlardı. İşte, “Bir de dediler ki: “ Bize ateş, sayılı birkaç günden başka asla dokunmayacaktır.” Sen onlara de ki: “Siz bunun için Allah’tan söz mü aldınız? Eğer böyle ise, Allah verdiği sözden dönmez. Yoksa siz Allah’a karşı bilmeyeceğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”²⁵⁵ ayetinde zikredilen bu iddialarını Yüce Allah tekzip ederek *بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ* “Evet, kötülük işleyip suçu benliğini kaplamış (ve böylece şirke düşmüş) olan kimseler var ya, işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır”²⁵⁶ ayeti ile onların bu iddialarının geçersiz olduğunu söyler. Bu ayetin anlamı: Kâfirler cehennemde ebedi kalacakları gibi, onlara ateş dokunacak ve onlar orada ebediyen kalacaklardır. Çünkü onlar büyük günah işleme ve helak edici fiillerde bulunmaları nedeniyle, suçları ve günahları onları çepeçevre sarmıştır. Öyle ki artık içinden çıkılmaz bir hale düşmüşler de kurtulmak için kendilerine bir yol bırakmamışlar” diyerek Yahudilerin bu iddialarının da Yüce Allah’ın belirlediği genel kurallardan yoksun olduğunu haber verir.²⁵⁷

Yine bu minvalde Sâbûnî, Ehl-i Kitab’ın müslümanlara hitaben; “Bizim peygamberimiz sizinkinden önce gelmişti ve biz ümmet olarak da sizlerden önce vardık. Bizler hem var oluş hem de iman konusundan sizlerden önce olduğumuz için Cennet’e ve Allah’ın lütfuna daha layık olan bizleriz” demişlerdir. Onlara cevaben müminler de; “Bizim peygamberimiz son peygamberdir ve bizim kitabımız da kendinden önceki kitapları nesih etmiştir. Dolayısıyla ebedi hayata ve cennete daha layık olan bizleriz” dediklerini aktarır. Bunun üzerine, “İş ne sizin kuruntunuza ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir. Kim kötü bir iş yaparsa, onunla cezalandırılır. O, kendisine Allah’tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilir. Mü’min olarak, erkek veya kadın, her kim salih ameller işlerse, işte onlar Cennet’e girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar”²⁵⁸ ayetlerinde cennete girmenin boş kuruntularla ve temenni ile olmadığını, aksine sağlam bir iman ve salih amellerle donatılmış bir yaşantının şart olduğunu bildirir. Dolayısıyla “Bizler Allah’ın evlatları ve sevgili

²⁵⁵ el-Bakara 2/80.

²⁵⁶ el-Bakara 2/81.

²⁵⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 1/33.

²⁵⁸ en-Nisâ 4/123-124.

kullarıyız” diyen kitap ehlinin bu iddialarının da Kur’an-ı Kerim çerçevesinde geçersiz olduğu sabit oluyor, der.²⁵⁹

2.2.12. Yahudilerin İsa Peygamberi Sihirle İtham Etmeleri ve Onu Öldürmek İstemeleri

Yahudilerin Kur’an’ı Kerim’de eleştirilen yönlerinden birisi de Peygamberlerine karşı takındıkları tavırları ve bilhassa peygamberlerini öldürmeleridir.²⁶⁰ Onların kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamaları ve öldürmeleri, beraberlerinde getirdikleri hükümlerin hesaplarına gelmemesindedir.²⁶¹ Ehl-i kitap tanımı içerisinde yer alan Yahudiler kendilerine gönderilen peygamberlerin çoğuna inanmama konusunda tavır belirlemişler, ayrıca inandıklarına da farklı bir şekilde yaklaşmışlardır. Mesela Hz. Musa’nın kendilerine gösterdiği onca mucizeye rağmen onlar her defasında verdikleri sözleri bozmuşlardır. Ayrıca kendilerine gökten indirilen ve ateşin yediği bir kurban getirmediği hiç kimseye iman etmemek konusunda Allah’a söz verdiklerini söylemişlerdir.²⁶² Dolayısıyla onlar kendilerine gönderilen peygamberlere inanmama hususunda akıllarından geçen her şeyi uygulamaya geçirmişlerdir.

Yahudiler daha önceki peygamberlere karşı takındıkları tavrın benzerini İsa peygambere de yöneltmişlerdir. Onlar kendilerine gönderilen peygamberleri öldürdükleri gibi, İsa peygamberi de öldürmeye çalışmışlardır.²⁶³ Hâlbuki bu yaptıkları şey Allah nezdinde çok eleştirilen ve hem dünyada hem de ahirette cezaya sebebiyet veren bir suç idi.²⁶⁴

Muhammed Ali es-Sâbûnî, Yahudilerin Hz. İsa hakkında sihir ithamında bulduklarını söyler. *وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ. مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ* “*Hani, Meryem oğlu İsa, “Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Allah’ın size, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberiyim” demişti. Fakat (İsa) onlara apaçık mucizeleri getirince, “Bu, apaçık bir sihirdir” dediler*”²⁶⁵ ayetinde belirtildiği gibi Hz. İsa, İsrailoğullarına (Yahudiler) Hz. Musa’nın şeriatını tamamlamak ve

²⁵⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 2/48-49.

²⁶⁰ el-Bakara 2/61; Âl-i İmrân 3/112; en-Nisâ 4/155.

²⁶¹ el-Bakara 2/87; el-Mâide 5/70; Taberi-1, *Camiu’l-Beyan*, 1/286.

²⁶² Âl-i İmrân 3/183.

²⁶³ Sâbûnî, *Kabes*, 2/62.

²⁶⁴ el-Bakara 2/61; Âl-i İmrân 3/181.

²⁶⁵ es-Saf 61/6.

kendisinden sonra gelecek olan Hz. Muhammed'i müjdelemek için gönderilmiş bir peygamber olduğunu söylemiştir. Ayrıca ölüleri diriltmesi, kötürümleri iyileştirmesi gibi peygamberliğine delil olacak mucizelerle kendilerine gelince İsrailoğulları; "Bu kişi peygamber değil, apaçık usta bir sihirbazdır" diyerek Hz. İsa'yı yalanlamışlar ve hatta onu öldürmek istemişlerdir.²⁶⁶

Sâbûnî Yahudilerin İsa Peygambere karşı sergiledikleri bu tutumu eleştirirken sözlerine şöyle devam eder: "Yahudiler kendilerine Tevrat gönderilen bir topluluk oldukları halde, Allah'ın kendilerine verdiği bunca fazilet ve nimete şükretmemişlerdir. Aksine onlar küfürlerinde ısrar ettiler ve gönderilen son peygamberi yalanlayıp inkâr ettiler. Bu yüzden de onlar Allah'ın öfkesine ve gazabına müstahak oldular. Ta ki Yahudiler "gazaba uğrayanlar" olarak meşhur olmuşlardır.²⁶⁷ Oysa İsa'nın peygamberliği Allah tarafından pek çok mucize ile desteklenmişti. Maalesef İsrailoğullarından İsa'ya muhatap olanlar yine de iman etmediler ve İsa peygamberi öldürmeye azmettiler. *İsa, onların inkârlarını sezince, "Allah yolunda yardımcılarım kim?" dedi. Havariler, "Biziz Allah yolunun yardımcıları. Allah'a iman ettik. Şahit ol, biz Müslümanlarız" dediler "Rabbimiz! Senin indirdiğine iman ettik ve Peygamber'e uyduk. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz. Onlar tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır"*²⁶⁸ ayeti bizlere Yahudilerin İsa Peygambere karşı bir öldürme girişimlerinin olduğunu haber verir. Lakin Yüce Allah İsa Peygamberi Yahudilerin şerrinden korudu. Onların elinden kendisine hiçbir zarar gelmeden Yüce Allah, onu cesedi ve ruhuyla sağ bir şekilde semaya kaldırdı. Yüce Allah, İsa Peygambere ihanet eden ve onun saklandığı yeri Yahudilere bildirmek isteyen kişiyi onların gözünde Hz. İsa'ya benzetti. İşte, *وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ* *Onlar tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır*²⁶⁹ ayetinin belirttiği gibi Allah'ın kurduğu tuzaktan maksadın bu olduğunu haber verir. Yani onlar (Yahudiler) İsa Peygamberi öldürmek için bir tuzak kurdular. Allah onların bu girişimlerini boşa çıkarmıştır. Yüce Allah Hz. İsa'ya ihanet eden kişiyi Hz. İsa'ya

²⁶⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 14/83.

²⁶⁷ el-Fâtiha 1/7.

²⁶⁸ Âl-i İmrân 3/52-54.

²⁶⁹ Âl-i İmrân 3/54.

benzeterek yaptıkları ihanetin cezası olarak, kurdukları tuzağı başlarına yıkmıştır. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır,” der.²⁷⁰

2.3. İslam Öncesi Dönem Hristiyanlara Eleştiriler

Çalışmamızın bu başlığı altında İslam öncesi dönemde yaşayan Hristiyanlara yönelik eleştirileri Sâbûnî'nin görüşleri çerçevesinde değerlendireceğiz.

2.3.1. Hz. İsa'nın Doğumu ile İlgili Tartışmalar ve Eleştiriler

Muhammed Ali es-Sâbûnî Hristiyanların Hz. İsa'nın dünyaya gelişi ile ilgili yaptıkları yorum ve bunun neticesinde ona atfettikleri sıfatlar ile ilgili görüşlerini şöyle açıklar: Hz. İsa'nın babasız olarak bir anneden dünyaya gelmesini Allah'ın kudretinin işareti olarak yorumlayan Sâbûnî, onun mucizelerle donatılmasının kendisine verilen risaletin doğruluğunun delili olduğunu söyler. Sâbûnî sözlerini şöyle sürdürür; “Fakat kendisine verilen bunca mucize ve deliller, bazı kesimlerin farklı yorumlarına neden olmuştur. Bu yorumlardan bazıları Hz. İsa'yı kendisine verilen konumun çok üstünde gösterdiği gibi bazıları da çok alçaltıcı olmuştur. Mesela bazıları ona ilahlık sıfatını yakıştırdıkları gibi, bazıları onu Allah'ın oğlu olarak tarif etmişlerdir. Yüce Allah, *إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ*, *الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنُ مِنَ الْمُمْتَرِينَ* Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona “ol” dedi. O da hemen oluverdi. Hak Rabbindendir. O halde, sakın şüphe edenlerden olma²⁷¹ ayetlerinde onların bu iddialarının batıl ve gerçeklerden uzak olduğunu apaçık delillerle ve aciz bırakan bir üslupla beyan etmiştir.”²⁷²

Sâbûnî, İslam'da Hz. İsa hakkında hakiki akidenin Hristiyanların bu konudaki görüşünün aksine olduğunu, dolayısıyla müslümanların görüşünün Kur'an-ı Kerim'de belirtilenin aynısı olduğunu söyler. Buna göre her ne kadar Hz. İsa'nın dünyaya gelişi olağandışı olmuşsa bile, bu durumun Yüce Allah'ın kudretinin bir eseri olarak ele alınması gerektiğini söyler. Sâbûnî, Hz. İsa Allah'ın kuludur ve Allah'ın kudreti gereği kendisine bazı özellikler verilmesi ona ulûhiyet sıfatını atfetmek için gerekçe olamaz, der. Hz. Âdem'in annesiz ve babasız yaratılmasının daha garip ve daha hayret verici olduğunu aktaran Sâbûnî, Hz. İsa'nın kendisine verilen bu olağanüstü nimetlere ve mucizelere karşın hiçbir zaman kibirlenmediğini

²⁷⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 1/127-128.

²⁷¹ Âl-i İmrân 3/59-60.

²⁷² Sâbûnî, *Kabes*, 1/131.

ve Allah'a ibadet etmekten, onun emrine uymaktan ve ona sadakat göstermekten şaşmadığını bildirir. *لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ* *“Mesih’de, Allah’a yakın olan melekler de, Allah’a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim Allah’a kul olmaktan çekinir ve büyüklük taslarsa, bilsin ki, O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır. İman edip salih ameller işleyenlere gelince, (Allah) onların mükâfatlarını eksiksiz ödeyecek ve lütfundan onlara daha da fazlasını verecektir. Allah’a kulluk etmekten çekenlere ve büyüklük taslayanlara gelince; (Allah) onları elem dolu bir azaba uğratacaktır ve onlar kendilerine Allah’tan başka bir dost ve yardımcı da bulamayacaklardır”*²⁷³ ayetinin belirttiği şekilde İsa’nın salih kullar zümresinden sayıldığını ve Hristiyanların belirttiğinin aksine kendisine kulluk sıfatından başka bir şeyin yüklenmediğini belirterek sözlerine son verir.²⁷⁴

2.3.2. Hristiyanların Sözlerinde Durmamaları

Muhammed Ali es-Sâbûnî Hristiyanların Yahudiler gibi sözlerinde durmadıklarını ve Allah’a verdikleri söz konusunda sınıfta kaldıklarını açıklar. Hristiyanların Allah’a verdikleri sözleri bozmaları neticesinde sürekli bela ve cezalara maruz kaldıklarını ifade eden Sâbûnî, her iki fırkanın (Yahudi ve Hristiyanların) emanete ihanet etmeleri ve kendilerinden alınan sözlere riayet etmemelerinin bir sonucu olarak devamlı bir şekilde Allah’ın gazabına ve cezasına maruz kaldıklarını açıklar. Sâbûnî, *وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا* *“Biz Hristiyanız” diyenlerden de sağlam söz almıştık. Ama onlar da akıllarından çıkarmamaları istenen şeylerden önemli bir kısmını unuttular. Bu sebeple, biz de aralarında kıyamet gününe kadar sürecek düşmanlık ve kini salıverdik. Allah, ne yapmakta olduklarını onlara bildirecek!”*²⁷⁵ ayetinde belirtildiği gibi bu kötü hasletlerinden dolayı Yüce Allah onların (Hristiyanların) arasına sürekli devam edecek olan husumet ve düşmanlığı salıverdi.²⁷⁶ Sâbûnî, Hristiyanların Yahudiler gibi Allah’a karşı hadlerini

²⁷³ en-Nisâ 4/172-173.

²⁷⁴ Sâbûnî, *Kabes*, 2/66-67.

²⁷⁵ el-Mâide 5/14.

²⁷⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 2/85.

aştıklarını ve sapkınlık içerisinde olduklarını, bu açıdan her iki fırkanın birbirlerine benzediklerini haber verir.²⁷⁷

2.4. Sabîler

Kur'an-ı Kerim'de kendilerinden bahsedilen bu inanç grubu üç ayette zikredilmişlerdir. Bakara sûresi 62. ve Maide sûresi 69. ayetlerde Ehl-i kitap olan Yahudiler ve Hristiyanlarla birlikte bahsedilmişlerdir. Bu ayet-i kerimelerde zikredilen gruplardan Allah'a ve ahiret gününe inanan ve salih amel işleyenlerin kurtuluşa erecekleri vurgulanmıştır. Hac sûresinde ise Sabîler Ehl-i kitap olan Yahudiler ve Hristiyanların yanında Mecusiler ve müşrikler ile beraber anılarak kıyamet günü onlar arasında hükmün verileceği vurgulanmıştır.

Muhammed Ali es-Sâbûnî Sabîler hakkında değerlendirmede bulunurken onların yıldızlara taptıklarını, İbrahim peygambere tabi oldukları iddiasında bulduklarını, inanışlarının gereği olarak yıldızları yücelttiklerini ve yıldızlara ibadet etkilerini söyler.²⁷⁸ Dolayısıyla burada Sâbûnî, Sabîlerin Ehl-i kitap olup olmadıkları ile ilgili tartışmalara girmeden kanaatini açıklamaktadır.

2.5. Mecusiler

Muhammed Ali es- Sâbûnî Mecusiler ile ilgili değerlendirmesini yaparken onların güneşe, aya ve ateşe taptıklarını, onlara gönderilmiş semavi bir din olmadığını ve onların ateşe tapanlar olduklarını söyler.²⁷⁹ Dolayısıyla müfessir Sâbûnî'nin Mecusilerle ilgili değerlendirmesinde, onların semavi bir dine mensup olmadıklarını söylemesi, onun Mecusileri Ehl-i kitap kapsamına almadığını göstermektedir.

Müfessir Sâbûnî'nin hem Sabîler hem de Mecusiler ile ilgili söylediklerinin bunlarla sınırlı kalması ve onlara yönelik eleştiri açısından başka bir değerlendirmesinin olmaması hasebiyle, biz de onlar hakkındaki değerlendirmemizi bu bilgiler ışığında noktalıyoruz.

²⁷⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 2/99.

²⁷⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 8/98

²⁷⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 8/98.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM DÖNEMİ VE SONRASI EHL-İ KİTAB'A ELEŞTİRİLER

1. Hz. Muhammed'in Risaletine Muhatap Olanlara Yönelik Eleştiriler

Çalışmamızın bu bölümünde İslama ve Hz. Muhammed'e muhatap olan, Ehl-i kitabın hem genel olarak hem de Yahudi ve Hristiyanların birbirilerinden bağımsız olarak eleştirildiği yönleri ele alacağız.

1.1. İslam Dönemi ve Sonrası Ehl-i Kitab'ın Geneline Eleştiri

Şimdi de İslama muhatap olan Ehl-i Kitab'ın geneline yönelik Sâbûnî'nin yaptığı eleştirileri ele alacağız.

1.1.1. Hz. İbrahim ile İlgili İddiaları

Ehl-i kitabın tutarsızlıklarından birisi de Hz. İbrahim'i sahiplenme ve onun inancını tarif etme ile ilgili olmuştur. Onlar kendilerine gönderilen çoğu peygamberi öldürdükleri gibi,²⁸⁰ birçoğu hakkında da farklı yorum ve söylemlerde bulunmuşlardır.²⁸¹

Kur'an'ı Kerim'de peygamberlerle ilgili kıssalara baktığımızda Hz. Âdem,²⁸² Hz. Nûh,²⁸³ Hz. Musa²⁸⁴ ve diğer birçok peygamberden bahsedildiği gibi²⁸⁵ Hz. İbrahim'den bahseden ayetlere²⁸⁶ de epeyce rastlamaktayız.

Mekke-i Mükerreme'deki Kâbe'yi inşa eden,²⁸⁷ putlara karşı çıkıp²⁸⁸ yeryüzünde sadece Allah'a ibadet edileceğini bildiren²⁸⁹ İbrahim (a.s.), Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın dostu diye zikredilir.²⁹⁰

Şimdi Yahudi, Hristiyan ve müşriklerin Hz. İbrahim ile ilgili iddialarını ve Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin onlara verdiği cevapları ve yönelttiği eleştirileri ele alacağız.

²⁸⁰ el-Bakara 2/91; Âl-i İmrân 3/112; el-Mâide 5/70.

²⁸¹ el-Bakara 2/87; Âl-i İmrân 3/187; el-Mâide 5/70.

²⁸² el-Bakara 2/31, 33-35, 37; Âl-i İmrân 3/33-34, 59; el-Mâide 5/27; el-A'râf 7/11, 19, 35.

²⁸³ el-A'râf 7/59; Yûnus 10/71; Hûd 11/25-37,42-48; Nûh 71/1-28.

²⁸⁴ el-Bakara 2/87, 92,136; el-A'râf 7/103; Yûnus 10/75-88.

²⁸⁵ el-En'âm 6/85-86.

²⁸⁶ Meryem 19/41; Şu'ara 26/69-104.

²⁸⁷ el-Bakara 2/127.

²⁸⁸ el-En'âm 6/74; en-Nahl 16/120, 123; el-Enbiyâ 21/52,66-67; es-Sâffât 37/95.

²⁸⁹ el-Ankebût 29/16.

²⁹⁰ en-Nisâ 4/125.

1.1.1.1. Kendilerini Hz. İbrahim'e Nisbet Etmeleri

Yahudi ve Hristiyanların Hz. İbrahim ile ilgili söylemlerinden birisi onların kendilerini Hz. İbrahim'e nisbet etmeleri, ona tabi olduklarını iddia etmeleridir.²⁹¹

Müfessir Sâbûnî onların bu iddialarını: “Yahudiler ve Hristiyanlar kendilerinin peygamberlerin babası İbrahim'e tabi olduklarını iddia ederler. O'nun itibarını ve faziletini kabul eder ve tasdik ederler. Eğer onlar bu iddialarında samimi iseler, o zaman onların hazır olan peygambere (Abdullah'ın oğlu Muhammed) tabi olması lazım gelir. Çünkü onda İbrahim'in inancı ve davasının izleri var. Ayrıca o İsmail'in soyundandır. Onlar için evla olan, kolaylık dini olan Hanif dinine mensup Muhammed'e tabi olmaktır”²⁹² diyerek yorumlar.

1.1.1.2. Hz. İbrahim'e Tabi Olanlara Muhalefet Etmeleri

Yahudi ve Hristiyanların Hz. İbrahim hakkındaki ikinci tutarsızlıkları, O'na tabi olanlarla sürekli muhalefet içerisinde olmalarıdır. Sâbûnî onların bu tutumlarını şöyle eleştirir: “Allah Teâlâ, dostu İbrahim'e tabi olanlara muhalefet eden Yahudi ve Hristiyanları şiddetli bir şekilde kınayarak, onların İbrahim'in dininden yüz çevirdiklerini belirtir. Bu da ancak zayıf akıllıların ve yoldan çıkanların yapabileceği bir şeydir. Onlar şeytanın yoluna tabi olmuşlardır. Yüce Allah Kur'an'da, *'Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir? Andolsun, biz İbrahim'i bu dünyada seçkin kıldık. Şüphesiz O ahrette de iyilerdendir. Rabbi ona 'Teslim ol' dediğinde, 'Âlemlerin rabbine teslim oldum'*²⁹³ demişti” ayetinin çerçevesi düşünüldüğünde Yahudiler ve Hristiyanlar İslam davasının neresindedir? Bir de onlar hala İbrahim'in geçmişine bağlı olduklarını ileri sürüyorlar.”²⁹⁴

1.1.1.3. Hidayetin Haniflikte Değil Yahudi ve Hristiyanlıkta Olduğu İddiası

Ehl-i kitab'ın üçüncü iddiaları ise Yahudilerin hidayetini Yahudilikte olduğunu, Hristiyanların da hidayetini ancak Hristiyanlıkta olduğunu iddia etmeleridir.²⁹⁵ Bu konu ile ilgili ayet-i kerime şöyle buyuruyor; وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ

²⁹¹ Sâbûnî, *Kabes*, 1/35.

²⁹² Sâbûnî, *Kabes*, 1/35-36.

²⁹³ el-Bakara 2/130-131.

²⁹⁴ Sâbûnî, *Kabes*, 1/36-37.

²⁹⁵ Ebu'l-Hasen Muhammed b. Habib el-Mâverdi, *en-Nuket ve'l-Uyun (Tefsiru'l-Mâverdi)*, thk. Seyyid b. Abdulmaksud b. Abdurrahim (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/194.

نَصَارَى تَهْتَدُوا “(Yahudiler) ‘Yahudi olun’ ve (Hristiyanlar da) ‘Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız’ dediler.²⁹⁶

Yahudiler ve Hristiyanlar Hz. Muhammed’in yanında birbirleriyle tartışmaya girerler. Yahudiler; “Hristiyanlar hiçbir şey üzere değiller” diyerek Hz. İsa’yı ve kendisine gönderilen İncil’i inkâr etmişlerdir. Hristiyanlar da; “Yahudiler hiçbir şey üzere değiller” diyerek Hz. Musa’yı ve kendisine gönderilen Tevrat’ı inkâr etmişlerdir. Hâlbuki Yahudiler İncil’i ve İsa’yı inkâr ettiklerinde bir bakıma kendilerini inkâr etmişlerdir. Çünkü İncil Hz. Musa’nın peygamberliğini ve kendisine gönderilen Tevrat’ı tasdik etmişti. Aynı şekilde Hristiyanlar da Hz. Musa’nın peygamberliğini ve kendisine gönderilen Tevrat’ı inkâr ettiklerinde aynı şekilde onlarda kendilerini inkâr etmiş sayılırlar.²⁹⁷ Kur’an-ı Kerim’de, *Hani, Meryem oğlu İsa, “Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Allah’ın size, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberiyim” demişti²⁹⁸* ayetinde geçtiği üzere Hz. İsa’nın bu hitabı bu durumu bize daha iyi açıklamaktadır.

Sâbûnî Kitap ehlinin bu iddialarını şöyle ele alır; “Ehl-i kitaptan Yahudi ve Hristiyanlar, her biri hidayet ve kurtuluşun İbrahim, İsmail ve son peygamber Hz. Muhammed’in üzerinde oldukları haniflikte değil de kendilerinde olduğunu iddia etmişlerdir. Bu gerçekten çok garip bir iddiadır. Hem kendilerinin İbrahim dinine tabi olduğunu iddia ediyorlar, hem de O’nun şeriatine ve tabilerine muhalefet ediyorlar. Yüce Allah bu hareketlerinden dolayı onları yalanlamış ve onların akılsızlık ve sapkınlıklarını ‘(Yahudiler) ‘Yahudi olun’ ve (Hristiyanlar da) ‘Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız’ dediler. De ki: ‘Hayır, hakka yönelen İbrahim’in dinine uyarız. O Allah’a ortak koşanlardan değildi.’ Deyin ki: ‘Biz Allah’a, bize indirilene (Kur’an’a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve Yakuboğullarına indirilene, Musa ve İsa’ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rablerinden verilene iman ettik. Onlardan hiç birini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz²⁹⁹ ayeti ile beyan etmiştir” der.³⁰⁰

²⁹⁶ el-Bakara 2/135.

²⁹⁷ Abdulmelik b. Hişam b. Eyyub el-Humeyri el-Me’afiri, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Sakka-İbrâhîm Ebyari- Abdilhafiz Şilbi, (b.y.: Mektebetu Mustafa el-Babi el-Halebi, 1375/1955), 1/549.

²⁹⁸ es-Saf 61/6.

²⁹⁹ el-Bakara 2/135-136.

³⁰⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 1/37-38.

1.1.1.4. Hz. İbrahim’i Kendi Dinlerine Mensup Olarak Tanıtmaları

Kitap ehlinin Hz. İbrahim ile ilgili öne sürdükleri en ilginç iddialardan biri de bu defa Hz. İbrahim’i kendilerine mensup olarak tanıtmalarıdır. Yani Yahudilere göre Hz. İbrahim Yahudi iken, Hristiyanlara göre de Hz. İbrahim Hristiyandır.³⁰¹

Müfessir Sâbûnî bu mesele hakkında şöyle bir değerlendirmede bulunur; “Yahudi ve Hristiyanların her biri İbrahim Peygamberin kendi milletlerine ve dinlerine mensup olduğunu iddia ediyorlar. Allah Teâlâ onların bu iddialarını yalanlayarak cehalet ve hayalciliklerinin ürünü olan bu iddianın yersiz olduğunu haber verir. Hâlbuki Yahudilik ve Hristiyanlık henüz ortada yokken ve bilinmezken kendilerinden asırlar önce gelen Allah’ın dostu İbrahim peygamberi nasıl oluyor da “Yahudi’dir” veya “Hristiyandır” diye nitelendirebiliyorlar. Allah Teâlâ onların bu tartışmalarının yersizliğini; “*Ey kitap ehli! İbrahim hakkında niçin tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da, İncil de ondan sonra indirilmiştir. Siz hiç düşünmüyor musunuz? İşte siz böyle kimselersiniz! Diyelim ki biraz bilginiz olan şey hakkında tartıştınız. Ya hiç bilginiz olmayan şey hakkında niçin tartışıyorsunuz? Allah bilir siz bilmezsiniz*”³⁰² ayeti ile haber verdikten sonra, *İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hristiyan. Fakat o, Hanif (Allah’ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir müslümandı. Allah’a ortak koşanlardan da değildi*”³⁰³ ifadesi ile onların iddialarının batıl ve yalandan ibaret olduğunu bildirir. Ayette geçen “*Allah’a ortak koşanlardan değildi*” ifadesi ile Yahudi ve Hristiyanların müşrik statüsünde olduklarını vurgular. Çünkü onlar kolaylık üzere olan Hanif dinine ve İbrahim’e tabi değiller. Eğer Hanif dinine tabi olsalardı son peygamber Hz. Muhammed’e iman ederlerdi” der.³⁰⁴

Son olarak Yüce Allah onlar (Yahudi ve Hristiyanlar) şirkten dönmeye ve tevhide, yani Allah’ın birliğini esas alan Allah’ın dostu ve peygamberlerin babası olan İbrahim’e tabi olmaya davet eder.³⁰⁵

³⁰¹ Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 2/271; Ebu Muhammed Hüseyin b. Mes’ud b. Muhammed el-Begavi, *Me'alimu't-Tenzil fi Tefsiri'l-Kur'an (Tefsiru'l-Begavi)*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr - Osman el-Cuma - Süleyman Müslim (b.y.:Daru't-Tayyibe, 1417/1997), 2/49; Abdurrahman b. Muhammed b. Mahluf Ebu Zeyd es-Seâlibî, *el-Cevahirü'l-Hisan fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ali Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcud (Beyrut: Daru İhyai't- Tûras el-Arabî, 1418/1997), 2/57.

³⁰² Âl-i İmrân 3/65-66.

³⁰³ Âl-i İmrân 3/67.

³⁰⁴ Sâbûnî, *Kabes*, 1/135-136.

³⁰⁵ Âl-i İmrân 3/95.

1.1.2. Din Adamlarının Sözlerini Teşri Kabul Etmeleri

Yahudi ve Hristiyanlar kendilerine peygamberler aracılığı ile gönderilen Allah'ın hükümlerine değil de din adamlarının sözlerine itibar etmişlerdir.³⁰⁶ Oysa helal ve haram noktasında yegâne hüküm belirleyici Allah Teâlâ'dır. Kendisine vahiy gönderilen peygamberin şer'i hükümleri açıklayıcılık görevi bulunmakla birlikte,³⁰⁷ bu şer'i hükümleri insanlara doğru bir biçimde aktarmak, topluma öncülük ederek insanları doğruya ve güzele sevk etmek de âlimler ve bilgi sahibi insanlar üzerinde bir hak ve sorumluluktur.³⁰⁸ Zaten onlar bu özelliklerinden dolayı peygamberlerin varisleri olarak tanımlanmışlardır.³⁰⁹

Muhammed Ali es-Sâbûnî Yahudi ve Hristiyanların şer'i hükümler noktasında Allah'ın belirlediği hükümlerin aksine din adamlarının söylemlerini belirleyici olarak kabul ettiklerinden dolayı *اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ* (Yahudiler) *Allah'ı bırakıp, hahamlarını; (Hristiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler. Oysa, bunlar da ancak, bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardır. O'ndan başka ilah yoktur. O, onların ortak koştukları her şeyden uzaktır*³¹⁰ ayetinde belirtildiği üzere, açık bir şekilde Yahudi ve Hristiyanların din adamlarına Rab statüsünde bir gözle baktıklarını haber verir. Onlar helal-haram konusundaki belirleyicilik vasfını din adamlarına yüklemişlerdir. Daha sonrasında ise din adamlarının helal ya da haram dediklerine sorgusuz sualsiz itaat etmişlerdir. Hâlbuki onlar çoğu zaman helali haram, haramı da helal olarak değiştirmişlerdi, der. “Onlar Allah'ı bırakıp din adamlarına kulluk ediyorlardı” diyen Sâbûnî bu konu hakkında Adıyy b. Hatem'den rivayet edilen Hz. Muhammed'in şu hadisini nakleder; “Adıyy b. Hatem den; Ben Hz. Peygamber'in yanına gittim. Boynumda altından bir haç vardı. Hz. Peygamber bana, ‘Ey Adıyy, o putu boynundan çıkarıp at’ dedi ve ‘(Yahudiler) Allah'ı bırakıp, hahamlarını; (Hristiyanlar ise) rahiplerini Rab edindiler’³¹¹ ayetini okudu. Ben, ‘Ya Resulallah onlar (Yahudiler ve Hristiyanlar) hahamlarına ve rahiplerine ibadet etmiyorlardı ki’ dedim. Resulullah (s.a.v.) bana, ‘onlar Allah'ın helal kıldığı bir şeyi haram, haram kıldığı bir şeyi helal kıldıkları

³⁰⁶ Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 4/101; Mekki b. Ebi Talib, *el-Hidâye*, 4/2972.

³⁰⁷ İbrâhîm, 14/4; Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 4/439.

³⁰⁸ Komisyon, *Hadislerle İslam*, DİB Yayınları, (3. Baskı), Ankara 2015, 1/445.

³⁰⁹ Tirmizi, “İlim”, 19, (No:2682).

³¹⁰ et-Tevbe 9/31.

³¹¹ et-Tevbe 9/31.

zaman onlara itaat etmiyorlar mıydı'? Ben: 'Evet' deyince, Resulullah (s.a.v.): 'İşte böyle onlara ibadet ediyorlar,' dedi. Sâbûnî, Yahudi ve Hristiyanların dinlerinin gereklerini yerine getirmede aşırı derecede ileri gittiklerini haber verdikten sonra bu konu hakkındaki değerlendirmesini bu sözlerle bitirir.³¹²

Yahudi ve Hristiyanların Hz. Muhammed'e ve Kur'an-ı Kerim'e iman etmemelerinin bir nedeni olarak âlimlerinin Hz. Muhammed'e karşı içlerinde besledikleri kıskançlık duygusundan ve ellerinden kaçırmak istemedikleri saltanattan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tüm bunlar düşünüldüğünde, onların Tevrat'ta son peygamber ile ilgili geçen sıfatları tahrif etmelerinin ve kendi inançlarına mensup olanları etkilemeye çalışmalarının sebebi daha iyi anlaşılacaktır.³¹³

1.1.3. Âlimlerinin Dünya Malına Olan Sevgisi

Ehl-i Kitap'tan Yahudi ve Hristiyanların eleştirilen yönlerinden bir diğeri de ilim konusunda kendilerine önderlik yapanların dünya malına olan sevgisidir.³¹⁴

Yüce Allah insanları imtihan için dünyaya gönderdiğine göre,³¹⁵ insanın rızkını kazanmak için çalışması ve helal-haram konusunda Allah'ın belirlemiş olduğu kaideler çerçevesinde bu dünyada hayatını sürdürmesi her bir insan için elzem olan bir durumdur. Bunun eleştirilecek bir tarafı da yoktur. Hatta emin ve dürüst bir şekilde rızkının peşinde olanlar müjdelenmişlerdir.³¹⁶ İnsan helal-haram demeden dünya malına tamah ederse ve kazandığı malının içerisinde Allah'ın taksim ettiği şekliyle üzerine farz olan zekâtını vermezse, işte o zaman yerilen bir durum ile karşı karşıya kalır. Tabi tüm bu bahsettiğimiz kötü hasletler eğer toplumda önder konumunda olan insanlarda mevcut olmuşsa ve onlar insanları hidayet yolundan başka yöne sevk ediyorlarsa işte o zaman toplumun tamamı için bu büyük bir ziyandır.

Yahudi ve Hristiyanların haham ve rahipleri insanların mallarını rüşvet ve fetva karşılığında yerken, insanları da İslam dinine girmekten alıkoyuyorlardı.³¹⁷ Çünkü insanlar eğer İslam dinine girselerdi onların elde ettikleri bu saltanat ve mal

³¹² Sâbûnî, *Kabes*, 4/29-30.

³¹³ Sâbûnî, *Kabes*, 2/129, 1/138-139.

³¹⁴ et-Tevbe 9/34.

³¹⁵ el-Mülk 67/2.

³¹⁶ Tirmizi, "Buyu", 4 (No. 1209).

³¹⁷ Taberi-1, *Camii'l-Beyan*, 4/102-103; Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-Beyan*, 5/37; Mekki b. Ebi Talib, *el-Hidaye*, 4/2976.

biriktirme hevesleri sekteye uğrayacaktı. İşte bu sebeple insanların hidayetine engel oluyorlardı.³¹⁸

Muhammed Ali es-Sâbûnî Yahudi ve Hristiyanların âlimlerinin dünya malına olan hırslarının aşırı derecede olduğunu, bununda zelilliğin nihai noktası olduğunu vurgular. Yahudi ve Hristiyanları saçmalık ve sapkınlıkla nitelendiren Sâbûnî, âlimleri ve önderlerini kibir, tamahkârlık, hırs ve dünya malına olan açgözlülük ile nitelendirir. Onlar rahiplik, papazlık ve din adamlığı adı altında hırs ve tamahkârlıklarının gereği olarak batıl yoldan insanların mallarını aldılar. İnsanların akıyla oynayarak dünya malını elde etmek için insanların inançlarını vasıta ve araç olarak kullanmaları onların rezilliklerinin nihai noktasıdır der. Sâbûnî, *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كَثِيرًا مِنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ* *Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar*³¹⁹ ayetinde belirtilen “Ahbar” dan kastın Yahudi alimleri olduğunu, “Ruhban” dan kastın ise Hristiyan alimleri olduğunu söyler. Ayrıca onların mal ve servet yığmalarını dünyada rahatlık ve saadet elde etmek için yaptıklarını söyleyen Sâbûnî, onların rahatlık ve saadeti ancak cehennemde ibret verici bir cezada bulacaklarını söyler. Sâbûnî, “*Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele*” ayetinde belirtilen müjdelemenin alay ve aşağılama manasında kullanıldığını belirtir.³²⁰

1.1.4. Hz. Muhammed'in Onları İslam'a Davetleri

Kur'an'ı Kerim'de Ehl-i kitaptan bahseden ayetlere baktığımızda Yahudi ve Hristiyanlar bazı ayetlerde eleştirildiği gibi³²¹ bazı ayetlerde de onların müminler gibi iman etmelerinin şart olduğunu,³²² iman etmelerinin kendileri için daha hayırlı olduğunu,³²³ eğer iman ederlerse kendilerine iki misli ecir verileceğini³²⁴ ifade eden ayetler vardır. Ehl-i Kitabın müminler ile ortak olan tevhid kelimesinde birleşmelerini isteyen ayetlerin yanında³²⁵ onların inanıp karşı gelmekten sakındıkları

³¹⁸ Mukatil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdi el-Belhi, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şehate, (Beyrut: Daru İhyai't-Türas, 1423), 2/168-169.

³¹⁹ et-Tevbe 9/34.

³²⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 4/30-31.

³²¹ el-Bakara 2/55,58,75; el-A'râf 7/161; Hûd 11/110.

³²² el-Bakara 2/137.

³²³ Âl-i İmrân 3/110.

³²⁴ el-Kasas 28/52-54; Sâbûnî, *Kabes*, 9/232-233.

³²⁵ Âl-i İmrân 3/64.

takdirde kendilerine Cennet nimetlerinin verileceğini,³²⁶ onlardan bazılarının ise Allah'ın ayetlerini okuyup secdeye kapandıklarını bu yüzden iyiler olarak tarif edildiklerini görüyoruz.³²⁷ Çünkü Yüce Allah'ın her bir peygamberi göndermesindeki maksat, insanların dünya ve ahiret saadetini elde etmelerini istemesindedir.

Kur'an-ı Kerimde Ehl-i kitabın Hz. Muhammed'e ve getirdiği bütün inanç esaslarına iman etmelerinin gerekli olduğunu bildiren ayetlere baktığımızda, onların da müminler gibi iman etmesinin gerekliliği görülmektedir.³²⁸

Müfessir Sâbûnî Yahudi ve Hristiyanların müminler gibi iman etmesi gerektiğini, bunun da yolunun hak din İslam'a tabi olmaktan geçtiğini söyler. Hanif olan İslam, daha önce gelen peygamberlerin iman ettiği ve Allah'ın yanında hak olan dindir. Bu yüzden Allah (c.c.), *فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ*, *“Sizin inandığınız gibi inanmış olsalar, doğru yolu bulmuş olurlar. Yüz çevirirlerse, şüphesiz onlar çıkmazdadırlar. Onlara karşı sana Allah yetecektir. O, işitir, bilir. Allah'ın verdiği renge uyun; rengi Allah'inkinden daha güzel olan kim vardır. Biz O'na kulluk edenleriz, deyin”*³²⁹ ayetinde açık bir şekilde müminler gibi iman etmeleri gereken Yahudi ve Hristiyanların sapkınlık içerisinde olduğunu ve bu tavırlarının da delil ve dayanaktan yoksun olduğunu, yaptıklarının tam olarak inat ve inkâr olduğunu söyler. Müfessir, kitap ehline kesin haberler ve batıl inanışların belini kıran, son peygamber'in davetinin doğruluğunu te'vid eden *قُلْ أَنَحَا جُؤُنَّا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا* وِرْبُكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ *أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى قُلْ أَلَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةَ عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِعَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ* *“Bizim ve sizin Rabbiniz olan Allah hakkında bize karşı hüccet mi gösteriyorsunuz? Bizim yaptıklarımız kendimize, sizin yaptıklarınız da size aittir. Biz O'na karşı samimiyiz deyin. Yoksa İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve torunlarının Yahudi veya Hristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? Peki, siz mi yoksa Allah mı daha iyi bilir? de. Allah tarafından kendisine bildirilen bir gerçeği gizleyenden daha zalim kim vardır? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir”*³³⁰ ayetlerini delil gösterir.³³¹

³²⁶ el-Mâide 5/65.

³²⁷ Âl-i İmrân 3/113.

³²⁸ el-Bakara 2/137.

³²⁹ el-Bakara 2/137-138.

³³⁰ el-Bakara 2/139-140.

³³¹ Sâbûnî, *Kabes*, 1/38.

Yahudi ve Hristiyanların Hz. Muhammed'in davetini inkâr edenlerin en başında geldiklerini söyleyen Sâbûnî, “onlar İslamiyet gelmeden evvel Kur'an-ı Kerim'de, *وَكَاثُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ* 'Oysa, daha önce (bu kitabı getirecek peygamber ile) inkârcılara (Arap müşriklerine) karşı yardım istiyorlardı. (Tevrat'tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine gelince ise onu inkâr ettiler. Allah'ın laneti inkârcıların üzerine olsun³³² ayetinde geçtiği üzere Araplara son peygamberin gelişinden bahsettikleri, ayrıca ona tabi olup onun sayesinde zafer ve üstünlüğün kendilerine nasip olacağını iddia ediyorlardı. Nihayet bekledikleri peygamber geldi ve onları imana ve Allah'ın birliğini kabule davet etti. Son peygamber onların Allah'tan başkasına ibadet ettiklerini (Mesih ve Üzeyir gibi)dolayısıyla daha önceki yollarının şirk üzere olduğunu duyurunca onlar, *فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ* '(Tevrat'tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine gelince ise onu inkâr ettiler. Allah'ın laneti inkârcıların üzerine olsun³³³ ayetinde belirtildiği gibi bile bile inkâr yolunu seçtiler. Zaten onların Hz. Muhammed'i ve Kur'an-ı Kerim'i inkâr etmeleri, kendilerine gösterilen apaçık ve hiçbir şüpheye mahal vermeyen delillerden sonra olmuştur” diyen Sâbûnî, “Kendilerine kitap verilenler, ancak kendilerine o apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler”³³⁴ ayeti bunun en açık delilidir, der.³³⁵

1.1.5. Yahudi ve Hristiyanların Kendi Kitaplarına Aykırı Davranmaları

Yahudi ve Hristiyanlar kendi kitaplarına muhalefet ettikleri ve dinlerinin gereklerini yerine getirmediikleri için eleştirilmişlerdir. Çünkü bir kişinin bir yere mensubiyeti ancak oraya olan samimi bağlılığı ile sabit olabilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Yahudi ve Hristiyanlar kendilerinin gerçekten sağlam bir inanca mensup olduklarını iddia ediyorlarsa kendilerine yüklenen sorumluluğun gereğini yerine getirme konusunda Allah'ın rızasına uygun hareket etmek durumundadırlar. Allah'ın rızasına uygun hareket etmek, dünyaya imtihan için gönderilen insanı kurtuluşa götüreceği gibi, aksine Allah'ın razı olacağı şeyleri beğenmeyip aksi tavır içerisinde olmak amellerin boşa gitmesine sebep olmaktadır.³³⁶

³³² el-Bakara 2/89.

³³³ el-Bakara 2/89.

³³⁴ el-Beyyine 98/4.

³³⁵ Sâbûnî, *Kabes*, 16/305.

³³⁶ Merve Bekçi, *Kur'an-ı Kerim'e göre Amellerin Boşa Çıkması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 68-69.

Yahudi ve Hristiyanların her biri diğer fırkanın hiçbir temel üzerinde olmadığını iddia etmişlerdir.³³⁷ Yahudiler hidayetini Yahudilikte, Hristiyanlar ise hidayetini Hristiyanlığa mensup olmakta olduğunu söylemişlerdi.³³⁸ Hâlbuki her iki fırkada kendi kitaplarına gereği gibi iman etmemişlerdir. Eğer onlar kitaplarının kendilerine emrettiği şeyleri yerine getirseylerdi kendilerine gönderilen son peygamber Muhammed'e iman etmeleri gerektiğini o kitaplarda bulacaklardı. Dolayısıyla son peygambere iman ettikleri vakit sağlam bir temel üzerinde olacaklardı.³³⁹

Muhammed Ali es-Sâbûnî Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap diye tanımlanan Yahudi ve Hristiyanların, Musa ve İsa peygamberlerin ardından gelen, Tevrat ve İncil'de geleceği müjdelenen Hz. Muhammed'in risaletine ve önceki kitapların tamamlayıcısı olan Kur'an'a tüm güçleriyle karşı çıktıklarını söyler. Sâbûnî, Kur'anı inkâr etmenin şüphesiz Tevrat ve İncil'i inkâr etmek anlamına geldiğini söyler. Çünkü tüm semavi kitapların ortak bir noktası vardır O'da Vahy-i İlahi'dir. Bu kitaplardan herhangi bir şeyi inkâr etmek peygamberlerin geliş amacını inkâr etmek anlamına gelir. Dolayısıyla tüm kitaplar nezdinde inkârcı konumuna düşer. *قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُفِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُفِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ طُعْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ* De ki: “Ey Kitap ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni (Kur'an'ı) uygulamadıkça hiçbir şey üzere değilsiniz.” *Andolsun ki sana Rabbinden indirilen bu Kur'an, onlardan çoğunun taşkınlık ve küfrünü artıracaktır. Öyle ise o kâfirler toplumu için üzülmeye³⁴⁰ ayeti Yahudi ve Hristiyanların inanç konusundaki iğrençliklerinden bahseder. Yahudiler Peygamberlerini öldürdüler, kendilerine haram olan şeyleri (insanların mallarını) yediler ve hakikatten yüz çevirdiler der.³⁴¹*

Sâbûnî, “Yahudilerin kendi kitaplarından faydalanmadıklarını dolayısıyla onların bu halinin Kur'an-ı Kerim'de, *مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ* ‘Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allah'ın ayetlerini inkâr eden topluluğun hali ne kötüdür! Allah, zalimler

³³⁷ el-Bakara 2/113.

³³⁸ el-Bakara 2/135.

³³⁹ Muhammed b. Muhammed b. Mahmud Ebu Mansur el-Maturidi, *Tefsiru'l-Maturidi: Te'vilatu Ehl-i Sünne*, thk. Mecdi Basellum (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005), 1/541-542.

³⁴⁰ el-Mâide 5/68.

³⁴¹ Sâbûnî, *Kabes*, 2/106-107.

*topluluğunu hidayete erdirmez*³⁴² ayetinin işaret ettiği söyler. Dolayısıyla onlar, kitapları ile amel etmediklerinden dolayı bu eleştiriyi almışlardır,” der. Yahudilerin Tevrat’ta kendilerine gönderilen hükümleri yerine getirmekle mükellef tutulduklarını aktaran Sâbûnî, “Fakat onun hükümleri ile amel etmediler, Tevrat’ın nur ve hidayet dolu mesajlarından kendi paylarına düşeni almadılar,” der.³⁴³

Müfessir Yahudi ve Hristiyanlar hakkındaki değerlendirmesinde; “Hristiyanlar ise, Meryem oğlu İsa’yı ilah edindiler. Dolayısıyla, ‘*Andolsun, İsrailoğullarından sağlam söz almış ve onlara peygamberler göndermiştik. Fakat her ne zaman bir peygamber, onlara nefislerinin hoşlanmadığı bir hükmü getirdiyse; onlardan bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler. (Bu yaptıklarında) bir bela olmayacağını sandılar da kör ve sağır kesildiler. Sonra (tövbe ettiler), Allah da onların tövbesini kabul etti. Sonra yine onlardan çoğu kör ve sağır kesildiler. Allah, onların yaptıklarını hakkıyla görendir*³⁴⁴ ayetlerinde belirtildiği üzere Yahudiler, *Andolsun, ‘Allah, Meryem oğlu Mesih’tir’* diyenler kesinlikle kafir oldu. Oysa Mesih şöyle demişti: ‘*Ey İsrailoğulları! Yalnız, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin. Kim Allah’a ortak koşarsa, artık, Allah ona cenneti muhakkak haram kılmıştır. Onun barınağı da ateştir. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur*³⁴⁵ ayetinde ise Hristiyanların işledikleri cürümler ve kendi kitaplarına karşı sergiledikleri tavırlara işaret edilmiş ve onların kendi kitaplarına ve peygamberlerine itaat etmedikleri belirtilmiştir,” der.³⁴⁶

Yukarıda verdiğimiz ayetler ve Muhammed Ali es-Sâbûnî’nin görüşleri doğrultusunda Yahudiler ve Hristiyanlar kendi kitaplarında geçen emirlerin aksine hareket ettiklerinden dolayı kendi kitaplarının dışına çıktıkları görülmektedir. Bu sebeple de Yüce Allah onlara, kendi kitaplarında geçen emirleri uygulamadıkça ve en önemlisi de Hz. Muhammed’in risaletini bildiren emirlere uymadıkça hiçbir şey üzere olmadıkları bildirilmiştir.³⁴⁷

³⁴² el-Cuma 62/5.

³⁴³ Sâbûnî, *Kabes*, 14/97-98.

³⁴⁴ el-Mâide 5/70-71.

³⁴⁵ el-Mâide 5/72.

³⁴⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 2/106-107.

³⁴⁷ Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr el-Kurtubi, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’an*, thk. Abdullah b. Abdi’l-Muhsin et-Turki (Beyrut: Muessesetu’r-Risale, 1427/2006), 8/93.

1.1.6. İmanlarından Dolayı Müminlerle Alay Etmeleri

Yahudiler ve Hristiyanlar İslam'a ve müslümanlara karşı o kadar kin ve kıskançlık içerisine girmişler ki neredeyse yaptıkları her şeyden kötü bir yorum ve anlam çıkarmaya çalışmışlardır. İman edenler kendilerine Rablerini tanımak, peygamberini tasdik etmek ve Allah tarafından kendilerine emredileni yerine getirmek gayreti içerisindeyken Yahudiler ve Hristiyanlar onları insanların gözünde nasıl küçük düşüreceklerinin derdine düşmüşler. Çünkü onlar hafif akıllarıyla hayal ürünü kusurlar üreterek, kendilerince müminleri azarlamaya ve küçük düşürmeye çalışmışlardır.³⁴⁸

Muhammed Ali es-Sâbûnî Kitap ehlinin Müminlere karşı takındıkları bu tutumlarını şöyle izah eder; Müminlerin ancak birbiriyle dost olabileceklerini kaydeden Sâbûnî, inkâr ehliyle dostluk kurulmaması gerektiğini ve özellikle Yahudi ve Hristiyanlardan bu konuda uzak durulması gerektiğini haber verir. Onların İslamla ve müslümanlarla alay ettiklerini ve onlara karşı küçümseyici tavırlar içerisinde olduklarını haber verir. *وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوءًا وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ* Siz namaza çağırduğunuz vakit onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar. Bu, şüphesiz onların akılları olmayan bir toplum olmalarındandır³⁴⁹ ayetini nakleden Sâbûnî, “Hal böyle iken Allah’a olan ibadetlerinden dolayı inananlarla alay eden Yahudi ve Hristiyanlarla nasıl dost olunabilir?” der.³⁵⁰

Akıllarının zayıflığı ve hayalciliklerinin esiri olan Yahudi ve Hristiyanların müslümanlarla alay ettiklerini kaydeden Sâbûnî, “Yahudi ve Hristiyanların yaptığı bu kötülüğün tek sebebi, müminlerin Allah’a ve peygamberine olan bağlılık ve inançlarıdır. Çünkü onlar, Allah’ın indirdiği Kitab’ı ve içerisinde emir bulunan ayetleri tasdik etmişlerdi. Müminlerin sergiledikleri bu tutum izzet ve onura layık bir harekettir. Hakaret ve alay edilmeyi gerektirecek bir hareket değildir. Allah’ın indirdiği kitaplara ve gönderdiği peygamberlere iman etmek bir kusur, ayıp veya kabahat değil ki Yahudiler ve Hristiyanlar bize dil uzatmak için sebep arasın. Asıl ayıp ve kabahat olan şey, Allah’ın ayetlerini ve peygamberlerini yalanlamaktır. Utanılması gereken durum hakikat üzere olduğu belli olanların yoluna tabi olmamaktır” diyen müfessir, *قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ*

³⁴⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 2/104-105.

³⁴⁹ el-Mâide 5/58.

³⁵⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 2/103.

“De ki: Ey Kitap ehli! مِنْهُمْ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ *Sadece Allah’a, bize indirilene ve daha önce indirilmiş olan (ilahi kitap)lara inandığımızdan ve çoğunuzun da fasıklar olmasından ötürü bizden hoşlanmıyorsunuz*”³⁵¹ ayetinin belirttiği üzere bizim Allah’a ve peygamberine olan inancımızdan dolayı bizi ayıplıyorsunuz. Oysa hakikatte bu utanılacak bir durum değil ki diyen Sâbûnî, وَمَا تَقَمُّوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ *“Onlar müminlere ancak; mutlak güç sahibi ve övülmeye layık Allah’a iman ettikleri için kızıyorlardı*”³⁵² ayetini örnek vererek bu durumu açıklamaya çalışır.³⁵³

Sâbûnî, hakiki dostluk ve velayetin ancak müminler arasında olması gerektiğini, ancak böyle yaptıkları takdirde izzet ve galibiyetin Allah tarafından kendilerine bahsedileceğini bildirir. *إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُعِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ* *Sizin dostunuz ancak Allah’tır, Resulü’dür ve Allah’ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren müminlerdir. Kim Allah’ı, O’nun peygamberini ve inananları dost edinirse, bilsin ki şüphesiz Allah taraftarları galiplerin ta kendileridir*³⁵⁴ ayetinde belirtildiği gibi velayet ve dostluğun ancak müminler arasında olması gerektiğini ve galibiyetin ancak böylelerine verileceğini söyler. Ayrıca, *Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dininizi alaya alıp oyuncak edinenleri ve öteki kafirleri dost edinmeyin. Eğer müminler iseniz Allah’a karşı gelmekten sakının. Siz namaza çağırduğumuz vakit onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar. Bu şüphesiz onların akılları ermeyen bir toplum almalarındandır*³⁵⁵ ayetlerinin müminleri uyardığını ve dinleri ile alay eden kitap ehli ile kâfirleri dost edinmemeleri gerektiğini söyler. Sâbûnî ayrıca müminleri günahattan sakındıkları takdirde Allah’ın askerleri olarak tarif ederken onların karşısında durup onlarla alay edenleri ise şeytanın askerleri olarak tarif eder.³⁵⁶ Müminlerin Yahudi ve Hristiyanlarla dostluk kurmaması gerektiğini, onlarla kurulan dostluğun müminlerin akidesine zarar vereceğini söyleyen Sâbûnî, bununda azabı gerektireceğini haber verir. Çünkü onların müslümanlara karşı

³⁵¹ el-Mâide 5/59.

³⁵² el-Burûc 85/8.

³⁵³ Sâbûnî, *Kabes*, 2/103-104.

³⁵⁴ el-Mâide 5/55-56.

³⁵⁵ el-Mâide 5/57-58

³⁵⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 2/102-103.

birleştiklerini, onları birleştiren ortak noktalarının da inkâr ve dalaletleri olduğunu haber verir.³⁵⁷

1.1.7. Kible'nin Değişmesi İle ilgili İddiaları

Ehl-i kitabın Hz. Muhammed'e yönelik ithamlarından birisi de kiblenin Beyt-i Makdis'den Mekke'deki Beyt-i Haram'a çevrilmesine yönelik olmuştur.³⁵⁸

Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Allah (c.c) ona namazında Beyt-i Makdis'e yönelmesini emreder. Yahudiler Hz. Peygamber'in yöneldiği tarafın aynı zamanda kendi kibleleri olan Beyt-i Makdis olduğunu görünce sevinirler. Hz. Peygamber ve ashabı on altı veya on yedi ay gibi bir zaman diliminde bu tarafa yönelerek namazlarını kırlarlar.³⁵⁹ Hz. Muhammed, atası İbrahim (a.s.) ın yöneldiği taraf olan Mekke'deki Kâbe'nin kible olmasını istiyordu. Bu nedenle her zaman gözünü semaya doğru kaldırır, Allah tarafından kiblenin değiştirilmesi için beklenti içerisinde olurdu.³⁶⁰

Hz. Peygamber'in sürekli dua edip temennide bulunduğunu haber verip, kiblenin yönünün Beyt-i Makdis'den Kâbe'ye çevrildiğini bildiren ayet nazil olunca Medine'deki Yahudiler ve münafıklar bir türlü içlerine sindirememişlerdi. Ayrıca ortaya çıkan bu son durum onlar için yeni bir söylenti ve propaganda malzemesi haline geldi.

Münafıklar: “Ne oluyor da Muhammed bir zamanlar kible olarak yöneldiği tarafı bırakıp başka bir yere yüzünü dönüyor” derken, Yahudiler: “Muhammed kendisinin ve babasının doğduğu yere olan özlem ve hasretinden oraya yönelip namaz kılıyor. Eğer bizim kiblemiz üzerinde sabit kalsaydı belki O'nun beklemekte olduğumuz peygamber olacağını ümit ederdik” demişlerdi. Müslümanlar ise bu duruma daha farklı şekilde yaklaşır “Acaba daha önce ölen kardeşlerimizin kıldıkları namazları nasıl olacak?” diye, daha önce ölen kardeşlerinin namazları acaba kabul edilecek mi edilmeyecek mi tasasındaydılar.³⁶¹

Muhammed Ali es-Sâbûnî kiblenin değişmesi meselesini ele alırken şöyle bir izahatta bulunur: “Ne zaman ki kible'nin yönü Beyt-i Makdis'den Kâbe-i Müşerrefe'ye çevrildi, Yahudiler İslamı karalamak ve dil uzatmak, Muhammed

³⁵⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 2/100.

³⁵⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 1/40.

³⁵⁹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, 1/453; Mekki b. Ebi Talib, *El-Hidâye*, 1/490.

³⁶⁰ Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 1/420.

³⁶¹ Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 1/414.

(a.s.)’in risaletine zarar vermek için hemen saldırıya geçtiler. Onlar Hz. Peygamberin risaletini yermek ve karalamak için bahanelere sarıldılar. ‘Muhammed doğduğu yere olan özleminden, yakın bir zamanda kavminin inancına geri dönecek (onların inancına olan yakınlığından), işte bu sebeple yönünü Kâbe’ye çevirdi’ dediler. Allah Hz. Muhammed’e zayıf görüşlülerin tepki olarak neler diyeceklerini haber vererek, onlara kesin ve ezici delillerle cevap olan, batıl olan fikirlerini reddeden, bu ani saldırılarına karşı Hz. Muhammed’in gönlüne teselli olan, *سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَا هُمْ*, *Bir takım kendini bilmez insanlar, “Onları (Müslümanları) yönelmekte oldukları kibleden çeviren nedir?” diyecekler. De ki: ‘Doğu da Batı da Allahın’dır. Allah dilediği kimseyi doğru yola iletir*³⁶² ayetini nazil buyurdu,” der.³⁶³

Sâbûnî kiblenin değişmesindeki hikmete değinerek Buhari’de geçen şu hadisi şerif ile değerlendirmesini sürdürür: “Peygamber (s.a.v.) Mekke’de iken Allah’ın emri gereği, Ehl-i kitabın kalbinin kazanılması için yönünü Beyt-i Makdis’e çevirerek namaz kılıyordu. Fakat Hz. Peygamber kiblenin Kâbe-i müşerrefe olmasının özlemi ve arzusundaydı. Çünkü Kâbe atası İbrahim (a.s.)’in yöneldiği kible idi. Bu sebeple Hz. Peygamber çoğu zaman gözlerini semaya kaldırarak, kiblenin değişmesi ile ilgili vahyin beklentisi içerisindeydi.³⁶⁴ Ta ki Hz. Peygamberin özlem ve isteği Yüce Allah nezdinde kabul olur. Hz. Peygambere Beyt-i Atik tarafına yönelmesi emredilir. Bu durumu; *فَدَرَى تَقَلَّبَ وَجْهَكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا* *قَوْلٌ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ* *(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir*³⁶⁵ ayeti detaylı bir şekilde açıklıyor.³⁶⁶

Sâbûnî, kiblenin değişmesinde ikinci sebep olarak şu açıklamada bulunur: Hz. Muhammed’in kiblenin değişmesi ile ilgili isteğinin diğer bir sebebi olarak Yahudilerin; “Muhammed tuhaf işler yapıyor. Hem dinimize muhalefet ediyor hem de bizim kiblemize yönelip namaz kılıyor. Eğer bizim dinimiz olmasaydı Muhammed nereye yöneleceğini bilmeyecekti!” ithamları sonucu Hz. Peygamber

³⁶² el-Bakara 2/142

³⁶³ Sâbûnî, *Kabes*, 1/40.

³⁶⁴ Buhârî, “Salat”, 31 (No. 399).

³⁶⁵ el-Bakara 2/144.

³⁶⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 1/40-41.

Rabbinden kıblenin değişmesi ile ilgili temennide bulundu. Umulur ki bununla Yahudilerin O'na ve risaletine yönelik o kötü ithamları son bulur.³⁶⁷

Müfessir kıblenin tahvili konusunda sahabenin Hz. Peygamber'e yukarıda da zikrettiğimiz gibi Beyt-i Makdis'e yönelerek namaz kılan ve bu ayetten önce vefat eden kardeşlerinin halini sorduklarını, buna cevaben: *“Allah imanınızı (namazınızı) boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli çok merhametlidir”*³⁶⁸ ayetinin nazil olduğunu söyler.³⁶⁹

Hz. Peygamber'in namazda yönünü Kâbe'ye çevirmesine tepki olarak birtakım kendini bilmez insanlar, “Onları (Müslümanları) yönelmekte oldukları kıbleden çeviren nedir?” dediler. Onların bu söylemlerini reddeden, *“De ki: Doğu da Batı da Allah'ındır. Allah dilediği kimseyi doğru yola iletir”*³⁷⁰ ayetinin cevap olarak nazil olduğunu kaydeden Sâbûnî, bu ayeti şöyle yorumlar: Bütün yönlerin Allah'a ait olduğunu, hiçbir yönün diğer bir yöne zati olarak üstünlüğünün olmadığını, kible olarak belirlenen bir yerin de kendi zatı gereği kible olmayı hak eden bir özelliğe sahip olmadığını söyler. Ayrıca buna Allah'ın emri ve hikmetinin gereği olarak bakılması gerekir. Böyle bir emre karşılık itiraz ve bahanenin olmaması gerektiğini, Allah'a asıl yönelmenin teveccüh ve kalp ile olduğunu söyleyen Sâbûnî, “Ey Muhammed! Onlar nasıl oluyor da sana itirazda bulunuyorlar” diyerek eleştirisini dile getirir.³⁷¹ Sâbûnî, Yahudilerin Beyt-i Haram'a karşı durmak ve Hz. Muhammed'in risaletini bu açıdan tutarsız bir iddia olarak gösterebilmek için farklı yorumlarda bulduklarını nakleder. Onlar: Beyt-i Makdis Beyt-i Haram'dan daha faziletlidir. Peygamberlerin kıblesi olduğu için orası yönelmeye daha layıktır. Beyt-i Makdis yeryüzündeki ilk mesciddir ve insanların toplanacağı mahşer yeridir. Bütün peygamberler İshak (a.s.)'in soyundandır. Onu ta'zim eder ve onun olduğu cihete yönelirler. Ey Muhammed eğer sen kendinden önceki peygamberlerin yolunda isen sen de onların yücelttiği yere yönelirdin dediklerini aktarırken, *“Şüphesiz, insanlar için ilk kurulan ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı*

³⁶⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 1/41.

³⁶⁸ el-Bakara 2/143.

³⁶⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 1/41.

³⁷⁰ el-Bakara 2/142.

³⁷¹ Sâbûnî, *Kabes*, 1/42.

olarak kurulan Kâbe'dir"³⁷² ayeti onlara iddialarının boş ve yersiz olduğunu haber verir.³⁷³

1.2. İslam Dönemi ve Sonrası Yahudilere Yönelik Eleştiriler

Çalışmamızın bu kısmında Yahudilerin İslam'a muhatap olanlarına yönelik yapılan eleştirileri ele alacağız.

1.2.1. Allah Hakkında Kötü İsnadda bulunmaları

Çalışmamızın bu bölümünde Yahudilerin Yüce Allah hakkındaki iddialarını ele alacağız. Çünkü Kur'an-ı Kerim Yahudilerden bahsederken onların bazen Allah'a fakirlik isnadında bulunduğunu³⁷⁴ bazen de cimriliği kastederek Allah'ın elinin bağlı olduğunu iddia etmişlerdir.³⁷⁵ İşte onların bu isnadlarına cevap olarak çalışmamızın bu kısmında müfessir Sâbûnî'nin bu iddialara yönelik eleştirilerini ele alacağız.

1.2.1.1. Allah'a Fakirlik İsnad Etmeleri

Yahudilerin Kur'anı Kerim'de eleştirilen ve Allah hakkında sarf ettikleri kötü ve delilsiz isnadlarından biri, Allah hakkında fakirlik isnadında bulunmalarıdır.³⁷⁶ Oysa Yüce Allah kendisini biz kullarına tanıtırken bir isminin el-Ğaniyy olduğunu bildirir.³⁷⁷ El-Ğaniyy, yani zatında ve sıfatlarında her türlü ihtiyaçtan münezzeh olanıdır.³⁷⁸ Her şey O'na muhtaçtır, O, hiçbir şeye muhtaç değildir.³⁷⁹ Eş³⁸⁰ ve çocuğa,³⁸¹ yeme, içme, uyumaya ve kullarının mallarına ihtiyacı olmayandır.³⁸²

Muhammed Ali es-Sâbûnî, bu utanılası ve asılsız isnad hakkında Yahudilere yönelik eleştirisini şöyle dillendirir; Biz burada Yahudilerin İslam davetine karşı durmak adına sergiledikleri iğrenç tavırlarından biri ile karşılaşyoruz. Çünkü onlar İslam hakkında vesvese ve şüphe uyandırmak için türlü planlar ve tuzaklar kuruyorlardı. Sonrasında da Allah'ın Zatı hakkında dil uzatıyorlardı. O lanetlenenler (Yahudiler), Allah hakkında fakirlik ve cimrilik isnadında bulundular diyen Sâbûnî, Hz. Ebubekir ile Yahudi âlimlerinden biri olan Finhas b. Azura arasında geçen bir

³⁷² el-Bakara 2/96.

³⁷³ Sâbûnî, *Kabes*, 1/145.

³⁷⁴ Âl-i İmrân 3/181.

³⁷⁵ el-Mâide 5/64.

³⁷⁶ Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 2/369-370.

³⁷⁷ Muhammed 49/38.

³⁷⁸ Bekir Topaloğlu, "Gani", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/348.

³⁷⁹ İhlâs 112/2.

³⁸⁰ el-Cin 72/3.

³⁸¹ el-En'âm 6/100; el-İhlâs 112/3.

³⁸² ez-Zâriyât 51/57-58.

diyalogu aktarır. İbn Abbas'ın rivayetine göre bu diyalog da Hz. Ebubekir Finhas'a Allah'tan korkun müslüman olun, Allah adına yemin olsun ki sizler Muhammed'in Allah tarafından gönderilen hak bir peygamber olduğunu biliyorsunuz. Ayrıca Tevrat ve İncil'de de ondan bahsedildiğini biliyorsunuz der. Buna cevaben Finhas: Vallahi ey Ebubekir bizim fakir bir Allah'a ihtiyacımız yok. Bize muhtaç olan ve fakir olan O'dur. Onun bizden istediklerini biz ondan istemiyoruz. Biz ondan daha zenginiz. Eğer öyle olmasaydı o bizden borç istemezdi der. Daha sonra başka konularda da kötü bir dil kullanan Finhas'a bir tokat atan Hz. Ebubekir, aramızda bir anlaşma olmasaydı seni öldürecektim deyince, Finhas Hz. Muhammed'in yanına gelir ve Hz. Ebubekir'i şikâyet eder. Kendisini savunma adına aralarında geçenleri anlatan Hz. Ebubekir'in söylediklerini inkâr eden Finhas hakkında, *لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَتَحَنُّ أَعْيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ* Allah; “Şüphesiz, Allah fakirdir, biz zenginiz” diyenlerin sözünü elbette duydu. Onların dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve “Tadın yangın azabını!” diyeceğiz³⁸³ ayetlerinin nazil olduğunu haber verir.³⁸⁴

1.2.1.2. Allah'a Cimrilik İsnad Etmeleri

Yahudiler Allah'a cimrilik isnadında bulunmuşlardır. Bu sebeple hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin tefsirinde kendisine has üslubuyla eleştirilmişlerdir.

Hâlbuki Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah'ın er-Rezzak ismine rastlamaktayız.³⁸⁵ Herkesin, her canlının rızkını veren O'dur.³⁸⁶ Dolayısıyla kullarına şefkat ve merhamet nazarıyla bakıp onları rızıklandıran yaratıcıya böyle bir isnadda bulunmak en hafif tabiriyle yaratıcının tanımamaktır.

Yahudiler daha önceleri içinde buldukları toplumun en zengin ve varlıklı insanları oldukları halde Yüce Allah tarafından kendilerine verilen nimetin kadrini bilmemek, gönderilen peygamberi inkâr etmek ve ona karşı inat içinde olmaktan dolayı bu bolluk ortamı onların üzerinden kaldırılır. İşte bu sebeplerden dolayı onlar cimriliği kastederek Allah'ın eli bağlıdır iddiasında bulunmuşlardır.³⁸⁷ Eğer şükrederseniz bende sizin üzerinizdeki nimetimi arttırırım diye inen ve nimetlerine

³⁸³ Âl-i İmrân 3/181.

³⁸⁴ Sâbûnî, *Kabes*, 1/175-176.

³⁸⁵ el-Mâide 5/114; el-Mu'minûn 23/72; Sebe' 34/39; ez-Zâriyât 51/58; el-Cuma 62/11.

³⁸⁶ Hüd 11/6; el-Ankebût 29/60; ez-Zâriyât 51/58.

³⁸⁷ Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, 1/459; Semerkandi, *Bahru'l-Ulum*, 1/447.

karşı şükürünü eda edenler için kendilerine daha fazlasının verileceğini va'd eden Allah'ın verdiği bir söz vardı.³⁸⁸ Fakat Yahudiler şükretmek, kendilerine verilen nimetlerin hakkını eda etmek ve Hz. Muhammed'e iman etmek yerine isyan ve inkârı seçince Yüce Allah onların üzerindeki bolluğu daralttı. Bu yüzden de onlar Allah hakkında "cimrilik" isnadında bulundular.³⁸⁹

Müfessir Sâbûnî, bu iddialarından dolayı Yahudilere yönelik eleştirisini şöyle dile getirir: "Yahudilerden lanetli olanlar Allah'a cimrilik isnadında bulundular. Onlar Allah'ın cimri olduğunu ve kullarına karşı cimrilik yaptığını, bu yüzden de onların üzerindeki rızkını daralttığını söylediler. Eğer o kullarına karşı eli açık ve cömert olsaydı onların üzerine mal ve iyilik yağdırırdı dediler." Sâbûnî, وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ مِنَ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ *"Bir de Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır"* dediler. *Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lanete uğrasınlar! Hayır, O'nun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun, sana Rabbinden indirilen (Kur'an) onlardan birçoğunun azgınlık ve küfrünü arttıracaktır. Biz onların arasına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldık. Her ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa, Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah, bozguncuları sevmez*"³⁹⁰ ayetini vererek sözünü bitirir.³⁹¹

1.2.2. Peygamber İnancı Konusundaki Yanılgıları

Ehl-i kitabın inanç konusundaki problemlerine baktığımızda epey yanılgılarının olduğunu görüyoruz. Bu yanılgılarından bir kısmı peygamberlik müessesesi konusunda olmuştur. Zaten Yüce Allah onların yanlışlıklarının had safhada olduğunu bizlere birçok ayet-i kerime de beyan ediyor.³⁹²

Kitap ehlinin taşkınlıklarından birisi de Hz. Peygamber'e evlilikleri üzerinden dil uzatmalarıdır.³⁹³ Oysaki onların inandıklarını söyledikleri peygamberlerini dahi tanıma konusunda geride kalmışlardır. İşte bu sebeple Yüce Allah onların bu aşırılıklarını Kur'an-ı Kerim'de belirtmiş, aynı zamanda Hz. Muhammed'i (s.a.v.) onların bu söylemlerine karşı teselli etmiştir. Ayet-i kerime de şöyle buyrulur. وَقَدْ

³⁸⁸ İbrâhîm 14/7.

³⁸⁹ Begavi, *Me'alimu't-Tenzil*, 3/76; Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-Beyan*, 4/87.

³⁹⁰ el-Mâide 5/64

³⁹¹ Sâbûnî, *Kabes*, 2/105.

³⁹² el-Bakara 2/120; en-Nisâ 4/46,160; el-Mâide 5/18,64.

³⁹³ Razi, *Mefatihul-Gayb*, 19/49; Semerkandi, *Bahru'l-Ulum*, 2/196; Kurtubi, *el-Cami'*, 12/84.

أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ
 “Andolsun biz senden önce de peygamberler göndermiş onlara da eş ve çocuklar vermiştik. Allah’ın izni olmadan hiçbir peygamber mucize getiremez. Süreli her şeyin bir kaydı vardır”³⁹⁴.

Muhammed Ali es-Sâbûnî bu ayetin tefsirinde müşriklerin ve Kitap Ehli’nin Hz. Peygambere, evlilikleri üzerinden dil uzattıklarını ve bu açıdan Hz. Peygamberi karalamaya çalıştıklarını belirtmiştir. “Eğer O (Muhammed) Allah katında gerçekten peygamber olsaydı kadınlarla meşgul olmaz, bilakis onlardan yüz çevirirdi. Dünyadan ve şehevi duygulardan uzak kalır, kendisini ibadete verir, zühd yolunu seçerdi.” dediklerini aktaran müfessir bu ayeti açıklarken şöyle bir yorumda bulunur: “Ey Muhammed şüphesiz ki yemek yiyen, yeryüzünde yürüyen ve kadınlarla evlenen ilk peygamber değilsin. Senden önce nice peygamberler geldi ki, onların eşleri ve çocukları vardı. Ayrıca birden çok eş ile evlenen ilk peygamberde değilsin. Senden önce Davut (a.s.) vardı ki sayıca senden daha çok evlilikler yapmış, oğlu Süleyman peygamber,³⁹⁵ babası Davut’tan bile daha fazla kadın nikâhlanmıştı.”³⁹⁶

Aslında ayet-i kerimenin anlatmak istediği nokta da bu meseledir. Sâbûnî Kitap ehline yönelik eleştirisini dile getirdikten sonra şu soruyu sorar: “Peki, bu bahsettiklerim İsrailoğullarına gönderilen peygamberler değilmidi?”³⁹⁷

Ehl-i Kitap, Hz peygamberin yaptığı evlilikleri, insanlarla konuşması, yürümesi ve yemek yemesini sanki bir peygamberde olmaması gereken davranışlarmış gibi göstermeye çalışmıştır. Ehli Kitap böyle yapmakla Hz. Muhammed’i, toplum içerisinde karalayıp saygınlığını zedelemek istemiş ve en nihayetinde ise onun peygamber olamayacağını iddia etmiştir. Fakat kendi inançlarıyla bile çeliştiklerini fark etmemişlerdi. Ayrıca Yüce Allah’ın bu konuda peygamberini yalnız bırakmayacağını³⁹⁸ hesap etmemişlerdi. Eğer gerçekten kendilerinden önce gelen bir peygambere ve bir kitaba gönülden bağlanmış olsalardı

³⁹⁴ er-Ra’d 13/38.

³⁹⁵ Süleyman b. Davud (a.s): İsrailoğullarına gönderilen bir peygamberdir. Kur’an-ı Kerim’de kendisine vahiy gönderildiği bildirilir (bkz. en-Nisâ, 4/13.). Fakat Yahudiler O’nun bir peygamber değil, kral olduğunu iddia ederler. Sâbûnî onların bu iddialarını şöyle açıklar: Yahudiler Süleyman (a.s.)’ın peygamber olmadığını aksine onun bir kral olduğunu ve kendisine gelen haberlerin de vahiy değil sihir ürünü olduğunu iddia ediyorlar (Sâbûnî, Kabes, I/38-39).

³⁹⁶ Sâbûnî, Kabes, 5/286.

³⁹⁷ Sâbûnî, Kabes, 5/286.

³⁹⁸ ed-Duhâ 93/3.

bu gerçeği kendi kitaplarında kendi peygamberlerinin hayatında mutlaka görmüş olacaklardı.

1.2.3. Hz. Muhammed'i ve Vahyi İnkâr Etmeleri

Yahudiler daha önce gönderilen peygamberlere karşı sergiledikleri tutum ve davranışlarının aynısı olmak üzere Hz. Muhammed'e ve ona vahyedilen Kur'an'a karşı türlü itiraz ve iftiralarda bulunmuşlardır. Onlar (Yahudiler) Hz. Muhammed'i ve ona gönderilen Kur'an'ı inkâr etmek ve ona tabi olmamak adına dayanabilecekleri türlü iftira ve desiselere başvurmuşlardır. Hal böyle iken bu sefer sadece Hz. Muhammed ve Kur'an'a dil uzatmakla kalmamışlar, önceki kitap ve peygamberleri de kapsayacak şekilde inkârlarında yeni bir üslup kullanmışlardır. Onlar Hz. Muhammed ile mücadeleye girilerek, "Vallahi, Allah hiç kimseye hiçbir şey indirmedir" cümlesi ile mübalağalı bir şekilde inkârlarının yeni bir boyutunu göstermişlerdir.³⁹⁹

Yahudilerin kendilerine gönderilen peygamberleri öldürmeleri, o peygamberler aracılığıyla kendilerine gönderilen hükümlerin ve emirlerin işlerine gelmemesinden dolayıdır.⁴⁰⁰ Hz. Muhammed'e gönderilen hükümlerin de aynı kaynaktan gelmesi hasebiyle ona karşı yine aynı tepkiyle karşılık vermişlerdir. Hâlbuki onlar Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu kendi kitaplarında geçtiği üzere biliyorlardı.⁴⁰¹

Kaynaklarda İslam'dan önce Yahudilerin müşrik Araplarla çatışma içerisinde oldukları ve Araplar tarafından kendilerine karşı ne zaman bir üstünlük durumu meydana gelmişse Yahudilerin; "Yakında bir peygamber gelecek, biz ona tabi olacağız. Sizinle Ad kavmi ve İrem'in savaştığı gibi savaşacağız" dedikleri kaydedilir. Hz. Muhammed'in kendilerinden değil de Araplardan geldiği görülünce daha önce iman edip tabi olacaklarını söyledikleri peygamberi yalanlamaya kalkıştılar. Araplar onların o söylemlerinin etkisi ile iman ederler. Yahudiler ise inkârı tercih ederler.⁴⁰²

Yahudiler Hz. Muhammed'in peygamberliğine karşı çıkmak konusunda kendi inkârları ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda Arapların da inkâr edip müşrik

³⁹⁹ Beydâvi, *Envaru't-Tenzil*, 2/172; Sâbûnî, *Safvetu't-Tefasir*, 1/404.

⁴⁰⁰ el-Mâide 5/70; Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 3/139.

⁴⁰¹ Sâbûnî, *Kabes*, 2/129.

⁴⁰² İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/211.

kalmalarında büyük rol oynamışlardır. Onların, inkâr etmeleri için Araplarla yaptıkları bilgi alışverişi ve çabaları günümüzde de çalışmalara konu olmuştur.⁴⁰³

Sâbûnî, Yahudilerin bu seferki tavırlarının tüm peygamberlere karşı olduğunu söyler. Onlar hiçbir peygambere vahyin nazil olmadığı iddiasında bulunmuşlardır diyen Sâbûnî, “Bu sefer ki iddialarının sebebi olarak, onların Hz. Muhammed’e ve kendisine nazil olan Kur’an’a inanmamak için mübalağalı bir inkâr şeklini ortaya atmışlardır. Aslında onlar geliştirdikleri bu tavrın benzerini daha önce Tevrat’ta yer alan Hz. Muhammed’in sıfatlarını değiştirmekle göstermişlerdir. Çünkü onlar haddi aşma ve günahları sebebiyle o kadar yoldan çıkmışlar ki Allah’ın kanunları ile bir nevi istihza etmişlerdir” diyen Sâbûnî, وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ “Allah’ın kadrini gereği gibi bilemediler. Çünkü “Allah hiç kimseye hiçbir şey indirmedir” dediler. De ki: “Musa’nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği, parça parça kâğıtlar haline koyup ortaya çıkardığınız, pek çoğunu ise gizlediğiniz; (kendisiyle) sizin de, babalarınızın da bilmediği şeylerin size öğretildiği Kitab’ı kim indirdi?” (Ey Muhammed!) “Allah” (indirdi) de, sonra bırak onları, içine daldıkları bataкта oynayadursunlar”⁴⁰⁴ ayetinde belirtildiği üzere Kur’an’ın da aynı şekilde Musa’ya indirilen Tevrat gibi Allah tarafından vahiy olarak indirildiğini, dolayısıyla ikisinin de vahiy kaynaklı ve Allah’ın kelamı olduğunu belirtir.⁴⁰⁵

Görüldüğü gibi Yahudiler Hz. Muhammed’i ve Kur’an’ı Kerim’i inkâr etmek adına kendilerinin inandık dedikleri Tevrat’ı ve Hz. Musa (a.s.)’ı bile içine katarak istisnasız bir şekilde inkâr etmeyi bile göze almışlardır. Eğer onlar iddia ettikleri gibi samimi bir şekilde inançlarına bağlı olsalardı ne olursa olsun böyle bir söyleme tevessül etmemeleri gerekirdi.

1.2.4. Yahudilerin İnananlara Şiddetli Düşmanlık Etmeleri

Yahudiler inananlara karşı şiddetli düşmanlık besleyen bir toplum olarak anılmışlardır. Gerçekten de onlar Hz. Muhammed’e ve Kur’an’a düşmanlık etmek

⁴⁰³ İsrail Balcı, “Müşriklerin Hz. Muhammed’in Peygamberliğine Karşı Çıkmalarında Ehl-i Kitab’ın Rolü”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2006), 147-161.

⁴⁰⁴ el-En’âm 6/91.

⁴⁰⁵ Sâbûnî, *Kabes*, 2/152.

konusunda inkârlarında inat etmişlerdir. Ayrıca kendileri dışındaki diğer toplumların da inkârlarında sabit kalmaları için büyük gayretler sarf etmişlerdir.⁴⁰⁶

Yahudiler daha önceleri Araplarla girdikleri münakaşalarda onları yakında çıkacak bir peygamberle tehdit etmişlerdi. O bekledikleri peygamber geldiğinde Araplarla işte o zaman hesaplaşacaklarını söylüyorlardı. Bekledikleri peygamber kendi ırklarından değil de Araplardan gelince, inkâr etme yolunu tercih ettiler. Arapların (Medineliler) İslamı kabul etmelerinde, bir bakıma onların bu söylemlerinin etkili olduğu söylenmiştir.⁴⁰⁷

Muhammed Ali es-Sâbûnî anlatmaya çalıştığımız bu husus hakkında şöyle bir açıklamada bulunur: “Yüce Allah onları sinsilik ve hilekârlıkları, Müslümanlara olan şiddetli düşmanlıkları sebebiyle müşriklere yakın bir konumda olmakla tavsif etmiştir. Gizli planları ve kötü niyetleri ile iman ehline karşı eziyetlerini her zaman sürdürmüşlerdir. Onlar inkâr ve dalaletlerinde hep önde olmuşlardır. لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى ذَلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِيِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ (Ey Muhammed) İman edenlere düşmanlık etmede insanların en şiddetlisinin kesinlikle Yahudiler ile Allah’a ortak koşanlar olduğunu görürsün. Yine onların iman edenlere sevgi bakımından en yakınlarının da ‘Biz Hristiyanlarız’ diyenler olduğunu mutlaka görürsün. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır. Onlar büyüklük de taslamazlar⁴⁰⁸ ayetinde belirtildiği üzere Yahudiler müminlere karşı en şiddetli düşman olmuşlardır.”⁴⁰⁹

Yukarıdaki ayetten anlaşılacağı üzere Yahudiler ve Hristiyanlar Ehl-i Kitap kavramı içerisinde yer almalarına rağmen müslümanlara karşı düşmanlık konusunda Hristiyanlar Yahudilerle aynı kategori içerisinde değerlendirilmemişlerdir. Maide suresi 82. ayetten anlaşılacağı üzere Hristiyanların içerisinde keşiş ve rahiplerin olduğu, onların inananlara daha yakın olduğu vurgulanmıştır. Bu keşiş ve hahamların hak olan bir durumu gördüklerinde, tevazuları gereği Yahudiler gibi kibirleri kabarmadığı için Yüce Allah, onların müminlere daha yakın olduklarını bildirmiştir. Fakat Yahudiler daha önceleri de kendilerine hak olan bir bilgi geldiğinde ondan

⁴⁰⁶ Balcı, “Müşriklerin Hz. Muhammed’in Peygamberliğine Karşı Çıkmalarında Ehl-i Kitap’ın Rolü”, 147-161.

⁴⁰⁷ Balcı, “Müşriklerin Hz. Muhammed’in Peygamberliğine Karşı Çıkmalarında Ehl-i Kitap’ın Rolü”, 148.

⁴⁰⁸ el-Mâide 5/82.

⁴⁰⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 2/111-112.

yüzlerini çevirmiş ve kibirlerinden dolayı da kabul etmemişlerdir. Zaten onlar yanlarında hakikat bilgisini getiren peygamberlerini de bu sebeple öldürmüşlerdi.⁴¹⁰

1.2.5. Yahudilerin İnananlara Karşı Kıskançlıkları

Yahudilerin Kur'an-ı Kerim'de tenkit edilen davranışlarından birisi de hasetçi olmalarıdır.⁴¹¹ Hased ilk peygamber ve aynı zamanda ilk insan olan Hz. Âdem'in yaratılışından beri duyduğumuz ve tenkit edilen bir davranıştır.⁴¹² Oysa hased ile ilgili değerlendirmelere baktığımızda Yüce Allah bize bunun kötü bir davranış olduğunu bildirmiş, hased edenin şerrinden kendisine sığınmamızı istemiştir.⁴¹³ Aynı şekilde Hz. Muhammed de inananlara birbirlerine hased etmemeleri gerektiğini tavsiye etmiştir.⁴¹⁴

Hased ile ilgili İslam âlimleri kitaplarında müstakil olarak konuyu ele alıp tedavisi için yapılması gerekenler üzerinde hassasiyetle durmuşlardır.⁴¹⁵ Çünkü gökte işlenen ilk günah ile yerde işlenen ilk günahın müsebbibi olarak hased duygusundan bahsedilir.⁴¹⁶ Hased, Allah'ın bir kuluna bahsettiği nimetlerin kendisine intikal etmesi veya ondan alınmasını temenni etmektir.⁴¹⁷ Yani dolaylı olarak da olsa Allah'ın taksimatına rıza göstermemektir. Bu ise Allah nezdinde kulun yapmaması gereken bir davranıştır. Çünkü şeytan Hz. Âdem'i kıskanıp ondan daha mükerrem bir varlık olduğunu iddia edince, Allah onun bu çıkışına cevap olarak ebediyen lanetlenme cezası vermiştir.⁴¹⁸ Aynı şekilde Hz. Âdem'in Kabil adındaki oğlu da kardeşi Habil'den kendisinin daha iyi olduğu iddiasına girerek Allah'a sunduğu kurbanının kabul edilmediğini görünce, kardeşine karşı kıskançlık hissine kapılarak, sonu ölüm ile biten bir olayın içerisinde kendini bulmuştur.⁴¹⁹

İşte Yahudilerin Hz. Muhammed ve ashabına karşı sergiledikleri kıskançlık duygusu da bu anlattıklarımızdan az değildir. Çünkü onlar Hz. Muhammed'e verilen peygamberlik vasfının ve sahabelerin nail oldukları iyilik ve iman duygusunun onlardan geri alınmasını istiyorlardı. Müminlere hayır ve iyilik adına bir şey

⁴¹⁰ el-Bakara 2/87.

⁴¹¹ Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 2/484.

⁴¹² Taberi-1, *Camiu'l-Beyan*, 5/45,109-110.

⁴¹³ el-Felak 113/5.

⁴¹⁴ Müslim, "Birr", 7 (No. 2558).

⁴¹⁵ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzali, *İhyau Ulumiddin* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 1426/2005), 1085-1100.

⁴¹⁶ Kurtubi, *el-Cami'*, 6/416.

⁴¹⁷ Mustafa Çağrırcı, "Haset", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/378.

⁴¹⁸ el-A'râf 7/12-18; Sâbûnî, *Kabes*, 3/15.

⁴¹⁹ Zuheyli, *Tefsiru'l-Veciz*, 113; el-Mâide 5/27-30.

dokunduğunda bu onları üzer, fakat kötülük bela ve musibet dokunduğunda da sevinirlerdi.⁴²⁰ İşte onlar Müslümanlara karşı her daim bu duygular içerisindeydiler. Dolayısıyla onlar hem peygamberliğin hem de mü'min olma sıfatının inananlardan alınmasını istiyorlardı. Hz. Peygamber ve müminlerin yanlış bir din ve inanç üzere olmalarından dolayı Yahudilerin onları kıskanması ve çekememesi düşünülemeyeceğine göre, böyle bir sebepten dolayı onlara verilen nimetlerin geri alınmasını istemek aslında Hz. Muhammed'in doğru yolda olduğunu zımnen de olsa kabullenme anlamına geliyordu.⁴²¹ Eğer müminler zarara uğrar, aralarında tefrika çıkar veya inkâr yoluna dönme gibi bir durumları olsaydı Yahudiler kıskanmak yerine sevinç duygusuna kapılırlardı.

Bazı insanlar karşılarındakine haset ettiğinde, haset edilen kişinin sahip olduğu dünya nimetlerinin aynısının kendisinde olmasını ister ki bu da yerilen bir davranıştır. Karun'un zenginliğine karşı halkının ona imrenmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan durum örnek gösterilebilir.⁴²² Aynı şekilde eğer haset edilen davranış dini olarak elde edilen bir nimet veya ahirette mükâfata vesile olacak türden hayırlı bir iş ise ve haset eden de bu nimetlerin Allah tarafından kendisine de aynı şekilde verilmesini temenni ediyorsa, o zaman bu gıpta olarak adlandırılır. Hadislerde bununla ilgili rivayetlere baktığımızda bunun caiz olan ve hatta teşvik edilen bir davranış olduğu görülür.⁴²³

Yukarıda detaylı bir şekilde anlattığımız kıskançlık meselesinin Yahudilerle ilgili kısmına gelince, onlar müminlerin ve Hz. Muhammed'in nail oldukları iman ve nimetlerin kendilerinden alınmasını istiyorlardı. Dolayısıyla onlar Müslümanlara karşı derin bir kıskançlık içindeydiler. Muhammed Ali es-Sâbûnî Yahudilerin bu kıskançlık durumunu şöyle izah eder: "Ehl-i kitap (Yahudiler ve Hristiyanlar) müminlere karşı kıskançlık içerisindeydiler ve onlar İslam dinini inkâr ettiler. Bilgisi zayıf olanların kalplerine şüphe düşürerek insanları İslam dininden soğutmak ve eski inançlarına döndürmek istiyorlardı. Onların suçlarını ortaya dökerek onları kınayan,

⁴²⁰ Âl-i İmrân 3/120.

⁴²¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1/185.

⁴²² Karun, Hz. Musa döneminde yaşayan ve Firavunla birlikte inkâr yolunu seçen dönemin en meşhur zenginidir. Öyle ki serveti hazineler dolusu altınlar olarak tarif edilmiştir. O dönemde yaşayan halktan bazı kesimler Karun'a imrenerek kendilerinin de böyle bir mala sahip olması temennisinde bulunmuşlardı. Fakat daha sonrasında ise Karun ve servetinin yok olduğunu gördüklerinde bu temennilerinde pişman olmuşlardır. Bkz. el-Kasas, 28/76-82.

⁴²³ Adem Dölek, "Hadisler Işığında Haset Hastalığı ve Psikoterapi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/4 (Temmuz-Aralık 2002), 46-47.

ayrıca şiddetli bir azap ile onları tehdit eden, *قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ* ‘De ki: ‘Ey kitap ehli! Allah, yaptıklarınızı görüp dururken Allah’ın ayetlerini niçin inkâr ediyorsunuz?’ De ki: ‘Ey kitap ehli! (Gerçeği) görüp bildiğiniz halde, niçin Allah’ın yolunu eğri ve çelişkili göstermeğe yeltenerek inananları Allah’ın yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz? Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir⁴²⁴ ayetlerinin Yahudilerin bu durumunu açık bir şekilde ortaya serdiğini söyler. Bu durum böyle bilindikten sonra Yüce Allah, müminlere bir nevi tembih ve sakındırma mahiyetinde Ehl-i kitabın söylemlerine karşı dikkatli olmaları ister. Onların müminlere yaptıkları nasihat ve yönlendirmelerden bir fayda beklenilmemesi gerektiğini” kaydeden Sâbûnî, “Çünkü onlar müminlere düşmanlık yapıyorlar, akıllı kişiden beklenen, kendisine düşmanlık besleyenden uzak durmasıdır. Çünkü düşmanına itaat edenin helak olması ve zarar görmesi kaçınılmazdır” der. Sâbûnî, “Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir gruba uyarmanız, imanınızdan sonra sizi döndürüp kâfir yaparlar. Size Allah’ın ayetleri okunup dururken Allah’ın Resulü de aranızda iken dönüp nasıl inkâr edersiniz? Kim Allah’a sınıksız bağlanırsa o, doğru yola iletilmiştir⁴²⁵ ayetlerini delil olarak gösterirken⁴²⁶ kendilerine Allah tarafından güneşin parlaklığı gibi apaçık deliller geldiği halde onlar, sırf kıskançlıkları ve kibirlerinden dolayı müminlerin yolunun hak olduğunu bile bile inkâr etmeyi tercih etmişlerdir der.⁴²⁷

Ayrıca haset, zulüm ve haddi aşma gibi kötü fiillerin lanetlenmiş olan Yahudilerin sıfatlarından olduğunu bildiren Sâbûnî, onların kıskançlıklarından dolayı son peygamberi ve onun risaletini inkâr ettiklerini, hatta Tevrat’ta Hz. Muhammed’in zikredilen sıfatlarını bile tahrif ettiklerini, bu yüzden de Allah’ın lanetine ve gazabına müstahak olduklarını söyler.⁴²⁸

1.2.6. İslamiyet’e Gölge Düşürmek İstemeleri

Yahudiler İslamiyet’e gölge düşürmek için yapabilecekleri bütün planları uygulamışlardır. Onlar Hz. Muhammed’e ve kendisine gönderilen Kur’an’a şüphe düşürmek adına türlü iftira ve tuzaklara başvurmuşlardır. Kiblenin değiştirilmesine

⁴²⁴ Âl-i İmrân 3/98-99.

⁴²⁵ Âl-i İmrân 3/100-101.

⁴²⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 1/146-147.

⁴²⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 1/113.

⁴²⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 2/92; 12/16.

karşı çıktıkları gibi,⁴²⁹ Hz. Muhammed’i ve vahyi inkâr etmeye kadar İslamiyet’e şüphe düşürmeye vesile olabilecek her yolu denemişlerdir.⁴³⁰ Zaten kendi inançlarına mensup olmayanlara karşı yapabilecekleri her şey onların nezdinde mubahtır.⁴³¹

Yahudiler, imanı kemale ermemiş veya inancı zayıf kimseleri dinleri hakkında şüpheye düşürmek için bir tuzak hazırlamışlardır. Onların bu seferki tuzakları müminlerin arasına karışıp iman etmiş gibi görünecek ve daha sonra da İslam dininden çıktıklarını haber verip insanların bu din hakkında şüpheye düşmesine zemin hazırlamaktı.⁴³² Bunu yaparken de “Biz Tevrat’ta sıfatları yazılı olan peygamberin Muhammed olmadığı kanaatine vardık” diyeceklerdi.⁴³³ Buradaki maksatları, onları gören Müslümanların; “Bunların bir bildiği var ki bu dinden dönüyorlar” demeleri ve tabi oldukları inançlarından soğumaları ve hatta eski inançlarına geri dönmelerine zemin hazırlamaktı.⁴³⁴

Sâbûnî Yahudilerin uygulamaya geçirdikleri bu sinsi planla ilgili görüşlerini şöyle aktarır: “Yahudilerin bu seferki amaçları İslam’a şüphe düşürmek ve İslam dini hakkında bilgisi zayıf olan kimselerin bu yeni dine girmelerine engel olmaktı. Bu maksatla gündüzün ilk yarısında iman etmiş gibi görünmek, günün sonunda da İslam dinini beğenmediklerini ilan edip tekrar eski dinlerine döndüklerini haber vereceklerdi. وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمَنُوا بِالَّذِي أُنزِلَ عَلَيَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَجَهِ النَّهَارِ وَانْكُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ‘Kitap ehlinden bir grup, ‘Mü’minlere indirilene günün başlangıcında inanın, sonunda da inkâr edin, belki onlar (size bakarak) dönerler’ dedi⁴³⁵ ayetinde bu durum açık bir şekilde belirtildiği gibi insanların kalbine şüphe düşürmeye çalışmışlardır. Böyle yapmalarındaki maksadın Hz. Muhammed’in risaletine karşı insanların kalbine şüphe düşürmek olduğunu” söyleyen Sâbûnî, “Nihayetinde onların; Muhammed’in dininden dönenler muhakkak bir ayıp veya eksiklik olduğunu gördüler de ondan dolayı eski inançlarına geri dönüyorlar diye söylenmelerine zemin hazırlamaktı. Onlar birbirlerine; hiç kimseye güvenmeyin ve hiç kimseden emin olmayın. Sizin dininiz üzere olanlar hariç hiç kimsenin söylediğini tasdik etmeyin demişlerdi. Bu durumun, وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ أَنْ يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُوتِيْتُمْ

⁴²⁹ el-Bakara 2/142-145.

⁴³⁰ Bkz. Çalışmamızın içerisinde (geçmiş sayfalarda) bu konu müstakil bir başlık altında işlenmiştir.

⁴³¹ Âl-i İmrân3/75; Begavi, *Mealimu’t-Tenzil*, 2/56.

⁴³² Sâbûnî, *Safvetu’t-Tefasir*, 1/209-210.

⁴³³ Mukatil b. Süleyman, *Tefsir*, 1/284.

⁴³⁴ Celaluddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Mahalli - Celaluddin Abdurrahman b. Ebibekr es-Suyuti, *Tefsiru’l-Celaleyn* (Dimeşk: Daru İbn Kesir, 1437/2016), 59.

⁴³⁵ Âl-i İmrân 3/72.

‘Sizin dininize uyandan başkasına inanmayın’ dediler. De ki: ‘Şüphesiz hidayet, Allah’ın hidayetidir. Birine, size verilenin benzerinin verilmesinden veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getireceklerinden ötürü mü (böyle söylüyorsunuz)?’ De ki: Lütuf Allah’ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah, lütfü geniş olandır, hakkıyla bilendir⁴³⁶ ayetinde te’yid edildiğini” aktaran Sâbûnî, şimdiye kadar açıklamaya çalıştığı tuzakların İslamiyet’e karşı Yahudilerin sergiledikleri kötülüklerin sadece bir kısmı olduğunu haber verir.⁴³⁷

1.2.7. Yahudilerin Münafıklar ile Özdeşlikleri

Yahudiler inanç konularındaki tutarsızlık ve seviyesizliklerinden dolayı münafıklık ile eleştirilmişlerdir. Onlar Hz. Peygambere gelerek, kendisinin gökten bir kitap indirmesi için Allah’tan istekte bulunmasını talep etmişlerdir.⁴³⁸

Muhammed Ali es-Sâbûnî Yahudilerin münafıklar ile kardeş olduklarını söyler. Onlara bu yakıştırmayı yaparken sebeplerini de zikreder. Sâbûnî, Yahudilerin sapkınlık, dalalet ve haddi aşma konusunda münafıklar ile kardeş olduklarını, Allah’ın ayetlerini inkâr edip yalanlama hususunda yine münafıklar ile aynı istikamette olduklarını haber verir. Yahudiler yaptıkları çirkin ve iğrenç fiilleri sebebiyle inkâr konusunda diğer milletlerden daha aşırıya gitmişlerdir. Çünkü onlar peygamberleri Musa’nın yokluğunda buzağıya tapınmış, Hz. İsa’nın çarmıha gerildiğini iddia etmiş, Hz. İsa’nın annesi olan iffetli Meryem’e zina isnadında bulunmuşlardır. Onlar bu söylenenlerin haricinde daha iğrenç, yüz kızartıcı ve utanılacak fiillerde de bulunmuşlardır. Yüce Allah onlar hakkında, *يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَى أَكْبَرَ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذَلِكَ وَأَتَيْنَا مُوسَى سُلْطَانًا مُبِينًا* Kitap ehli, senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. (Buna şaşma!) Musa’dan, bundan daha büyüğünü istemişler ve “Allah’ı bize açıkça göster” demişlerdi. Böylece zulümleri sebebiyle onları yıldırım çarptı. Sonra kendilerine apaçık deliller gelmesinin ardından buzağıyı tanrı edindiler⁴³⁹ ayetinde geçtiği üzere Yahudiler Hz.

⁴³⁶ Âl-i İmrân 3/73.

⁴³⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 1/136-137.

⁴³⁸ Taberi-1, *Camiu’l-Beyan*, 2/598.

⁴³⁹ en-Nisâ 4/153.

Muhammed'den gökten bir kitap indirmesini talep etmişlerdir. Onlar bu ve bunun gibi istekleri nedeniyle daha öncede peygamberlerini epey uğraştırmışlardır der.⁴⁴⁰

Yukarıda verdiğimiz bilgilerde Yahudilerin yaptıkları münafıklıktan bahsedilmiştir. Münafıklık terim olarak “Kendini mümin göstermeye çalışarak küfrünü gizleyen ve iman ile küfür arasında bocalayan kimse” olarak tarif edilmiştir.⁴⁴¹ Kur'an-ı Kerim'de münafıklık sıfatını sergileyenler çoğu ayette eleştirilirken⁴⁴² münafıkların genel tutum ve davranışlarını açıklayan müstakil bir sure mevcuttur.⁴⁴³ Yine bu minvalde Hz. Muhammed (s.a.v) de münafıkların yalan söylediklerini, sözlerinde durmadıklarını ve emanete ihanet ettiklerini belirtir.⁴⁴⁴ Küfür ve sapkınlığa tabi olanların akidesinin bir olduğu düşünüldüğünde Yahudilerin ve münafıkların özdeş olarak tarif edilmesindeki hikmet daha net göze çarpmaktadır.⁴⁴⁵

Sâbûnî, münafıklığın bazı sıfatlarını sözünde durmamak, ahdini yerine getirmemek, cihad emrine uymamak ve savaştan kaçınmak gibi hasletlerle izah eder.⁴⁴⁶ Bütün bu bilgilerden hareketle Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin Yahudilere münafıklık yakıştırmasını düşündüğümüzde Nisa suresi 153. ayette belirtilen sıfatların tümünün yerli yerine oturduğunu ve münafıklık yakıştırmasının boş bir iddia olmadığını görmüş oluyoruz.

1.2.8. Yahudilerin Nesih Üzerinden Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e Dil Uzatmaları

Sözlükte “ortadan kaldırmak; nakletmek,⁴⁴⁷ beyan etmek” gibi manalara gelen “Nesih” kelimesi şer'i olarak bir hükmün başka bir hüküm ile değiştirilmesi demektir. Nesih konusunda hükmü kaldırılana “mensuh”, yeni gelen hükme de “nasih” denilir.⁴⁴⁸

⁴⁴⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 2/61.

⁴⁴¹ Hülya Alper, “Münafık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/565.

⁴⁴² en-Nisâ 4/61,142; el-Enfâl 8/49; et-Tevbe 9/67,101; el-Ahzâb 33/12,24,48,60.

⁴⁴³ el-Münâfikûn 63/1-11.

⁴⁴⁴ Müslim, “İman”, 25 (No. 59).

⁴⁴⁵ Sâbûnî, *Kabes*, 14/43.

⁴⁴⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 10/120.

⁴⁴⁷ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: Daru's-Sadr, 1414), “n-s-h”, 3/61.

⁴⁴⁸ Abdurrahman Çetin, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/579.

Nesih ile ilgili mesele hakkında İslam âlimleri arasında yöntemi ve şartları konusunda farklı yorumlar yapılmışsa da⁴⁴⁹ onların bu konu hakkındaki tartışmaları ihlâs ve samimiyetin bir gereği olarak düşünülebilir. Çünkü her ilim dalının bilinmesi gereken usul ve yöntemleri vardır. O halde nesih meselesinde de belli bir usul ve yöntemin bilinmesi elzem olan bir şeydir. Fakat İslam dışındaki diğer din mensuplarına, özellikle Yahudilere baktığımızda nesih konusu hakkında hiç de masum olmadıklarını görüyoruz. Çünkü onlar her zaman Müslümanları karalamak, Hz. Muhammed'e dil uzatmak için fırsat kollamışlardır. Hâlbuki onların inandıklarını söyledikleri önceki kitaplarda da neshin varlığından bahsedilir.⁴⁵⁰ Yani prensip olarak neshin varlığı aklen mümkün iken, diğer dinlerde de meydana geldiği hususunda âlimler arasında görüş birliği vardır. Tevrat'ın bazı hükümleri İncil'de kaldırıldığı gibi, İncil'deki bazı hükümler de Kur'an-ı Kerim'de değiştirilmiş veya kaldırılmıştır.⁴⁵¹

Neshin varlığı konusunda Yahudilerin Müslümanlara karşı bir iftira ve karalama yoluna gittiklerini görüyoruz. Onlar, "Bizler Muhammed'in ashabına bazen bir şeyi emrederken başka bir zaman da nehyettiğini görüyoruz. Bir gün bir şeyi söylüyor, başka bir gün farklı bir söylemde bulunuyor" diyorlar, dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in Allah katından değil de Muhammed'in kendi sözleri olduğunu iddia etmeye çalışıyorlardı.⁴⁵²

Muhammed Ali es-Sâbûnî Yahudilerin nesih üzerinden Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'e karşı takındıkları bu üslubu yukarıdaki verdiğimiz rivayeti aktararak şöyle değerlendirir: "Yahudiler, 'Muhammed'in yaptığı şey çok acayip, bazen arkadaşlarına bir şeyi emrediyor, daha sonra onlara aynı şey için yapmayın diyor. Daha önce sarf ettiği bir ifadeden sonraki gün dönüyor' demişlerdir. Dolayısıyla onlar Kur'an'ın Allah kelamı olmadığını, ancak ve ancak Muhammed'in sözü olduğunu iddia ederek Hz. Muhammed'in -hâşâ- Allah adına iftira ettiğini söylemişlerdir. Onlar, 'Kur'an Muhammed'in kelimeleridir. Kendi nefesine göre uyduruyor. Söyledikleri de birbirine uymuyor' deyince Yüce Allah, مَا نَنْسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِخُهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ *'Herhangi bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya unutturursak, onun yerine daha hayırlısını veya onun*

⁴⁴⁹ Mehmet Bağış, *Beydavi Tefsirinde Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü* (Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2018), 121-130.

⁴⁵⁰ Çetin, "Nesih", 32/579-581.

⁴⁵¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1/179-180.

⁴⁵² Alûsi, *Ruhu'l-Meani*, 1/350.

benzerini getiririz. Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin?⁴⁵³ ayeti ile onların bu iddialarının söyledikleri gibi olmadığını söyler. Nesihte kulların maslahatı için Allah'ın hükmü ve emri vardır. Yahudilerin iddia ettikleri gibi Hz. Muhammed'in bunda kendi başına bir fiili bulunmamaktadır. Allah Teâlâ'nın Nahl suresinin *'Biz bir ayeti değiştirip yerine başka bir ayet getirdiğimiz zaman -ki Allah, neyi indireceğini gayet iyi bilir- onlar Peygamber'e, 'Sen ancak uyduruyorsun' derler. Hayır, onların çoğu bilmezler. Ey Muhammed! De ki: 'Ruhu'l-Kudüs (Cebrail), inananların inançlarını sağlamlaştırmak, Müslümanlara doğru yolu göstermek ve onlara bir müjde olmak üzere Kur'an'ı Rabbinden hak olarak indirdi'*⁴⁵⁴ ayetinde belirttiği gibi bu konu ile ilgili iddiaları tamamen reddedilmiştir.⁴⁵⁵

1.2.9. Yahudilerin Cebrail (a.s.)'e Düşmanlık Etmeleri

Yüce Allah'ın insanları yaratmadan önce var ettiği topluluklardan bir tanesi de meleklerdir. Onlar nurdan yaratılmış olup⁴⁵⁶ gözle görünmeyen varlıklardır. Bu sebeple insanoğlu olarak bizler, Allah'ın bizlere tanıttığı kadar onları tanırız. Çünkü bu bir iman meselesidir ve biz onları görmesek bile onlara iman etmekle mükellefiz.

Melekler Allah'ın kendilerine verdiği emirlere başkaldırmaz, kendilerine buyrulanları yerine getirirler.⁴⁵⁷ Yüce Allah bazen meleklerle yemin etmiş,⁴⁵⁸ bazen onları şahid olarak göstermiş,⁴⁵⁹ bazen de onların Rablerini tesbih ettiklerini bildirmiştir.⁴⁶⁰ Cehenneme bekçilik yapan melekler olduğu gibi,⁴⁶¹ insanların yapıp ettiklerini kaydedenler de yine meleklerdir.⁴⁶² Melekler, hiç usanmadan Rablerini yücelten,⁴⁶³ yeryüzünde bulunanlar için Allah'tan bağışlanma dileyen,⁴⁶⁴ şerefli kılınmış kullardır.⁴⁶⁵ Kur'an'da Peygamber ve müminlerin Allah tarafından indirilene, meleklerle, gönderilen kitaplara ve bütün peygamberlere inandıklarından

⁴⁵³ el-Bakara 2/106.

⁴⁵⁴ en-Nahl 16/101-102.

⁴⁵⁵ Sâbûnî, *Kabes*, 1/39-40.

⁴⁵⁶ Müslim, "Zühd" 10.

⁴⁵⁷ et-Tahrîm 66/6.

⁴⁵⁸ es-Sâffât 37/1-4; ez-Zâriyât 51/4.

⁴⁵⁹ en-Nisâ 4/166; el-İsrâ 17/78.

⁴⁶⁰ er-Ra'd 13/13; Taberi-1, *Camîu'l-Beyan*, 4/412.

⁴⁶¹ el-Müddessir 74/31.

⁴⁶² el-İnfîtâr 82/10-12; Kâf 50/18

⁴⁶³ Fussilet 41/38.

⁴⁶⁴ eş-Şûrâ 42/5.

⁴⁶⁵ el-Enbiyâ 21/26.

bahsedilir.⁴⁶⁶ Dolayısıyla imanın şartları arasında sayılan meleklerle iman⁴⁶⁷ konusu büyük önem arz etmektedir. Meleklerle inanmayan bir kimse Allah'ın melekler vasıtasıyla peygamberlere gönderdiği kitaplara inanmadığı gibi, gönderilen kitapları tebliğ etmekle görevli peygamberlere ve bu peygamberlerin uyarıcısı olduğu ahiret gününe de inanmaz. Onun için Allah Teâlâ kitaplara peygamberlere ve ahiret gününe imandan önce meleklerle iman etmeyi emreder.⁴⁶⁸

Kur'an'da Cebrail isimli melekten bahsedilirken, müjde getiren elçi,⁴⁶⁹ peygambere vahiy getiren çetin kuvvetlere sahip ve güçlü melek,⁴⁷⁰ peygambere kitabı okuyan melek olarak zikredilir.⁴⁷¹

Yine Kur'an-ı Kerim'de inanılması gereken unsurlardan bahsedilirken meleklerin zikredilmesi⁴⁷² bize, iman esaslarının aksine davranışta bulunanların, meleklerle inanmayıp düşmanlık edenlerin inkârcı olduklarını haber verir.⁴⁷³

Muhammed Ali es-Sâbûnî Yahudilerin Cebrail (a.s.) ile ilgili bu iddialarına şöyle eleştiri getirir: “Yahudilerin garip olan cürümlerinden bir diğerine burada rastlıyoruz. Öyle bir cürüm ki, onlar kendilerince bazı melekleri sevmediklerini ve düşman olduklarını (Cebrail gibi) dile getirirler. Cebrail'in şiddet ve azap ile geldiğini iddia edip bu nedenle rızık ve rahmet ile gelen Mikail (a.s.)'ı sevdiklerini söylerler. Onların bu söylemlerine Yüce Allah قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ‘De ki, Cebrail’e düşman olan kimse Allah’a düşmandır. Çünkü O, Kur’an’ı Allah’ın izniyle kendinden öncekini tasdik ederek, yol gösterici ve inananlara müjdecisi olarak senin kalbine indirmiştir’ Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail’e ve Mikail’e düşman olan kimse inkâr etmiş olur. Allah şüphesiz inkâr edenlerin düşmanıdır⁴⁷⁴ ayetleri ile işaret eder.” Bundan sonra Sâbûnî Taberi’ye (ö. 310/923) dayandırdığı şu rivayeti zikreder:

İbn Abbas’tan rivayet edildiğine göre “Yahudilerden bir grup bir gün Hz. Peygamberin yanına gelir ve O’na beş şeyi soracaklarını, çünkü bu soruları ancak bir

⁴⁶⁶ el-Bakara 2/285.

⁴⁶⁷ el-Bakara 2/177; en-Nisâ 4/136.

⁴⁶⁸ Talat Koçyiğit, “Cennet Müminlerin Tekelindedir”, *İslami Araştırmalar* 3/3 (Temmuz 1989), 86.

⁴⁶⁹ Meryem 19/17.

⁴⁷⁰ eş-Şuarâ 26/193; en-Necm 53/5.

⁴⁷¹ el-Kiyâmet 75/18.

⁴⁷² el-Bakara 2/285.

⁴⁷³ el-Bakara 2/98.

⁴⁷⁴ el-Bakara 2/97-98.

peygamberin cevaplayabileceğini söylerler. Eğer tatmin edici cevap alacaklarsa kendisine iman edeceklerine dair söz verirler. Hz. Peygamber onlara istedikleri soruyu sorabileceklerini söyler. Onlar kendilerine verilecek cevapların akabinde müslüman olacaklarına dair Hz. Peygambere söz verirler. Birinci sorularında çocuğun anne veya babasına çekmesinin sebebini sorarlar. Hz. Peygamber bu sorunun cevabı olarak “Erkeğin suyu galip gelirse babasına, kadının suyu galip gelirse annesine çeker” cevabını verince ikna olurlar. İkinci soru olarak peygambere uykusunun nasıl olduğunu sorarlar. Bu soruya Hz. Peygamber “gözünün kapanık uyduğunu, fakat kalbinin sürekli uyanık olduğunu” söyleyince bu cevap da onları ikna eder. Üçüncü sorularında ise “Tevrat nazil olmadan önce Yakub (a.s.)’ın kendisine haram kıldığı yiyecek”⁴⁷⁵ hakkında bilgi vermesini isterler. Hz. Peygamber “Devenin eti ve sütünü kendilerine haram kılmışlardı” diye cevap verir. Diğer bir soru olarak yıldırım ve gök gürültüsü hakkındaki sorunun cevabını da alırlar. Bu cevaptan da hoşnut olan Yahudiler son soru olarak “Ruh”un kim olduğunu veya kendisine gelen haberleri (vahiy) kimin getirdiğini sorarlar. Hz. Peygamber onlara “Cebrail” diye cevap verince onlar: “Hayır o bizim düşmanımızdır. Eğer Cebrail değil de başkası olsaydı biz sana tabi olurduk. Çünkü o ancak şiddet ve kan dökmek için gelir. Eğer böyle olmasaydı biz sana tabi olurduk”⁴⁷⁶ diye cevap verirler. Bunun üzerine “Kim Cebrail’e düşman olursa” ile başlayan ayet-i kerime nazil olmuştur, diyerek sözünü tamamlar.⁴⁷⁷

Kur’an’a inanmamayı onun Cebrail vasıtasıyla geldiğine bağlayan ve Cebrail’i düşman kabul eden Yahudileri Yüce Allah kendi düşmanı olarak kabul etmektedir. Böylece Yahudilerin melekler hakkındaki yanlış inançları da ortaya çıkmaktadır. Onlar meleklere düşmanlık yaptıkları için Cenab-ı Hak yine kendilerini ilgili ayetlerden⁴⁷⁸ anlaşılacağı gibi kâfirlerden saymıştır.⁴⁷⁹

Yahudiler Hz. Peygambere verdikleri bu cevapla hem iman edilmesi gereken unsurlardan biri olan meleklere iman şartını çiğnemişler hem de vahiy meleği olan

⁴⁷⁵ Âl-i İmrân 3/93.

⁴⁷⁶ İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, 1/336; Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed el-Vahidi, *Esbab-ü Nüzuli'l-Kur'an*, thk. İsam Abdülmühsin el-Humeydan (Demmam: Daru'l-Aslah, 1412/1992),29; Mâverdi, *en-Nuket ve'l-Uyun*, 1/162-163; Ebu'l-fida İsmail b. Ömer İbn Kesir el-Kureşi ed-Dimeşki, *el-Bidaye ve'n-Nihaye I-XIV*, (1. Baskı), thk. Ali Şiri, Daru İhyai't-Turas el-Arabi, by. 1408 (1998), VI, 193.

⁴⁷⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 1/34-35.

⁴⁷⁸ el-Bakara 2/97-98.

⁴⁷⁹ Fatih Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap*, 93-94.

Cebrail hakkında asılsız bir isnadda bulunmuşlardır. Ayrıca burada da bir bahaneye sarılıp peygambere iman etmeme yolunu tercih etmişlerdir. Bunun üzerine Yüce Allah ilgili ayetleri göndererek Cebrail'in görev ve sorumluluğunun vahiy,⁴⁸⁰ yol göstericilik, müjde⁴⁸¹ ve uyarma olduğunu haber verir. Ayrıca onlar bu davranışları ile açık bir şekilde inkârcı olmuşlardır.

1.2.10. Emanete İhanet Edip Haram Yemeleri

Yahudiler, emanete ihanet edenler ve insanların mallarını haksız yere kendi mallarına katanlar olarak anılmışlardır.⁴⁸²

Yüce Allah insanları en mükerrem varlık olarak yarattığı gibi onların dünya üzerinde birbirilerine karşı bu mükerremlik vasfına yaraşır bir şekilde davranmalarını istemiştir. Emanete riayet etmek⁴⁸³ ve başkalarının elindeki mala göz dikmemek insanlardan istenen erdemlerdendir.⁴⁸⁴ Hz. Muhammed Mekke'den çıkarken kendisinin hicret etmesine sebep olanların malları emanet olarak yanında olduğu halde, onların mallarına göz dikmemiş, sahiplerine sağlam ve güvenilir bir şekilde ulaştırınlar diye Hz. Ali'yi görevlendirmiştir.⁴⁸⁵

Yahudiler, kendilerine emanet olarak bırakılan malların sahibi kendileri ile aynı inanca sahip ise geri verirler, ama onlarla aynı inanca sahip değillerse –ki Araplara karşı böyle davranmışlar- o zaman bu malı sahibine teslim etmeyebileceklerini ve bu konuda da kendilerine herhangi bir sorumluluğun olmadığını öne sürmüşlerdir. Çünkü onlar kendi dinlerine mensup olmayan Arapları müşrik olmakla itham etmiş, onların mallarının da kendilerine Yüce Allah tarafından helal kılındığını iddia etmişlerdir.⁴⁸⁶

Yahudiliği değil de İslamiyet'i seçen Araplardan aldıkları borç veya emanet mahiyetindeki malları kendi mallarına katan ve kendilerinden istenildiğinde de vermemek bahanesiyle daha önce sahibine iade ettiklerini ya da dinini değiştirdi diye

⁴⁸⁰ eş-Şuarâ 26/193.

⁴⁸¹ Hûd 11/69; Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, 18/371-372.

⁴⁸² Âl-i İmrân, 3/75; Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, 8/262, 264.

⁴⁸³ en-Nisâ 4/58; el-Mu'minûn 23/8; el-Meâric 70/32; Ebubekir Abdullah b. Muhammed İbn-i Ebi Şeybe, *el-Kitabü'l-Musannef fi'l-Ehadis ve'l-Asar*, nşr. Kemal Yûsuf el-Hut (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 6/159, (No. 30320).

⁴⁸⁴ Tâhâ 20/131; Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvini, *Sünen-i İbn-i Mâce*, nşr. Muhammed Fuad Abdulkaki, (b.y.:Darü İhya-i Kutubi'l-Arabi, 1952), "Zühd", 1 (No. 4102).

⁴⁸⁵ Salih Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2014), 300.

⁴⁸⁶ Taberi-1, *Camii'l-Beyan*, 2/277; Semerkandi, *Bahru'l-Ulum*, 1/278; Sâbûni, *Safvetu't-Tefasir*, 1/211.

bu haklarını kaybettiklerini söyleyen Yahudiler, bu planlarını da İslam'a karşı bir ekonomik baskı olarak kullanmışlardır.⁴⁸⁷

Yahudilerin kendilerine emanet edilen malları sahibine teslim etmemelerini ihanet olarak tanımlayan Sâbûnî, öncelikle onlar Allah kelamını tahrif ettiler daha sonra da insanların mallarının kendilerine helal olduğunu iddia ettiler, der. Onlar dinlerine muhalif olanların mallarının kendilerine Allah tarafından helal kılındığı iddiasındadırlar. Onlar bu iddialarına paralel olarak insanların mallarını utanmadan açık bir şekilde kendi mallarına katmışlardır. Bu hilelerini de özellikle herhangi bir kitap üzere olmadığını iddia ettikleri Araplara yapmaktaydılar. وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدُّ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدُّ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ *“Kitap ehlinden öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen, onu sana (eksiksiz) iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen, onu sana iade etmez. Bu da onların, “Ümmilere karşı (yaptıklarımızdan) bize vebal yoktur” demelerinden dolayıdır. Onlar, bile bile Allah'a karşı yalan söylerler”*⁴⁸⁸ ayetinde belirtildiği üzere onların, “Ümmi Arapların mallarını almamızda bizim için Allah nezdinde sorumluluk yoktur” dediklerini aktaran Sâbûnî, Yüce Allah'ın onların bu iddialarını *“Onlar, bile bile Allah'a karşı yalan söylerler”* ayeti ile reddettiğini söyler. Ayrıca Hz. Muhammed'e Yahudilerin *“Ümmilere karşı (yaptıklarımızdan) bize vebal yoktur”* diye bir söylemlerinin olduğu söylendiğinde, Hz. Peygamber'in *“Allah'ın düşmanları yalan söylemişlerdir. Emanet hariç, Cahiliye'den kalma her şey ayaklarımızın altındadır. Sahibi iyi ya da kötü fark etmez, emanet sahibine teslim edilir”* hadis-i şerifini naklederek görüşünü aktarır.⁴⁸⁹

1.3. İslam Dönemi ve Sonrası Hristiyanlara Yönelik Eleştiriler

Şimdi de Hristiyanların İslamiyet'e muhatap olanlarına yönelik yapılan eleştirileri ele alacağız.

1.3.1. Hristiyanların Hz. İsa ile İlgili İddiaları ve Onlara Yöneltilen Eleştiriler

Hristiyanların Kur'an-ı Kerim'de eleştirilen ve onların küfürle itham edilmelerine neden olan iddialarından biri de onların Hz. İsa ile ilgili söyledikleridir.

⁴⁸⁷ Tabbara, *Kur'an Açısından Yahudi Menşe'i ve Karakteri*, 38-39.

⁴⁸⁸ Âl-i İmrân 3/75

⁴⁸⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 1/137-138.

Onlar bir yandan Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu iddia ederken⁴⁹⁰ öbür taraftan ise ona ilahlık yakıştırmaları yapmışlardır.⁴⁹¹ Bir diğer iddiaları ise Teslis inancı olmuştur.⁴⁹² Hristiyanların Hz. İsa ve Allah inancı hakkındaki iddialarını ve Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin bu konular hakkındaki görüş ve eleştirilerini maddeler halinde ve detaylı bir şekilde ele almaya çalışacağız.

1.3.1.1. İsa Peygamberin İlah olduğunu İddia Etmeleri

Kur'an-ı Kerim de Yüce Allah kendisini hiçbir ortağı olmayan,⁴⁹³ eşi ve benzeri olmayan,⁴⁹⁴ aile kurmaktan ve çocuk edinmekten münezzehe olan diye tarif eder.⁴⁹⁵ Kullarının kendisini bir olarak tanımasını ve ancak bu şekilde yaptıkları ibadeti onlardan kabul edeceğini bildirir.⁴⁹⁶

Hristiyanlar yukarıda belirtilen Allah inancı ile ilgili genel kurallardan uzaklaşarak Hz. İsa'nın ilah olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iddiaları sebebiyle Kur'an-ı Kerim'de kâfir oldukları belirtilmiştir. Hâlbuki İsa peygamber hem kendisinin hem de onların Rabbinin Allah olduğunu onlara bildirmiş, O'na ortak koşanların cennetten mahrum kalacağını haber vermiştir.⁴⁹⁷ Yüce Allah kullarının işlediği günahların çoğunu affedebileceğini belirtirken, kendisine ortak koşulmasını ve başka ilahlar edinilmesini kesinlikle affetmeyeceğini bildirmiştir. Allah'a ortak koşanların ise, ancak ve ancak iftira ettikleri vurgulanmıştır.⁴⁹⁸ Yüce Allah kıyamet günü Hristiyanların ilah olduğunu iddia ettikleri İsa (a.s.)'a; "Sen mi insanlara Allah'ı bırakıp beni ilah edinin" diyerek emir verdin, diye soracak, Hz. İsa Yüce Allah tarafından kendisine sorulan bu soruya şöyle cevap verecektir: "Seni bütün eksikliklerden tenzih ederim. Hakkım olmayan bir şeyi söylemem benim için söz konusu olamaz. Eğer ben onu demiş olsaydım, elbette Sen bunu bilirdin" diye cevap verecek ve yine yukarıda da işaret ettiğimiz gibi kendisinin ve insanların Rabbinin Allah olduğunu onlara bildirdiğini söyleyecektir. İlgili ayet-i kerimelerin işaret ettiği gibi İsa (a.s.) onların aralarında olduğu müddetçe böyle bir şeyi dile getirmemiştir. Allah ve peygamber inancı sağlam olanlar da bir peygamberin böyle bir şeyi

⁴⁹⁰ et-Tevbe 9/30.

⁴⁹¹ el-Mâide 5/72.

⁴⁹² Sâbûnî, *Kabes*, 12/65, 9/195.

⁴⁹³ el-En'âm 6/163.

⁴⁹⁴ eş-Şûrâ 42/11; el-İhlâs 112/4.

⁴⁹⁵ el-İsrâ 17/111; el-Furkân 25/2.

⁴⁹⁶ en-Nisâ 4/36.

⁴⁹⁷ el-Mâide 5/72.

⁴⁹⁸ en-Nisâ 4/48.

söylemeyeceğini elbette bilirler. Maide suresi 117. Ayette geçtiği üzere Hz. İsa; “Ben onların aralarında olduğum sürece onlara şahit idim. Ama beni içlerinden aldığımda, artık üzerlerinde gözetleyici Sen oldun”⁴⁹⁹ diyerek kendisini ilah olarak nitelendirenlerin bu iddialarından beri olduğunu bildirecektir. Ayrıca ilgili ayet çerçevesinde bakıldığında bu iddianın Hz. İsa’dan sonraki dönemde meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Muhammed Ali es-Sâbûnî Hristiyanların Hz. İsa ile ilgili iddialarını şöyle değerlendirir: “Hristiyanların yanlış akidelerinin Kur’an-ı Kerim’de ortaya serildiğini görüyoruz. Onlar Meryem oğlu İsa’nın Allah olduğunu iddia ettiler. Allah’ın İsa peygamberde tecessüm ettiğini ve insan suretine girdiğini iddia ederek İsa’nın Allah olduğunu söylediler. Zalimlerin söylediklerine bir kulak verelim. Ki onlar hem İsa’nın ilah olduğunu iddia ediyorlar hem de İsa’nın çarmıha gerildiğini söylediler. Nasıl oluyor da Rab olduğunu iddia ettikleri İsa (a.s.) çarmıha gerilip öldürülebiliyor? Bu söyledikleri şeyler aklın ve dinin kabullenemeyeceği hurafe bir akideden başka ne olabilir?” der. Sâbûnî, *لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا* “*Andolsun, ‘Allah, Meryem oğlu Mesih’tir’ diyenler kesinlikle kâfir oldular. De ki: ‘Şayet Allah, Meryem oğlu Mesih’i, onun anasını ve yeryüzünde olanların hepsini yok etmek istese, Allah’a karşı kim ne yapabilir?’*”⁵⁰⁰ ayetinin aslında, Ey Muhammed sen onlara de ki: “Siz bu yersiz iddianızda yalan söylediniz. Eğer Allah İsa’yı, annesini ve yeryüzünde bulunan tüm varlıkları yok etmek isterse, Allah’ın yapmak istediğini engel olabilecek bir güç var mı? İsa diğer insanlar gibi ölüme ve yok olmaya mahkûm bir kuldur. Eğer o sizin iddia ettiğiniz gibi ilah olsaydı kendisini ölümsüz kılardı” dediğini aktarır. *قَدِيرٌ وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ* “*Göklerin, yerin ve bunların arasında bulunan her şeyin hükümrânlığı Allah’ındır. Dilediğini yaratır. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir*”⁵⁰¹ ayetinin buyurduğu gibi kâinatta bulunan her şey ve her olağanüstü durum noksan sıfatlardan münezze olan Allah’ın mülküdür. İstedikini istediği şekilde yaratır. Dolayısıyla İsa peygamberi babasız olarak yaratması da kendisinde bir acizlik meydana getirmez,” der.⁵⁰²

⁴⁹⁹ el-Mâide 5/116-117.

⁵⁰⁰ el-Mâide 5/17.

⁵⁰¹ el-Mâide 5/17.

⁵⁰² Sâbûnî, *Kabes*, 2/86-87.

Sâbûnî, Yüce Allah'ın Hz. İsa ve annesi Meryem'den bahsederken كَانَا يَأْكُلَانِ “İkisi de yemek yerlerdi” ifadesinin Kur'an'ın üslup mükemmelliğini gösterdiğini, burada Allah Teâlâ'nın “yemek yerlerdi” diye kastettiği mananın dolaylı olarak varlıkların vücutlarında biriken fazlalığı atma ihtiyacı hissettiğini anlatmak istediğini söyler. Yemek yemenin, su içmenin ve diğer varlıklar gibi sürekli ihtiyaç ve acizlik içerisinde olmanın ilahlık vasfına yaraşmadığını söyleyen Sâbûnî, “Hal böyle iken İsa peygamber ve annesinin ilah olduğunu nasıl iddia edebiliyorlar?” der. *(Ey Muhammed!) De ki: “Allah'ı bırakıp da, sizin için ne bir zarara ne de bir yarara gücü yeten şeylere mi tapıyorsunuz? Oysa Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir”*⁵⁰³ ayetinin aslında “Hristiyanların iddialarının batıl bir temele dayandığını, kendilerine gelebilecek bir zararı def edebilecek gücü olmayan ya da kendilerine bir faydası dokunmayan bir varlığa nasıl oluyor da ilahlık atfedip ibadet edebiliyorlar. Kendisine gelen kötülüğü başından savabilecek gücü olmayanın, başkasının başından savabilecek gücü nasıl olabilir” anlamına geldiğini aktaran Sâbûnî,⁵⁰⁴ “Çarmıha bağlanıp öldürüldüğünü iddia ettikleri kişinin kendisini bile koruyamadığını söyledikleri halde, nasıl oluyor da ona ilahlık vasfını yakıştırabiliyorlar?” der.⁵⁰⁵

Muhammed Ali es-Sâbûnî, Maide suresi 110. ayette geçen ve İsa peygambere ikram edilen birçok nimet ve mucize'den bahsedilirken (بِإِذْنِي) “Benim iznimle” kelimesinin dört defa geçtiğini söyler.⁵⁰⁶ Ayette ifade edilen olağanüstülüklerin aslında, İsa peygamberin kendi gücü ve kudreti ile değil, Rabbinin kendisine verdiği ikram ve izinle olduğunu, dolayısıyla kendisinden daha güçlü olan ve onun izni ile bazı şeyleri yapabilenin ilah olmak gibi bir özelliğinin olamayacağını söyleyerek Hristiyanların Hz. İsa hakkındaki iddialarının burada da çürütüldüğünü vurgular.⁵⁰⁷ Ayrıca müfessir Sâbûnî, Yüce Allah Kur'an-ı Kerim de Hz. İsa'dan bahsederken (إِنِّي) “Şüphesiz senin hayatına ben son vereceğim” ifadesini kullanarak onunda

⁵⁰³ el-Mâide 5/76.

⁵⁰⁴ Sâbûnî, *Kabes*, 2/108-109.

⁵⁰⁵ Sâbûnî, *Kabes*, 1/126.

⁵⁰⁶ el-Mâide 5/110. Ayetin tam metni: *O gün Allah şöyle diyecek: “Ey Meryem oğlu İsa! Senin üzerindeki ve annen üzerindeki nimetimi düşün. Hani, seni Ruhu'l-Kudüs (Cebrail) ile desteklemiştim. Beşikte iken de, yetişkin iken de insanlara konuşuyordun. Hani, sana kitabı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i de öğretmiştim. Hani iznimle çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapıyordun da içine üflüyordun, benim iznimle hemen bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle doğuştan körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Hani benim iznimle ölüleri de (hayata) çıkarıyordun. Hani sen, İsrailoğullarına açık mucizeler getirdiğin zaman, ben seni onlardan kurtarmışım da onlardan inkâr edenler, “Bu, ancak açık bir büyüdür” demişlerdi.*

⁵⁰⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 2/117-118.

(İsa Peygamber) diğer insanlar gibi ruhunun kabzedileceğini haber verir. Dolayısıyla ölümlü olan bir varlığa ilahlık vasfını atfetmenin hiçbir dayanağı olmadığını, bunun da Kur'an ayetleri ışığında boş bir iddiadan başka bir şey olmadığını bildirir.⁵⁰⁸

Necranlı Hristiyanların Medine'ye gelerek Hz. Peygamber ile görüşmesini konu edinen bir haberi aktaran Sâbûnî, olayı şöyle anlatır: “Necran'dan altmış kişiye yakın bir grup aralarında ileri gelen ve büyüklerinden üç kişi oldukları halde gösterişli ve süslü elbiseleriyle Medine'ye Hz. Muhammed'in huzuruna girerler. Bahsi geçen üç kişi Hz. Peygamberle konuşmaya başladılar ve Hz. İsa hakkında tartışmaya girdiler. Dediler ki; İsa ilahtır çünkü o ölüleri diriltiyordu. Daha sonra İsa Allah'ın oğludur dediler ve gerekçe olarak onun babasız olarak dünyaya gelişini öne sürdüler. Tartışmanın devamında ise İsa'nın ilahın üç oluşumundan biri olduğunu iddia ettiler. O üç'ün biridir, çünkü İncil'de ‘Biz dedik, biz yaptık, biz emrettik’ ifadeleri var. Eğer ilah tek olsaydı ‘Ben dedim, ben yaptım, ben emrettim’ diyecekti, dediler. Onlar İsa'nın kul değil, ilah olduğunu ispat etmeye çalıştılar. Bu tartışmalarında kendilerini Hz. Muhammed'e karşı haklı çıkarmaya çalıştılar. Resulullah onlara şöyle dedi: ‘Sizler ilah olanın sağ olduğunu ve ölümsüz olduğunu bilmiyor musunuz? Ayrıca İsa'nın öldüğünü söylüyorsunuz.’ Onlar: ‘Evet,’ dediler. Hz. Peygamber: ‘Sizler Allah'ın her şeyden haberinin olduğunu, yediren, koruyan ve rızık verenin O olduğunu bilmiyor musunuz? İsa bunu yapabilir miydi?’ Onlar: ‘Hayır’ dediler. Hz. Peygamber: ‘Sizler yerlerin ve göklerin bilgisinin Allah'a ait olduğunu bilmiyor musunuz? O zaman İsa ancak kendisine Allah tarafından bildirilen şeyleri bilebilirdi değil mi?’ Onlar: ‘Evet’ dediler. Hz. Peygamber: ‘Sizler her bir çocuğun babasına çektiğini bilmiyor musunuz? Allah'ın yemeye ve içmeye ihtiyacı olmadığını, fakat İsa'nın yemek yediğini, su içtiğini bilmiyor musunuz?’ Onlar: ‘Evet,’ dediler. Hz. Peygamber: ‘O zaman sizin iddia ettiğiniz şey nasıl oluyor?’ diyerek onların kendilerince ürettikleri delillerinin geçersiz olduğunu açıklar.’ Bu olayın akabinde *اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ* ‘Allah, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayandır. Diridir, kayyumdur’⁵⁰⁹ ile başlayan ve sekseni aşkın ayet-i kerime nazil olur” der.⁵¹⁰ Ayrıca Zuhuf suresi 59. ayette Hz İsa'dan bahsedilirken *إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ* “İsa, sadece kendisine nimet verdiğimiz bir kuldür” ifadesinde yine Hz. İsa'nın, Allah'ın kullarından biri olduğunu, onun ilahlıkla hiçbir ilgisinin

⁵⁰⁸ Sâbûnî, *Kabes*, 1/130.

⁵⁰⁹ Âl-i İmrân 3/2.

⁵¹⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 1/106-107.

olmadığı belirtilir. Dolayısıyla burada da Hristiyanların iftira ve sapkınlık içeren iddialarının açık delillerle çürütüldüğünü,⁵¹¹ Allah'ın başkalarından doğmak ve başkalarını evlat edinmekten münezzeh olduğunu söyleyen Sâbûnî, Allah'a oğul isnadında bulunan Yahudi ve Hristiyanların bu iddialarının yalan ve iftira olduğunu haber verir.”⁵¹²

1.3.1.2. İsa Peygamberi Oğul İlah olarak Nitelendirmeleri ve Teslis İnancı

Hristiyanlar Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmişlerdir. Onlardan Hz. İsa'ya bu sıfatı atfedenler hakkında Kur'an-ı Kerim onların bu söylemlerini kendilerinden önceki inkârcıların söylemlerine benzetmiş ve Yüce Allah onları “Haktan çevirenler” olarak zikretmiştir.⁵¹³

Muhammed Ali es-Sâbûnî Hristiyanların Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu olarak tavsif etmelerini değerlendirirken, Hristiyanların böyle bir iddiayı nasıl ortaya attıklarını hayretler içerisinde anlatır. Sâbûnî: “Nasıl oluyor da İsa'yı Allah'ın oğlu diye tarif ederler. Oysaki bir evladın babasından bazı genetik ve fiziksel özellikleri alması kaçınılmazdır. Annesinin rahminde şekillenen, yemek yiyen, su içen, uyumaya ihtiyaç duyan ve yeri geldiğinde acı ve sıkıntıyı hisseden biri olarak İsa peygamberi, yemeyen içmeyen, uyumayan ve bütün noksan sıfatlardan beri olan Allah ile karşılaştığımızda, İsa'yı Allah'ın oğlu olarak iddia edenlerin bu iddiası nerde kalıyor? وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَقالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ *Onlar, “Rahmân, çocuk edindi” dediler. Andolsun, siz çok çirkin bir şey ortaya attınız. Rahmân'a çocuk isnat etmelerinden dolayı neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp çökecektir! Hâlbuki Rahman'a bir çocuk edinmek yakışmaz*⁵¹⁴ ayetlerinin onlara etkili cevabı verdiğini” söyler.⁵¹⁵

Sâbûnî önceki başlığımızda da değindiğimiz gibi Hristiyanların Hz. İsa'nın durumu ile ilgili Hz. Muhammed ile tartışmaya girişmelerini tekrardan ele alır. Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu iddiasında ısrar etmeleri ve Hz. Muhammed'in kendilerine açıkladığı delillere kulaklarını tıkamalarından dolayı Allah Teâlâ tarafından Hz. Muhammed'e Hristiyanlarla mubahale (lanetleşme) yapması

⁵¹¹ Sâbûnî, *Kabes*, 1/108.

⁵¹² Sâbûnî, *Kabes*, 16/391-392.

⁵¹³ et-Tevbe 9/30.

⁵¹⁴ Meryem 19/88-92.

⁵¹⁵ Sâbûnî, *Kabes*, 1/132.

emredildi. Mubahale, her iki tartışan grubun, “Allah’ın laneti yalancılara üzerine olsun” demelerini içeren bir beddua idi. فَمَنْ حَاجَكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ *Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki: “Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım. Biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim de, Allah’ın lanetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım*⁵¹⁶ ayetinde Yüce Allah: Ey Muhammed! Kendilerine İsa’nın ilah olmadığı ile ilgili kesin deliller ve apaçık hakikatler beyan olunduktan sonra hala seninle mücadele etmeye devam edenlere de ki: Ey Hristiyan topluluğu gelin hep beraber toplanalım, her birimiz kendisi, oğullarını, kadınlarını, kendisine tabi olanları ve yardımcılarını buraya mubahale için getirsin. Sonra hepimiz Allah’a içten yalvararak şöyle diyelim: Allah’ım bizden kim İsa hakkında yalan söylüyorsa sen onlara lanetini gönder.⁵¹⁷

Sâbûnî, Hristiyanların Hz. İsa’nın durumu konusunda Hz. Muhammed ile tartışmaları akabinde nazil olan mubahale ayeti ile ilgili naklettiği bir rivayeti şöyle aktarır: “Hz. Peygamber Hristiyanları İslam’a davet edince, Hristiyanlar; ‘Bizler sizlerden önce Müslümandık’ dediler. Hz. Peygamber onlara; ‘Yalan söylediniz, sizlerin Müslüman olmanıza mani olan üç engeliniz var. Sizler Allah’a çocuk isnad ediyorsunuz, domuz eti yiyorsunuz, bir de Haç’a⁵¹⁸ secde ediyorsunuz’ dedi. Onlar; ‘Peki o zaman İsa’nın babası kim?’ dediler. Yüce Allah onların bu söylemlerini yalanlayan *‘Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı. Sonra ona ‘ol’ dedi. O da hemen oluverdi*⁵¹⁹ ayetini inzal buyurdu. Bundan sonraki ayetler onları mubahale’ye çağırıyordu. Fakat onlardan bir kısmı diğerlerine ‘Eğer sizler Muhammed’in mubahale çağrısına uyar ve o şekilde dua ederseniz, vadi (Medine vadisi) sizlerin üzerinizde ateş olup yayılacak’ dediler. Bunun üzerine onlar; ‘Ey Muhammed: Sen bundan başka bize ne önerirsin?’ dediler. Hz. Peygamber: ‘Ya Müslüman olursunuz, ya cizye ödersiniz, ya da sizinle savaşırız’ dedi. Onlar da cizyeyi kabul ederek onun üzerine karar kıldılar ve öylece memleketlerine döndüler.” Muhammed Ali es-Sâbûnî bu rivayeti verdikten sonra

⁵¹⁶ Âl-i İmrân 3/61.

⁵¹⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 1/132-133.

⁵¹⁸ Hristiyanların Haç’a attettikleri önem hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Gül, *Haçın Hristiyan Teolojisindeki Yeri ve Önemi* (Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2018).

⁵¹⁹ Âl-i İmrân 3/59.

şöyle bir değerlendirmede bulunur: “Hristiyanların mubahaleye yanaşmamaları Hz. Muhammed’in risaletine açık bir delildir. Eğer onlar gerçekten iddia ettikleri şekilde Hz. İsa’nın Allah’ın oğlu olduğuna inansalardı, kendilerine teklif edilen mubahale’de (mula’ane) hemen ileriye atılır ve onu uygularlardı. Lakin Yüce Allah onları bu yanlış inançlarından dolayı rezil duruma düşürür” diyen Sâbûnî, *إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ* “Şüphesiz bu (İsa hakkındaki) gerçek kıssadır. Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Eğer yüz çevirirlerse, şüphesiz ki Allah fesat çıkarıcıları çok iyi bilir”⁵²⁰ ayetini bu olayın delili olarak aktarır.⁵²¹

Hristiyanların Hz. İsa hakkındaki inanışlarından biri de onun “Baba, oğul ve Kutsal Ruh” diye tanımladıkları üçlü unsurun içerisinde oğul olarak yer aldığını söylemeleridir.⁵²²

Hristiyanlar Hz. İsa hakkında farklı senaryolar çizmişlerdir. Onlar; İsa Allah’tır demişlerdir. Buna gerekçe olarak onun ölülere (kabirlerinden) çıkarması, kötürümleri iyileştirmesi, gaybdan haber vermesi, çamurdan kuş şekli yapması ve ona üfürünce canlanıp uçmasını kendi söylemlerine delil kılmaya çalışmışlardır. Hâlbuki Kur’an’ın ifadesiyle bütün bu zikredilenler insanlar için birer ibret olmak üzere Allah’ın izni üzere gerçekleşen olaylardır. İkinci bir iddiaları olmak üzere onlar, İsa Allah’ın oğludur demişlerdir. Gerekçe olarak onun babasının bilinmemesini, Âdemoğullarından daha önce hiç kimsenin yapmadığı bir şey olan onun beşikte konuşmasını bu iddialarına dayanak olarak sunmuşlardır. Onların üçüncü ve son iddiaları ise üç unsurun toplamı olan ilahlığın bir unsurunun İsa olduğunu iddia etmeleridir. Bunun gerekçesini yukarıda da zikrettiğimiz gibi onlar: “Bizim kitaplarımızda Allah ‘Biz yaptık, biz emrettik, biz yarattık, biz hükmettik” demiştir. Eğer ilah tek olsaydı “Ben yaptım, ben emrettim, ben hükmettim, ben yarattım” diyecekti. Demek ki biz dedikleri; O, İsa ve Meryem’dir. Bunu da son iddiaları için delil yapmaya çalışmışlardır.⁵²³

Muhammed Ali es-Sâbûnî Hristiyanların Hz. İsa hakkındaki iddialarından biri olan Teslis inancı hakkındaki görüşlerini şöyle açıklar: “Hristiyanlar kendisine ibadet edilmesi gereken Allah’a garip ve farklı suretler icat ettiler. Onlar bir ve tek olan

⁵²⁰ Âl-i İmrân 3/62-63.

⁵²¹ Sâbûnî, *Kabes*, 1/133-134.

⁵²² el-Mâide 5/73.

⁵²³ Taberi-2, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerir, *Camîu’l-Beyan fi Te’vili’l-Kur’an*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (b.y.: Müessesetü’r-Risale, 1420/2000), 6/153.

Allah'ın “Ekanim-i Selase” denilen “Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un” birleşimi olduğunu söylemişlerdir. Sâbûnî, bu hayret verici ve ibretlik söylemlerinin daha çok sapkın fikirlere ve Allah'ı bırakarak kendilerince icat ettikleri putlara ibadet eden, putperest müşriklerin söylemlerine benzediğini söyler. Yahudilerin ve Hristiyanların iddialarının aksine inkâr edilemez gerçek, İsa'nın Allah'ın kulu ve Resulü olduğudur. Allah Teâlâ kullarına kendi kudretinin bir işareti ve onun (İsa'nın) risaletinin doğruluğuna delil olacak şekilde onu babası olmadığı halde bir anneden yarattı. Bunda da ilahlığı gerektirecek bir sıfat olmadığını belirten Sâbûnî, يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا *Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, “(Allah) üçtür” demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah, ancak bir tek ilahtır. O, çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. Vekil olarak Allah yeter*⁵²⁴ ayetini delil olarak sunarken, “Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur” ifadesiyle diğer insanlardan farklı olarak hiçbir sebebe bağlı olmadan Yüce Allah'ın “Ol” emri gereği annesinin rahminde İsa'nın yaratıldığını haber verir. Sâbûnî, Yüce Allah'ın bu emrinin kendi kudretinin ve büyüklüğünün delili olduğunu aktarır.⁵²⁵

Müfessir Sâbûnî, Hristiyanların kendi akideleri ile tuhaf ve hayret verici bir şekilde çelişkiye düştüklerini söyler. Onlar İlah'ın üç unsurdan oluşan bir tek cevher olduğunu, bu unsurların da “Baba, oğul ve Kutsal Ruh” olduğunu, her üç unsurun birleşiminin İlah'ı yansıttığını söylerler. Nasıl ki güneşin kendisi görüldüğü halde onun hem ışık hem de sıcaklık hissi veren özellikleri bir oluşumdan meydana geliyorsa aynı şekilde onlar İlah'ın da “Baba İlah, Oğul İlah ve Kutsal Ruh İlah” olarak her üçünün aslında bir İlah'ı ifade ettiğini söylemişlerdir. Bu öyle batıl bir iddiadır ki aklın öngörüsü bile bunu kabul etmez. Baba oğul olmadığına göre, oğul da kutsal ruh olmadığına göre bir nasıl üç olabiliyor ya da üç nasıl bir olabiliyor. Kur'an-ı Kerim, لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَلَاثَةٌ وَوَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ

⁵²⁴ en-Nisâ 4/171.

⁵²⁵ Sâbûnî, *Kabes*, 2/64-65.

“Andolsun, لَيْمَسَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونََهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ” *“Allah, üçün üçüncüsüdür”* diyenler kâfir oldu. Hâlbuki bir tek ilahtan başka hiçbir ilah yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, Andolsun onlardan inkâr edenlere elbette, elem dolu bir azap dokunacaktır. Hala mı Allah’a tövbe etmezler ve O’ndan bağışlanma istemezler? Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”⁵²⁶ ayetleri onların bu konu hakkındaki küfür ve sapkınlıklarının hükmünü bize açık bir şekilde bildirmektedir.⁵²⁷

Hz. İsa’nın Kıyamet günü kendisine Allah Teâlâ tarafından sorulan “Sen mi insanlara beni ve annemi ilah edinin, dedin?” sorusuna verdiği yanıtı aktaran Sâbûnî, “Hz. İsa’nın cevabının “*Seni bütün eksikliklerden tenzih ederim. Hakkım olmayan bir şeyi söylemem benim için söz konusu olamaz. Eğer ben onu demiş olsaydım, elbette sen bunu bilirdin. Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem. Şüphesiz ki yalnızca sen gaybları hakkıyla bilersin. Ben onlara, sadece bana emrettiğin şeyi söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin (dedim.) Aralarında bulunduğum sürece onlara şahit (ve örnek) idim. Ama beni içlerinden aldığımda, artık üzerlerine gözetleyici sen oldun. Sen her şeye hakkıyla şahitsin*”⁵²⁸ ayetlerinde buyrulduğu gibi Hz. İsa kendisinin böyle bir emrinin olmadığını ve onların bu iddialarının tamamen kendi icatları olduğunu ceza ve hesap gününde dillendirecektir.⁵²⁹ Hz. İsa’nın insanları uyarırken kullandığı ifadelerle bakıldığında Allah’a davet yolunda kullandığı üslubun açık bir şekilde onun peygamberliğine işaretler. Hz. İsa hiçbir yerde kendisinden, “Allah,” “Allah’ın oğlu” veya “Üçün biri” diye bahsetmemiştir. Aksine o, davetinde daha çok *إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ* “Ben Allah’ın peygamberiyim” ifadesini kullanmıştır,” der.⁵³⁰

1.3.1.3. Hz. İsa’nın Çarmıha Gerildiğini İddia Etmeleri

Hristiyanların en ilginç ve tutarsız iddialarından birisi de şüphesiz Hz. İsa’nın çarmıha gerilip öldürüldüğünü iddia etmeleridir. Oysa çalışmamızın daha önceki maddelerinde de değindiğimiz gibi onlar Hz. İsa hakkında ilahlık iddiasında bulunmuşlardı.

⁵²⁶ el-Mâide 5/73-74.

⁵²⁷ Sâbûnî, *Kabes*, 2/107-108.

⁵²⁸ el-Mâide 5/116-117.

⁵²⁹ Sâbûnî, *Kabes*, 2/119-120.

⁵³⁰ Sâbûnî, *Kabes*, 14/84.

Muhammed Ali Sâbûnî, Hristiyanların Hz. İsa hakkında, onun çarmıha gerildiği ve bunun neticesinde öldürüldüğü iddiasını ortaya attıklarını söyler. Müfessir, Hz. İsa'nın Yüce Allah tarafından Yahudilerin şerrinden korunduğunu, dolayısıyla onun öldürülmediğini ve çarmıha gerilmediğini ifade eder. Çarmıha gerilip öldürülen kişinin Hz. İsa'ya benzetilen başka birisi olduğunu aktarır. Bu kişi çarmıha gerilip öldürülünce onlar İsa'nın öldürüldüğünü söylediler. Fakat aklın ve naklin ışığıyla üzerinde ittifak edilen görüş, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediği ve öldürülmediğidir. Dolayısıyla İsa Peygamber sağdır diyen Sâbûnî, وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ، “Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler”⁵³¹ ayetini delil gösterir.⁵³²

Hristiyanların Hz. İsa hakkındaki iddialarının belki de en ilginç olanı bu konudur. Çünkü onlar bir yandan İsa peygamberin ilah olduğunu, ilahın oğlu olduğunu ve ilahlığın toplamı olan üç unsurdan biri olduğunu söylemişlerdi. Tüm bu iddiaların akabinde de Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğini ve öylece öldürüldüğünü dile getirmişlerdi. Onların iddialarının içerisindeki en bariz tutarsızlık da yine kendi ifadeleriyle burada ortaya çıkıyor.

Hristiyanlar nezdinde Hz. İsa, kendisini insanlığın asli günahına kefarete olarak kurban vermiştir. Bu fedakârlığın amacı insanlığın kurtuluşu olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla haç insanlık ve İncil uğruna canını feda etmenin sembolü olmuştur.⁵³³ Tüm bu tartışmaların içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla Hristiyanlar, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği konusunda ısrarcı bir tutum sergilemişlerdir. Önceki başlıklarımızda Hristiyanların Hz. İsa ile ilgili iddialarını işlerken onların hem ilah olanın ölümsüz olduğunu kabul ettiklerini hem de Hz. İsa'nın öldürüldüğünü kabullendiklerini söylemiştik. Dolayısıyla ilah diye tanımladıkları Hz. İsa hakkında çarmıha gerildiğini ve bu sebeple öldürüldüğünü söylemeleri gerçekten düşündürücü ve bir o kadarda tutarsızlıklarını ortaya çıkaran bir meseledir.

⁵³¹ en-Nisâ 4/157.

⁵³² Sâbûnî, *Kabes*, 2/62-63, 1/128-129.

⁵³³ Mahmut H. Şakiroğlu, “Haç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/523.

1.3.2. Hz. İsa'ya İftira Etmeleri

Hristiyanların inanç konusunda en çok eleştirilen yönlerinden birisi onların Hz. İsa hakkındaki söylemleri ve Hz. İsa'ya atfettikleri konumdur. Onlar bir yandan Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu ya da İlah diye tarif ederken bir taraftan da Hz. İsa'nın insanlara beni ilah edinin dediğini ve bana kulluk edin dediğini iddia etmişlerdir.⁵³⁴

Muhammed Ali es-Sâbûnî Hristiyanların Hz. İsa hakkındaki bu iddialarını değerlendirirken şöyle bir değerlendirmede bulunur: Yüce Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlerin ortak davetinin ana gayesi muhataplarını Allah'a ibadet etmek ve ondan başka hiç kimseye kulluk etmemek konusunda bilinçlendirmektir. Hiçbir peygamber davetinde Allah'ı bırakıp kendisine ibadet edilmesi gerektiğini söylememiştir. İşte bu, Hristiyanların Hz. İsa hakkındaki iddialarının yalan olduğunun göstergesidir. Onlar Hz. İsa'nın kendisine ibadet edilmesi için insanlara davette bulunduğunu iddia ettiler. مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلَّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ *Allah'ın, kendisine Kitab'ı, hükmü (hikmeti) ve peygamberliği verdiği hiçbir insanın, "Allah'ı bırakıp bana kullar olun" demesi düşünülemez. Fakat (şöyle öğüt verir:)* "Öğretmekte ve derinlemesine incelemekte olduğunuz Kitap uyarınca rabbaniler (Allah'ın istediği örnek ve dindar kullar) olun"⁵³⁵ ayeti onların bu yersizliğine işaret eder. İbn Abbas'tan gelen bir rivayeti değerlendiren Sâbûnî, Yahudi ve Hristiyan bilginlerinden olan bir grubun Hz. Peygamberin yanına geldiğini ve "Ey Muhammed sen Hristiyanların Meryem oğlu İsa'ya ibadet ettikleri gibi bizim de sana ibadet etmemizi mi istiyorsun?" diye sorduklarını haber verir. Hz. Muhammed onlara: "Allah'tan başkasına ibadet etmek ya da Allah'tan başkasına ibadet etmeye çağırmak, ben böyle bir şey için gönderilmedim ve böyle bir şey ile emredilmedim" der. Hristiyanların Hz. İsa ile ilgili bu iddialarını aktaran Sâbûnî, "*Allah'ın, kendisine Kitab'ı, hükmü (hikmeti) ve peygamberliği verdiği hiçbir insanın, "Allah'ı bırakıp bana kullar olun" demesi düşünülemez*" ayetinin cevap ve red mahiyetinde nazil olduğunu haber verir.⁵³⁶

Yukarıda verilen ayetler ışığında Ehli kitap ile ilgili verilen bilgilere baktığımızda, onların tanrı inancı konusunda tutarsızlıklarının olduğuna dikkat çekildiğini görüyoruz. İlgili ayetlerde Kitap ehlinin ortak olan söze (Tevhid) davet

⁵³⁴ Begavi, *Me'alimu't-Tenzil*, 2/59.

⁵³⁵ Âl-i İmrân 3/79.

⁵³⁶ Sâbûnî, *Kabes*, 1/139-140.

edildiği, Allah'tan başka kimseye ibadet etmemeleri gerektiği haber verilir.⁵³⁷ Tüm bunlara rağmen Hristiyanlar Hz. İsa'ya ilahlık vasfını atfetmeye devam etmişlerdir.⁵³⁸

⁵³⁷ Âl-i İmrân 3/64.

⁵³⁸ Çalışmamızda bu konuya müstakil bir başlık ayrılmıştır.

SONUÇ

Yüce Allah ilk insan ve ilk peygamber Âdem'den itibaren her dönemde insanlara hak yolundan şaşmamaları için peygamberler ve kitaplar göndermiştir. Yüce Allah'ın teşri kıldığı hükümler ilk önce peygamberler sonrasında ise onların varisleri konumunda olan âlimler vasıtasıyla insanlara ulaşmıştır. Son peygamber Hz. Muhammed, son kitap ise Kur'an-ı Kerimdir. Hz. Peygamberden sonra Kur'an-ı Kerim'i tefsir etme ve insanlara aktarma sorumluluğunu sahabeler üstlenmiş, kendilerinden sonra da âlimlerin te'lifleri ile günümüze kadar gelmiştir. Bu âlimlerden birisi de Ehl-i Sünnet akidesine sımsıkı bağlı olan ve şer'i ilimlerin birçok dalında eserler yazan Muhammed Ali es-Sâbûnî'dir.

Bu çalışmada Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin Ehl-i Kitab'a yönelik eleştirilerini, *Kabesun Min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eserini baz alarak değerlendirmeye çalıştık. Girişten sonra üç bölüme ayırdığımız çalışmamızın birinci bölümünde Sâbûnî'nin hayatını ve yokluk içerisinde başlayan ilim yolculuklarını zikrettik. Çalışkanlığı ve ilim elde etme azminin Sâbûnî'de fevkalade olduğunu gördük. İkinci bölümde ise Ehl-i kitabın kavramı ve kapsamını ele alarak Yahudi ve Hristiyanların haricinde kendilerine suhuf gönderilen diğer milletlerin de bazı mezhepler nezdinde Ehl-i kitap kapsamında değerlendirildiğini gördük. İkinci bölümün son yarısı ile üçüncü bölümün tamamında Sâbûnî'nin Ehl-i Kitaba yönelik eleştirilerini ele alarak, onlara yönelik yapılan bu eleştirilerin hangi sebeplerden ötürü yapıldığını bulmaya çalıştık.

Sâbûnî bu eserini diğer tefsirlerinden farklı olarak dirayet ağırlıklı yazmıştır. Bu eseri telif ederken iki temennisinin olduğunu söylemiştir. Birincisi bu eserden insanların faydalanmasını ümit ettiğini, ikincisi ise yazdığı bu eserin kıyamet günü kendisine biriktirilmiş bir hazine gibi sevap kazandırmasını umduğunu dile getirmiştir.

Bu çalışmada tespit ettiğimiz hususları şöyle sıralayabiliriz. Ehl-i Kitap kendi aralarında sürekli ihtilaf içerisinde olmuşlardır. Bunun sebebi ise onların Allah'ın hükmüne karşı gelmeleridir. Kendilerinin Allah'ın evlatları ve sevgili kulları olduklarını ileri sürerek ahirette cezaya maruz kalmayacaklarını söylemişlerdir. Oysaki bu iddiaları boş bir heves olmuş, Allah nezdinde iyi olanlar her zaman O'na karşı gelmekten sakınanlar olmuştur. Ehl-i kitap kendilerini Hz. İbrahim'e nispet

ederek Hz. İbrahim'in Yahudi ve Hristiyan olduğunu söylemeleri akabinde ise hidayetin Haniflikte değil de Yahudilik ve Hristiyanlıkta olduğunu söylemeleri onların samimiyet konusunda hiç de masum olmadıklarını göstermektedir.

Ehl-i kitap Yahudiler ve Hristiyanlar din adamlarının sözlerini şeriat kabul etmişlerdir. Âlimlerinin dünya malına olan sevgisinin kendilerine yakışmayacak derecede ileri olduğunu, gerçeği kabul etmek yerine saltanatları yıkılacak diye dini konuları bağlamından kopardıklarını gördük. Kitap ehli birbirilerine yönelik eleştiride bulunurken, her biri diğer fırkayı temelsiz diye nitelendirmiştir. Nihayetinde ise her iki grubun kendi kitaplarının gereğini yerine getirmediklerinden dolayı eleştirildiklerini müşâhade ettik.

Sâbûnî Yahudilerin Tevrat hükümlerini değiştirdiği kanaatindedir. Eserinde çoğu yerde bu konuya değinen müellif özellikle Hz. Muhammed'in sıfatlarının tarif edildiği bölümlerde Tevrat'ın lafzının değiştirildiği görüşündedir. Müellif Yahudilerin kendilerine tabi olmayanların mallarına el koyma haklarının bulunduğunu ve bunu kitaplarında böyle gördüklerini söylemelerini yine onların Tevrat'ın lafzını değiştirerek tahrifte bulduklarının delili olarak sunar.

İnanç konusunda Yahudilerin kendi peygamberlerine şartlı olarak iman edeceklerini söylemeleri ve iman ettiklerini söyledikleri halde kendilerine emredilenin aksine uygulamalarda buldukları tespit edilmiştir. İnanç konusundaki tutarsızlıklarına baktığımızda iman etmek için Allah'ı görmeyi şart koşmuşlar, Cebrail meleğini düşman olarak benimsemişler ve vahiy konusunda Allah hiç kimseye hiçbir şey indirmemiştir diye iddialarda bulunmuşlardır.

Eserde Yahudilerin İslam'a düşmanlık konusunda Hristiyanlardan daha şiddetli oldukları ve insanları hak yoldan geri çevirme uğraşında oldukları, dolayısıyla inananların onlara yönelik bir beklentisinin olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Yine Yahudilerin İslam'dan yüz çevirmek ve insanları ondan soğutarak kıskançlıklarının gereği olmak üzere hem vahyi hem de peygamberliği inkâr edebildiklerini, İslam'ı karalamak uğruna kendi kitaplarındaki bilgileri bile yanlış yorumlama yoluna girdikleri görülmektedir. Öyle ki son peygamberin Tevrat'ta geçen sıfatları kendilerine sorulurken, onların "Hz. Muhammed'in şemailinin Tevrat'ta geçen son peygamberle uyuşmadığını görüyoruz" dediklerini tespit ettik.

Ayrıca Ehl-i kitabın ikinci unsuru olan Hristiyanların özellikle Hz. İsa ile ilgili yanlışları dikkat çekicidir. Hz. İsa'nın babasız doğması Allah'ın kudretine işaret ediyorken, Hristiyanların bunu farklı şekilde yorumladıkları görülüyor. Hristiyanların Hz. İsa'ya insanüstü bazı nitelikler atfetmelerine karşılık, Hz. İsa'nın kendisini "Allah'ın kulu" olarak tarif etmesi onların bu iddialarının delilden yoksunluğunu gösterir.

Eserde her bir konu ilgili ayetler çerçevesinde Kur'an tertibine göre işlenmiştir. Bir konu daha önce işlenmiş olsa bile aynı konuyu ilgilendiren başka ayetlere gelindiğinde yeniden açıklama yapmaktan kaçınılmamıştır.

Sâbûnî'nin bu eserinin derslerde (üniversitede) işlediği konulardan müteşekkil olduğu göz önünde bulundurulursa alanında güzel bir mirasın meydana geldiği daha iyi anlaşılacaktır. Eser hakkındaki gözlemlerimizde dilinin rahat olması ve konuları çok yormadan anlatması güzel olmakla beraber, tefsiri yapılan ayetin metin içerisinde bazen tamamı bazen de parça parça olarak verilmesi, okuyucuya tam olarak ilgili surenin neresinde bulunduğu ve kaçınıcı ayetin üzerinde olduğunu detaylandırmaması bir eksiklik olarak görülmektedir.

Çalışmamızın içeriğinde belirttiğimiz gibi, Ehl-i kitaba yönelik yapılan çalışmaların muhtevalarına bakıldığında, onların (Yahudi ve Hristiyanlar) genel bir biçimde ele alındıklarını görmekteyiz. Bazı çalışmalarda ise Yahudiler ve Hristiyanlar birbirinden ayrılarak değerlendirmeye alınmışlardır. Bu çalışmamızın Ehl-i kitaba yönelik yapılan eleştirilerden müteşekkil olması ve Muhammed Ali Sâbûnî'nin *Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* tefsirindeki değerlendirmeleri esas alınarak hazırlanmış olması, bu alanda tespit ettiğimiz bir boşluğu kapattığını söylememizi mümkün kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulmelik b. Hişam b. Eyyub el-Humeyri el-Me'afiri. *es-Siretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa Sakka- İbrâhîm Ebyari- Abdilhafız Şilbi. 2. Cilt. b.y.: Mektebetu Mustafa el-Babi el-Halebi, 2. Basım, 1375/1955.
- Adam, Baki. "Yahudilik". *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz. 205-250. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2016.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel. *Müsnedü'l-İmam Ahmed*. nşr. Şuayb el-Arvavuti, Adil Mürşid vd. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1. Basım, 1421/2001.
- Alper, Hülya. "Münafık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/565-568. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altuntaş, Halil vd. *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2010.
- Alusi, Şihabuddin Mahmud b. Abdullah el-Hüseyini. *Ruhu'l-Me'ani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-'Azim ve's-Seb'ul-Mesani*. thk. Ali Abdülbari Atiyye. 16 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1415/1994.
- Aydın, Mahmut. "Hristiyanlık". *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz. 77-102. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2016.
- Bağış, Mehmet. *Beydavi Tefsirinde Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü*. Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Balcı, İsrâfil. "Müşriklerin Hz. Muhammed'in Peygamberliğine Karşı Çıkmalarında Ehl-i Kitab'ın Rolü". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2006), 145-165.
- Begâvi, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mes'ud. *Me'alimu't-Tenzil fi Tefsiri'l-Kur'an (Tefsiru'l-Begâvi)*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr - Osman el-Cuma - Süleyman Müslim. 8 Cilt. B.y.: Daru't-Tayyibe, 4. Basım, 1417/1997.
- Bekçi, Merve. *Kur'an-ı Kerim'e göre Amellerin Boşa Çıkması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Beydavi, Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer. *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlı. 5 Cilt, Beyrut: Daru İhya-i Türas el-Arabî, 1. Basım, 1418/1998.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-Sahih*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1. Basım, 1422/2001.
- Can, Ali. "Kur'an Ayetleri Işığında Ehl-i Kitab'a Karşı Bütüncül Bir Yaklaşım." *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/39 (2014), 301-336.
- Çağrı, Mustafa. "Haset." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/378-380. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Çetin, Abdurrahman. "Nesih." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/579-581. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Demir, İbrahim. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

- Demir, Musa. *Safvetu't-Tefasir'de Belağat Uygulamaları*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Demirci, Kürşat. "Hristiyanlık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/328-340. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Demirci, Muhsin. *Günümüz Tefsir Problemleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Dölek, Âdem. "Hadisler Işığında Haset Hastalığı ve Psikoterapi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/4, (Temmuz-Aralık 2002), 39-82.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshak es-Sicistani el-Ezdi. *Sünen-i Ebû Davûd*. nşr. Muhammed Muhyiddin Abdi'l-Hamid 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.
- el-Birûni, Muhammed b. Ahmed. *el-Âsâru'l-Bâkiye ani'l-Kurûni'l-Haliye*. thk. C. Eduard Sachau. Leipzig: 1878.
- Esen, Muammer. "Kur'an'ın Ehl-i Kitab'a Bakışı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/1 (2010), 93-110.
- Gazzali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed. *İhyau Ulumiddin*. 4 Cilt. Beyrut: Daru ibn Hazm, 1. Basım, 1426/2005.
- Gökkır, Necmettin. "Kur'an-ı Kerim Açısından İlahi Kitapların Tahrifi Meselesi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/19 (2000), 210-223.
- Görmez, Mehmet vd. *Hadislerle İslam*, 7 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Gül, Ahmet. *Haçın Hristiyan Teolojisindeki Yeri ve Önemi*. Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Gündüz, Şinasi. "Sabiilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/341-344. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Gürkan, Salime Leyla. "Yahudilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/187-197. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Harman, Ömer Faruk. "Buhtunnasr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/380-381. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Harman, Ömer Faruk. "İslam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/2-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Daru's-Sadr, 1414.
- İbn-i Ebi Şeybe. Ebubekir Abdullah b. Muhammed. *el-Kitabü'l-Musannefi'l-Ehadis ve'l-Asar*. nşr. Kemal Yûsuf el-Hut. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1409.
- İbn-i Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer el-Kureşi ed-Dimeşki. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*. thk. Ali Şiri. 14 Cilt. b.y.: Daru İhya-i Tûras el-Arabi, 1. Basım, 1408/1988.
- İbn-i Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer el-Kureşi ed-Dimeşki. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*. thk. Salim b. Muhammed es-Selame. 8 Cilt. b.y.: Daru't-Tayyibe, 2. Basım, 1420/1999.

- İbn-i Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini. *Sünen-i İbn-i Mâce*. nşr. Muhammed Fuad Abdulbaki. 2. Cilt. b.y.: Daru İhya-i Kutubi'l-Arabi, 1952.
- İmam Malik, Ebû Abdillâh Malik b. Enes el-Asbahi. *el-Muvatta'*. nşr. Muhammed Mustafa 'Azami. 6 Cilt. b.y.: Muessesetü Zayid b. Sultan, 1. Basım, 1425/2004.
- Karagöz, İsmail vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2015.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. 5. Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2017.
- Karaoğlan, Arslan. *Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin "Ahkam-ı Kur'aniye" ve Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin "Revaiu'l-Beyan" adlı eserinin Mukayesesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Kaya, Remzi. "Ehl-i Kitap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/516-519. İstanbul: TDV Yayınları 1994.
- Kaya, Remzi. "Kur'an-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitap (Ehlü'l-Kitap)". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (Bahar 2005), 31-47.
- Kesler, Fatih. *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar: Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Basım, 2001.
- Koçyiğit, Talat. "Cennet Müminlerin Tekelindedir". *İslami Araştırmalar* 3/3 (Temmuz 1989), 85-94.
- Kotan, Şevket. *Kur'an'a göre Yahudi ve Hristiyanlığın Geçerliliği Sorunu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Köksal, Mustafa Asım. *Peygamberler Tarihi*. 2 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 23. Basım, 2016.
- Kurtubi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebibekr. *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdil-Muhsin et-Turki. 24 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1. Basım, 1427/2006.
- Mahalli, Celaluddin Muhammed b. Ahmed. - Suyuti, Celaluddin Abdurrahman b. Ebibekr. *Tefsiru'l-Celaleyn*. Dimeşk: Daru İbn Kesir, 17. Basım, 1437/2016.
- Maturidi, Muhammed b. Muhammed b. Mahmud Ebu Mansur. *Tefsiru'l-Maturidi: Te'vilatu Ehl-i Sünnet*. thk. Mecdi Basellum. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1426/2005.
- Mâverdi, Ebu'l-Hasan Muhammed b. Habib. *En-Nuket ve'l-Uyun; Tefsiru'l-Mâverdi*. thk. Seyyid b. Abdulmaksud b. Abdurrahim. 6. Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Mekki b. Ebi Talib el-Kaysi. *El-Hidaye ila Buluğ'in-Nihaye*. 12 Cilt. b.y.: Camietu's-Şarika, 1429/2008.
- Mevdudi, Ebu'l Ala. *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*. çev. Ahmet Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 2010.

- Mukatil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdi el-Belhi. *Tefsir'u Mukatil b. Süleyman*. thk. Abdullah Mahmud Şehhate. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Türas, 1. Basım, 1423.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac. *Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar*. nşr. Muhammed Fuad Abdulbaki. 4. Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Türas el-Arabi, ts.
- Nesefî, Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed. b. Mahmud. *Medariku't-Tenzil ve Hekaiku't-Te'vil*. thk. Yusuf Ali Bedyuy. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kelimu't-Tayyib, 1. Basım, 1419/1988.
- Razi, Fahreddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer. *et-Tefsiru'l-Kebir; Mefatihü'l-Ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Türas el-Arabî, 3. Basım, 1420.
- Sa'lebi, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahluf Ebu Zeyd. *el-Cevahiru'l-Hisan fi Tefsiri'l-Kur'an*. thk. Muhammed Ali Muavviz - Adil Ahmed Abdulmevcud. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi el-Arabi, 1. Basım, 1997 /1418.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Kabesun min Nuri'l-Kur'ani'l-Kerim*. 16. Cilt. Beyrut: Daru'l-Kur'ani'l-Kerim, 4. Basım, 1419/1998.
- Sabunî, Muhammed Ali. *El-Hedyu'n-Nebeviyyu's-Sahih fi Salati't-Teravih*. Mekke-i Mükerrerme: Ümm al-Kura Üniversitesi, ts.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *el-Mevarisu fi's-Şeriatü'l-İslamiyye*. Mekke-i Mükerrerme: Ümm al-Qura Üniversitesi, Daru'l-Hadis, ts.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *et-Tibyan fi Ulumi'l-Kur'an*. Tahran: Daru Emsan, 1388.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Revaiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkâm*. Dimeşk: Mektebetu Gazali, 1401/1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetu't-Tefasir*. 3. Cilt. Beyrut: Daru'l-Kur'ani'l-Kerim, 4. Basım, 1402/1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefasir*. 7. Cilt. çev. Sadrettin Gümüş - Nedim Yılmaz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Basım, 2010.
- Saçlı, Merve. "Bakara Suresi 74. Ayet Bağlamında Taşlar ve Allah Korkusu". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/24 (Haziran 2020), 325-345.
- Salebi, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'an*. thk. Ebu Muhammed b. Aşur. 10 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Türas el-Arabî, 1. Basım. 1422/2002.
- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2011.
- Semerkandi, Ebu'l-Leys Nasır b. Muhammed b. Ahmed. *Tefsiru's-Semerkandi; Bahru'l-Ulum*. thk. Ali Muhammed Muavviz - Adil Ahmed Abdulmevcud - Zekeriyya Abdulmecid en-Nevti. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1413/1993.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Hristiyanlık". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 17/364-368. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Solmaz, Yahya. *Tefsir'in Oluşumunda Ulumu'l-Kur'an'ın Yeri –Medarikü't-Tenzil ve Safvetü't-Tefasir Örneği*.-Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

- Suruç, Salih. *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*. İstanbul: Nesil Yayınları, 450. Basım, 2014.
- Şakiroğlu, Mahmut. “Haç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/522-524. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Tabbara, Afif Abdü'l-Fettah. *Kur'an Açısından Yahudi Menşe'i ve Karakteri*. çev. Mehmet Aydın, İstanbul: Rabıta Yayınevi, 1978.
- Taberani, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed. *Mu'cemu'l-Kebir*. nşr. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn-i Teymiyye, 2. Basım, 1415/1994).
- Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Camiu'l-Beyan an Te'vil-i Ayi'l-Kur'an*. thk. Beşşar Avvad Maruf - İsam Faris el-Huristani. 7 Cilt. Beyrut: Müesseset'ur-Risale, 1. Basım, 1415/1994.
- Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Camiu'l-Beyan fi Te'vil'il-Kur'an*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risale, 1. Basım, 1420/2000.
- Tarakçı, Muhammet. “Tahrif”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/422-424. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Tirmizi, Muhammed b. İsa. *Sünenü't-Tirmizi*. nşr. Ahmed Muhammed Şakir - Muhammed Fuad Abdülbaki - İbrâhîm Utva. 5 Cilt. Mısır: Mektebetü ve Matbaatu Mustafa el-Babi, 2. Basım, 1395/1975).
- Topaloğlu, Bekir. “Gani”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/348-349. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Turan, Maşallah. “Gayb İlminin Yorumlanmasındaki Tutarsızlıklar; Muhammed Ali Sâbûnî Örneği”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8/15 (Nisan 2016), 130-153.
- Ulutürk, Veli. “Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitabın Konumu”. *Üsküdar Belediyesi Altınzade Kültür Merkezi, Tartışmalı İlmi Toplantı* (2007), 135-196.
- Vahidi, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed. *Esbab-ü Nüzuli'l-Kur'an*. thk. 'İsam Abdülmühsin el-Humeydan, Demmam: Daru'l-Aslah, 2. Basım, 1412/1992.
- Yolcu, Mehmet. *Muhammed Ali es-Sâbûnî; Eserler, Fikirler, Tenkitler*. İstanbul: Erguvan Yayınevi, 1. Basım, 2019.
- Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Amr b. Ahmed Carullah. *Tefsiru'l-Keşşaf an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil*. haş. İbnü'l-Müneyyir el-İskenderi, *el-İntisaf fi Ma Tezammenehu'l-Keşşaf*, 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kitab el-Arabi, 3. Basım, 1407.
- Zeydan, Abdulkerim. *Ahkamü'z-Zimmiyyin ve'l-Muste'menin fi Dari'l-İslam*. Beyrut: Mektebetü'l-Kuds, 2. Basım, 1402/1982.
- Zuheyli, Vehbe. *et-Tefsiru'l-Veciz ala Hamişi'l-Kur'ani'l-Azim*. Dimeşk: Daru'l-Fikr, 2. Basım, 1416/1996.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=5470> Erişim Tarihi: 08.07.2020.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Mehmet Emin ACAR

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti

Doğum Yeri ve Tarihi: İdil- 01.04.1983

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Dicle Üniversitesi	2015
Yüksek Lisans	Şırnak Üniversitesi	2020

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2007-2020	Diyanet İşleri Başkanlığı	İmam hatip

YABANCI DİL

Arapça